

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI) ANABİLİM DALI

**ORTAÇAĞ İSPANYASI'NDA BÜYÜ VE BÜYÜCÜLÜK VE
YAZINSAL YAPITLARA YANSIMASI**

Doktora Tezi

Burcu TEKİN

Ankara-2016

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI) ANABİLİM DALI

**ORTAÇAĞ İSPANYASI'NDA BÜYÜ VE BÜYÜCÜLÜK VE
YAZINSAL YAPITLARA YANSIMASI**

Doktora Tezi

Burcu Tekin

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nil Ünsal

Ankara-2016

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI) ANABİLİM DALI

ORTAÇAĞ İSPANYASI'NDA BÜYÜ VE BÜYÜCÜLÜK VE YAZINSAL YAPITLARA YANSIMASI

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nil Ünsal

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (22/02/2016)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Burcu TEKİN

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖNSÖZ	iv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
I. GENEL HATLARIYLA BÜYÜ KAVRAMI VE TARİHÇESİ	3
1. 1. Büyü ve Din İlişkisi	20
1. 2. Antikçağ'da ve Eski Uygarlıklarda Şeytan, Demon ve Doğaüstü Varlık İnanışı	26
1. 3. Büyücülük ve Cadılığın Kökeni, Tarihi ve Ortaçağ Avrupası'na Etkileri	39
İKİNCİ BÖLÜM	70
II. ORTAÇAĞ İSPANYASI'NDA BÜYÜ, BÜYÜCÜLÜK VE CADILIK	70
2. 1. Ortaçağ İspanyası'nda Cadı Davaları	79
2. 2. Ortaçağ İspanyası'nın Ünlü Büyücüleri	88
2. 2. 1. Prisciliano	89
2. 2. 2. Arnau de Vilanova	95
2. 2. 3. María de Padilla	97
2. 2. 4. Enrique de Villena	99

2. 2. 5. Eugenio Torralba	101
2. 2. 6. Álvaro de Luna	102
2. 3. Toledo'nun Önemi ve Toledo'da Büyü	104
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	112
III. ORTAÇAĞ İSPANYOL EDEBİYATINDA BÜYÜ VE BÜYÜCÜLÜK	112
3. 1. El Conde Lucanor	118
3. 1. 1. El Conde Lucanor'da Büyü ve Büyücülük	125
3. 2. Amadís de Gaula	136
3. 2. 1. Amadís de Gaula'da Büyü ve Büyücülük	147
3. 3. La Celestina	170
3. 3. 1. La Celestina'da Büyü ve Büyücülük	172
SONUÇ	189
TÜRKÇE ÖZET	195
İNGİLİZCE ÖZET (SUMMARY)	196
KAYNAKÇA	197

KISALTMALAR

a. g. e. : Adı geçen eser.

a. g. m. : Adı geçen makale.

a. g. d. t. : Adı geçen doktora tezi.

bkz. : Bakınız.

ev. : Çeviren.

ed. : Editör.

ÖNSÖZ

İnsan kendisinden farklı olandan korkar, farklı olanı tanımak istemez ve onu yargılamayı seçer. Bakış açısını değiştirmek ve yeni dünyalar keşfetmek yerine en iyi bildiği şeyi yapar, kalıplaşmış ifadelerin arasında kaybolur.

Farklı tanımları içinde barındıran büyü ve büyücülük, bilinen diğer adıyla “kara sanatlar”, Antikçağ’da gündelik uğraşların bir parçası sayılırdı. Büyü kavramı, tek tanrılı dinlerin ortaya çıkmasıyla kötülükle bağdaştırılmış, büyü yaptığı iddia edilen kişiler de, Tanrı’nın doğal düzenini bozdukları gerekçesiyle büyücülükle yargılanmışlardır. Bu bağlamda özellikle kadınlar, büyücülük veya cadılıkla suçlanmışlardır. Ortaçağ’da bilge kadının kaderi, kazıkta yakılmak veya asılmakla sonuçlanmıştır.

Ortaçağ’ın skolastik düşünürü, kadının sadece hizmet etmek için yaratıldığına inanıyordu. Kadının görevi, erkeğe itaat etmektir, özgür iradesi yoktu ve her koşulda uyumlu olmak zorundaydı, ancak kadının toplumsal konumunun değersizleştirilme çabası boşunaydı, çünkü kadınlar asla yılmadılar, yıllar boyunca erkek egemen düşünce yapısına karşı mücadele verdiler. Bu mücadeleye en güzel örnek Lilith efsanesidir.

İbrani mitolojisine göre Tanrı, Adem’e eş olması için Havva’dan önce Lilith’i yaratır. Lilith’in de Adem gibi özü topraktır. Cinsel birleşmeleri sırasında Lilith’in sırtı yere gelmektedir, Adem’in sırtı ise gökyüzüne bakmaktadır. Ezoterik anlamda toprak, dişil gücü ve doğurganlığı, gökyüzü ise, eril gücü ve tanrısallığı simgeler. Lilith, cinsel birleşmeleri sırasında Adem’in üstte olma isteğini reddeder, sadece cinsel birleşmelerinde değil, her konuda onunla eşit olmak ister. Adem, Lilith’in

demek istediklerini anlayamaz. Adem'e göre Lilith kadındır ve toprak anadır. Yeryüzü yaşamın kaynağı olduğu için, Lilith'in de sırtı toprağa dönük olmalıdır. Gökyüzü ise toprağın üzerindedir, kozmosu, ilahi olanı simgeler. Bu yüzden Adem'in sırtı gökyüzüne bakmalıdır. Bu anlaşmazlıktan dolayı Lilith, Adem ile beraber yaşadığı cenneti terk eder. Adem, Tanrı'dan Lilith'i yeniden yanına getirmesini diler. Tanrı meleklerini Lilith'i ikna etmeleri için gönderir, fakat Lilith Adem'in isteğini kabul etmez.¹

Lilith'in haklı direnişi, yüzyıllardır kadınların başkaldırısına öncülük eder. Kirke, Medeia, Hekate, Ortaçağ'da "İlk günah"ın sorumlusu kadınlar, ebeler, şifacılar ve otacılar bilgeliğin ve gücün kaynağı olarak tarihteki yerlerini alırlar.

Çalışmada, Ortaçağ İspanyası'nda büyü ve büyücülüğün yazınsal yapıtlara yansması incelenmiştir. Seçilen üç temel yapıtta, konuyla ilgili bölümler araştırılmıştır. Özellikle bu yapıtların seçilmesinin nedeni, göreceli olarak dönemin büyü ve büyücülüğe yaklaşımını çarpıcı bir şekilde gözler önüne seren yapıtlar olmasıdır.

Her anlamda özgürleşmek adına zorlu mücadeleler veren tüm kadınlara, her zaman benim yanımda olan canım anneme, canım babama, canım kardeşime, değerli dostlarım Yüksel Başarımış'a, Gökçe Saraydın'a, Hale Hacımanoğlu'na, Yrd. Doç. Dr. Elif Tuğba Doğan'a ve yirmi yıllık can dostum Tuğba Yüksel'e sonsuz teşekkürler.

Kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Nil Ünsal'a anlayışı, emeği ve desteği için teşekkürü borç bilirim.

¹ Cemile Akyıldız Ercan, "Mitolojide Çocuk Katili Kadınlar: Lilith, Lamia, Medea", *ZFWT*, cilt. 5, no:1, 2013, ss.93-95.

GİRİŞ

Bu çalışma, Ortaçağ İspanyası'nda büyü ve büyücülüğün döneme ve yapıtlara yansması temel alınarak hazırlanmıştır. Avrupa'da Ortaçağ'ın sonlarına doğru "cadı avı" adı altında yapılan haksız infazlar, Yeniçağ ile birlikte doruk noktasına ulaşır. Ortaçağ Avrupası'nın cadı imgesine bakış açısı ve bu bağlamda İspanya'nın değerlendirilmesi, büyü ve büyücülüğün Ortaçağ İspanyası'ndaki yazınsal yapıtlara yansması, çalışmanın çıkış noktasını oluşturur.

Çalışma üç ana bölümden oluşur. İlk bölümde "Genel Hatlarıyla Büyü Kavramından ve Tarihçesi"nden bahsedilir. İlk bölüm, üç alt başlık altında incelenir: "Büyü ve Din İlişkisi", "Antikçağ ve Eski Uygarlıklarda Şeytan, Demon ve Doğaüstü Varlık İnanışı", Büyücülük ve Cadılığın Kökeni, Tarihçesi ve Ortaçağ Avrupası'na Etkileri". Antikçağ'dan Ortaçağ Avrupası'nın bitimine kadar olan dönemi kapsayan ilk bölümün sonunda, büyü ve büyücülüğün tarihsel ve kültürel alanda gelişiminin açıklanması hedeflenmiştir.

İkinci bölümde, Ortaçağ İspanyası'nda büyü ve büyücülük incelenir. İkinci bölüm, üç alt başlıktan oluşmaktadır: "Ortaçağ İspanyası'nda Cadı Davaları", "Ortaçağ İspanyası'nın Ünlü Büyücülükleri", "Toledo'nun Önemi ve Toledo'da Büyü." İkinci bölümde, Ortaçağ İspanyası'nda büyü ve büyücülüğün gelişimi, İspanya'da büyücülükle suçlanan kişiler ve cadı davaları hakkında detaylı bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Üçüncü bölümde ise, "Ortaçağ İspanyol Edebiyatında Büyü ve Büyücülük" başlığı altında Ortaçağ'da İspanyol edebiyatında büyü ve büyücülük kavramlarına ilişkin bilgi verilir. Adı geçen bölümde bahsedilen yapıtlar: *El Conde Lucanor*,

Amadís de Gaula ve *La Celestina* kronolojik sırayla incelenir. Çalışmanın konusuyla ilgili kavramlar, belirlenen yapıtlarda detaylı bir şekilde açıklanır. Tüm alıntılar *Geleneksel Kita Avrupası* sistemine uygun olarak sayfa sonunda verilmiştir. Çalışmada, büyü ve büyücülük kavramları genelden özele doğru anlatılır. Amaç, Dünya, Avrupa ve İspanya referans alınarak, büyü ve büyücülüğü evrensel bakış açısıyla incelemek ve belirlenen yapıtlarda konuya ilişkin örnekleri detaylı bir şekilde sunmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GENEL HATLARIYLA BÜYÜ KAVRAMI VE TARİHÇESİ

Büyü, tarihin bilinen en eski dönemlerinden itibaren, doğası ve özü gereği içinde barındırdığı gizem, mistik oluşumlar, semavi güçler, ritüeller ve benzer uygulamaların sonucu olarak, insan, hayvan, eşya veya cansız varlıklar üzerindeki etkisi, kesinliği ve kanıtlanamaz oluşundan dolayı, toplumlarda her zaman merak uyandırmaktadır.

Büyü kullanılarak elde edildiği varsayılan güç ve bu gücü olumlu ve/veya olumsuz bağlamda kullanarak olayların akışını değiştirme, kadere egemen olma arzusu, büyü yapanın veya yaptırmanın büyü yapılan kişinin özgür iradesine bilinçli bir şekilde hükmetme isteği, olayları gerçekleştirirken ayinler aracılığı ile cin, melek, peri, ruhlar ve Şeytan benzeri demonik varlıklardan yardım almak, tılsım, amulet, uğurluk, nazarlık, muska gibi eşyaları kullanarak kötücül güçlerden korunma içgüdüleri, kişinin kendi menfaatine şans faktörü yaratma arzusu, kısacası gündelik hayattaki sorunların doğüstü güçlerin yardımıyla çözümlenme isteği, büyü kavramını her dönem ilgi çekici bir hale getirmiştir.

Büyü adı altında yapılan ritüeller toplumların kendi inanç sistemleri dahilinde oluşturdukları pratiklerin yansımasıdır. Bilinmeze ve görünmeze duyulan merak, ona etki etme arzusu, doğüstü güçleri kullanma isteği, tarih boyunca bilinen kültürlerde insanoğlunun anlam ve mana arayışını tetiklemiştir.

Büyü Antikçağ'dan günümüze toplumlar aracılığı ile değişerek gelmiştir. Philippe Borgeaud, *Dinler Tarihinde Başlangıçlar* adlı yapıtında toplumlar ve kültürlerarası değişimi ve kabul görme durumunu şu şekilde ifade etmiştir:

“ Antropolog Marshall Sahlins sayesinde, her toplumun kendine özgü bazı ağları, “kültürel bir düzen”e dayalı simgesel türde bazı sistemler geliştirdiğini görebiliriz. İçerden ya da dışarıdan ortaya çıkan olaylar, bu kültürel düzenin kategorilerine göre yorumlanır. Hatta denilebilir ki, hiçbir olay bu yorumlama tarzı dışında algılanamaz. Bunun tersi de doğrudur. Her olayın kendine özgü varoluş nedenleri vardır ve vuku bulduğu kültürel sistemin kurallarına uyması gerekmez. Dolayısıyla, olumsal bir olay, kurulu simgesel ilişkilerin algılanma biçimlerini etkileyebilir, değiştirebilir ve herkesçe kabul gören anlamların yeniden gözden geçirilmesine yol açabilir. Bu da sonuç olarak yapının yeniden düzenlenmesini beraberinde getirir.”²

Ortaçağ sonlarında doğan, döneminin en ünlü okültistlerinden biri olan teoloji ve simya çalışmalarıyla da tanınan Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim kendi eklektik bakış açısıyla büyü kavramını şu şekilde açıklamıştır:

“Büyü muhteşem bir etkileme yeteneğidir, en yüksek gizemlerle doludur, içinde en gizli şeylerin, doğanın, gücün, niteliğin, maddenin tesirleriyle birlikte derinlemesine düşünülmesini barındırır. Doğanın tüm bilgisini içerir, şeylerin birbirleri arasındaki değişimi ve uzlaşmasıyla ilgili şeyler öğretir. Böylece büyü bir şeyi başka bir şey üzerinde kullanır. Yüksek olanı, aşağıdaki uygun tebaasına uygular. Aşağıdakilerin etkisini bütünüyle üstün cisimlerin güçlerine, tesirlerine ekler, bağlar. Şeylerin tesirlerini birleştirir. Böylece harika sonuçlar üretir. Bu, en kusursuz ve başlıca bilimdir, felsefenin kutsal, yüce bir türüdür.”³

² Philippe Borgeaud, **Dinler Tarihinde Başlangıçlar**, (Çev: Adnan Kahiloğulları), Dost Yayınevi, Ankara, 2008, s. 65.

³ Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim, **Okült Felsefe**, (Çev: Murat Gültekin), Mitra Yayınları, İstanbul, 2008, s. 9.

Antropoloji disiplininin en önemli isimlerinden Malinowski'ye göre ise büyü:

İnsan zorluğa düştüğünde, başına bir uğursuzluk geldiğinde, olayların sonucu kendi aleyhine olduğunda, başarısızlığa uğramışlık hissi ile kendisini aciz hisseder ve bu ruh durumunu perçinleyen birçok karmaşık duygu yaşar. Bu durum karşısında insanoğlunun bitmek bilmeyen arzu ve ihtirası bir gerilimin oluşmasına zemin hazırlar. Kişinin büyü hakkında bilgisi olsun veya olmasın bu gerilim durumu karşısında mantığı ile hareket etmek aklına en son gelen şey olacaktır. Duyguları onu bu durumu telafi edebileceğine inandığı birtakım eylemlere iter. İçinden çıkılmaz öfke patlamaları ile yapılan klişeleşmiş geleneksel büyü ayinleri ve ritüeller insanların çıkış yolu bulamadığı durumlarda ne çeşit savunma mekanizmaları geliştirdiklerini açıkça göstermektedir. ⁴

Herhangi bir sorunla karşı karşıya kalındığında, akla ve mantığa uygun olan bir çözüm yolu aramak yerine, doğüstü güçlerden faydalanarak daha az çaba gerektirecek gibi görünen bir yöntem izlemek zaman zaman insanoğluna daha cazip görünmüştür.

James George Frazer, *Altın Dal* adlı ünlü yapıtında büyüünün kurgusal bir kavram olduğunu şu şekilde aktarır:

“ *Büyü, yanıltıcı bir davranış kılavuzu olduğu kadar sahte bir doğal yasa sistemidir; eksik bir sanat olduğu kadar sahte bir bilimdir*” ⁵

⁴ B. Malinowski, **Büyü, Bilim ve Din**, (Çev: Saadet Özkal), Kabalcı Yayınevi, Ankara, 2000, ss. 78 - 85.

⁵ James George Frazer, **Altın Dal: Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma** (Çev: Mehmet H. Doğan) Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 2004, s. 33.

Kendi içinde birçok çelişkili anlam barındıran büyüün nasıl tanımlanacağı, bilim ve din karşısında nasıl konumlandırılacağı da antropologlar ve tarihçiler arasında uzun süre tartışma konusu olmuştur ve günümüzde hala bu tartışma devam etmektedir.⁶ Richard Kieckhefer'e göre büyüün tek bir tanımı yoktur:

*“Büyü dinin bilimle birleştiği, popüler inançların eğitimli sınıfın inançlarıyla kesiştiği ve kurmacanın uyuşmalarının günlük yaşamın gerçeğiyle buluştuğu bir kesişme noktasıdır.”*⁷

Büyü, genel algıya göre ak büyü (zararsız) ve kara büyü (zararlı) olarak ikiye ayrılmaktadır. Sinan Yılmaz, ak büyü ve kara büyüü şu şekilde aktarmaktadır:

*“Genellikle iyi amaçlı ya da şifa bulmak amacıyla yapılan büyülerin ak büyü sınıfına girdiği söylenmektedir. Kötü amaçlı büyüler ise kara büyü adıyla adlandırılmaktadır.[...] Ancak bu sınıflandırılmada da bazı problemler vardır. Örneğin, aşk büyüü gibi ak büyü sınıflandırmasına giren ve ilk bakışta oldukça masum gözükken büyüler de aslında kötü amaç taşımaktadır. Çünkü büyü yapan ya da yaptıran kişinin amacı, karşı taraftaki kişinin iradesini etkileyerek, onu kendi iradesiyle seçmediği bir işi yapmaya zorlamaktır.”*⁸

“Rahiplerin ve bilge kişilerin çalışmaları” anlamına gelen ve Farsça kökenli olan maji (magi) sözcüğü İngilizceye Latince ve Yunancadan (magus) girmiştir.⁹ Maji kelimesi Türkçede kelime anlamı açısından büyü kelimesiyle eş değerdir. Büyü sözcüğü dilimizde Arapçadaki büyü kelimesiyle; sihir (sihr), tılsım kelimeleriyle

⁶ Richard Kieckhefer, **Ortaçağda Büyü**, (Çev: Zarife Biliz), Alkim Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 10.

⁷ a. g. e., s. 20.

⁸ Sinan Yılmaz, **Nazar, Büyü ve Fal İnançlar - Uygulamalar**, Divan Kitap, İstanbul, 2014, s. 35.

⁹ W. B. Crow, **Büyünün Cadılığın ve Okültizmin Tarihi**, (Çev: Fulya Yavuz), Dharma Yayınevi, İstanbul, 2009 s. 12.

hemen hemen aynı anlamda kullanılmıştır. Sihir ve büyü kelimeleri Farsçadan gelen efsun/afsun kelimesini de karşılamaktadır.

Klasik Antikçağ'da büyü sözcüğü, Doğu'da Mecusi (Zerdüş) din adamlarının sanatları için kullanılmıştır. Bu sözcüğün Mecusilik'ten geldiği farklı yorumlarda belirtilmektedir. Latinedeki magus, magi sözcüğü, Zerdüş dinine mensup kişiler için İslam kaynaklarında kullanılan "Mecusi" sözcüğünden gelen "Mecusi din adamı", "sihirbaz, "büyücü" gibi anlamlar içerir.¹⁰ Eski Türk kültüründe de adı geçen büyü sözcüğü, eski Türk dilinde büyü; "bügi", "bügü" şeklinde kullanılmaktadır.¹¹

Bir kişinin büyüü tanımlama şekli, yaşadığı toplumun, dinin, gelenek ve göreneklerin etkileşiminin sonucudur. İslam Ansiklopedisi'nde bahsedilen büyü kavramının tanımında sihir ve büyü arasındaki fark dikkat çekicidir:¹² *"Kur'an-ı Kerim'de geçen sihir kelimesi büyü anlamını da taşımakla birlikte sihir büyüden daha geniş kapsamlıdır; büyü ile sihrin bazı şekilleri arasında farklar vardır."*¹³

Dilimize büyü ile ilgili olarak Arapçadan gelen bir diğer kelime ise tılsımdır. Tılsım, esrarlı bir kuvvet taşıdığına inanılan şey, kimse anlamının yanı sıra çare, tedbir gibi anlamlara da karşılık gelmektedir.¹⁴

Tılsım kelimesi muska, nazarlık kelimeleriyle yakın anlamlıdır. Muska (hamail/hamaylı), hastalığa, olumsuz tesirlere, kazaya karşı üstte taşınan ve içinde dinsel ve büyüsel bir gücün saklı olduğu, taşıyanı nazardan, görünmez kaza ve

¹⁰ Zeki Tez, **Gizli İlimler Serüveni Büyüden Simyaya, Astrolojiden Fala Kara Sanatlar**, Hayykitap, İstanbul, 2011, s. 11.

¹¹ Cem Doğan, "Osmanlı Devleti'nde Cadı Avı Var mıydı? (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)", **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, cilt:2, sayı: 1, 2013, s. 220.

¹² Haydar Akın, **Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2011 s. 32.

¹³ a. g. e., s. 32.

¹⁴ a. g. e., s. 31.

kötülüklerden koruyan dua anlamına gelir.¹⁵ Muska genellikle üçgen biçimindedir, boyuna veya kola takılmaktadır. Muskalar, kâğıt, deri, metal vb. malzemeler üzerine yazılmışlardır ve genellikle hamâil (veya hamaylı) denilen bir askıyla kimsenin göremeyeceği bir şekilde taşınmaları makbuldür.¹⁶

Orhan Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*'nde muskanın tarihsel gelişiminden şu şekilde bahseder:

“Muska'nın tarihi çok eskidir ve doğal nesnelere bir güç taşıdığı inancından doğmuştur. İlkel insan, bu güçlü nesneyi üstünde taşıdığı sürece her türlü kötülükten korunacağına inanmıştı. Bu inanç çağımıza kadar süregelmiş ve uygar çevrelerde de yayılmıştır. İlk küçük taşlar, kemik parçaları vb. gibi doğal nesnelere oluşan muska giderek üstüne dua yazılmış kağıtlar biçimine dönüşmüştür. Muska'nın ilkin eski Mısır'da kullanıldığı saptanmıştır. Fallus (erkeklik organı) ve yürek biçiminde yapılmış Mısır muskaları bulunmuştur.”¹⁷

İngilizcede muska kelimesine en yakın anlamda kullanılan kelime 'amulet' kelimesidir. Muska ile amulet kelimesinin aralarındaki benzerliklerine rağmen, bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Latince “amaletum” kelimesinden gelen amuletler büyüsel objelerdir. Genellikle insanları doğüstü tehlikelerden, kötü cinler veya doğüstü demonik varlıklar tarafından ortaya çıkarıldığı düşünülen her çeşit hastalıktan korumak amacıyla boyuna takılarak kullanılmışlardır. Muskalardan farklı olarak amuletler yazılı veya yazısız olarak kullanılabilirler. Muskalarda ise yazılı olma şartı bulunmaktadır. Diğer taraftan Doğu kültüründe yazısız olarak taşınan

¹⁵ a.g.e., s. 31.

¹⁶ Azize Uygun, “Yazılı Büyü Olarak Muska: Kenzü'l- Havas Örneği,” **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 29, 2012, s. 212.

¹⁷ Orhan Hançerlioğlu, **Dünya İnançları Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 346.

nesnelere ‘uğurluk’ denilmiştir.¹⁸ Tılsım şans, iyilikleri ve olumlu olayları kendine çeker muska ise olumsuzlukları ve demonik doğüstü varlıkları kendinden uzaklaştırdığı bilinmektedir.

Mircea Eliade’ye göre muska, tılsım, amulet veya uğurluk gibi objelerin gücü, onları tasarlayan insanlar tarafından onlara yüklenen manada gizlidir. Kozmik yaradılış ancak “ilahi mana” sayesinde gerçekleştirilmiştir.¹⁹

“Nesnelerde ve insanlarda da mana vardır; çünkü bunu bazı üstün canlılardan almışlardır; başka bir deyişle kutsala gizemli bir biçimde bulaşmışlar ve buna bulaştıkları ölçüde de manaya sahip olmuşlardır. [...] Niteliği açısından bu güç fiziksel güçlerden farklıdır ve bu gücün uygulanmasının belli bir nedeni olmayabilir. İyi bir savaşçı gücünü, kendi fizik gücüne ya da atalarına değil, ölü bir savaşçının ona verdiği manaya borçludur; bu mana, boynuna asılı küçük bir taştan oluşan muskada, kemerine asılı birkaç yaprakta, dilindeki duada bulunur.”²⁰

Farsça bir kelime olan “afsun” ise, okuyarak üfleme yoluyla gerçekleştirilen büyü veya sihirdir. Afsun kelimesi büyü, sihir, gözbağcılık ve üfürük kelimeleriyle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır Orta Asya Türk lehçelerinde de kullanılan afsun kelimesi şu anki Kıpçak lehçelerinde “arbav”, Doğu Türk lehçelerinde “arbis” şeklinde geçmektedir. Yakut lehçesinde ise “kötü ruhları aldatmak ve dalkavukluk etmek” anlamına gelmektedir.²¹

¹⁸ Azize Uygun, a. g. m., 2012, s. 213.

¹⁹ Mircea Eliade, **Dinler Tarihine Giriş**, (Çev: Ali Berktaş), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 43.

²⁰ a. g. e., s. 43.

²¹ Abdülkadir Sipahi, **Türk Halk İnanışlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar** (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Dinler Tarihi), Ankara, 2006, s. 3.

Çeşitli musibetlerden, kazalardan, belalardan ve olumsuz tesirlerden korunmak için okunarak/ afsunlanarak/ üflenerek bu durumdan kurtulma olasılığına olan inanış günümüzde de çeşitli kültürlerde devam etmektedir. İslami açıdan konuyu ele alırsak “üfleme” kavramından çeşitli hadislerde söz edilmektedir. Hz. Muhammed tarafından büyüden ve nazardan korunmak amacıyla okunması tavsiye edilen koruyucu surelerin veya ayetlerin olduğu çeşitli kitaplarda bahsedilmektedir.²² Üflemeyle ortaya çıkan nefes ve nefesin gücü farklı kültürlerde ve toplumlarda çeşitli şekillerde yorumlanmaktadır. Uzakdoğu kültüründe doğru nefes alıp verme teknikleriyle meditasyon, yoga gibi disiplinlerle kişinin iç huzurunun, farkındalığının, idrak etme kapasitesinin ve yaşamsal enerjisinin ortaya çıkışının sağlanması amaçlanmış, Batıda ve İslam kültüründe de nefes ve üfleme(k) ritüelleri genellikle kişinin hastalıklara karşı şifalandırılması amacıyla yapılmaktadır. Yukarıda aktarılan bilgiler doğrultusunda büyü kelimesinin bir tek tanımı olmamakla birlikte, onu çağrıştıran birçok sözcükle bağlantısı bulunduğu da tespit edebilir.

Antik dönemde büyü ve büyücülüğün tarihsel gelişimi çeşitli metinler aracılığı ile gerçekleşmiştir. Bu metinlerin bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Arkeologların çabalarıyla ortaya çıkan büyü papirüsleri, amuletler ve tılsımlar gibi çeşitli işaretler Antikçağ’da insanların gündelik yaşamlarına dair ipuçları vermektedir.²³

Eski Yunan ve Roma’da Büyü ve Büyücülük adlı yapıtın editörleri Bengt Ankarloo ve Stuart Clark Antik dönemde büyü ve büyücülük ile ilgili bilgi edinmemizi sağlan kaynakları şu şekilde sıralarlar:

²² Sinan Yılmaz, a. g. e., s. 74.

²³ Daniel Ogden, **Eski Yunan ve Roma’da Büyü ve Büyücülük**, Bengt Ankarloo - Stuart Clark (Ed.), (Çev: Çiğdem Dürüşken- Eyüp Çoraklı), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s.1.

“ (1) Homeros ve Euripides’ten Apuleius ve Lukaianos’a kadarki kurgusal edebiyat; (2) Kutsal Kitap’tan ve Hıristiyan Azizlerin “Yaşamlar” ından Plutarkhos, Lucanus, Porphyrios ve Suetonius gibi özgün tarihçilere kadarki tarihsel anlatımlar; (3) Platon ve Hippokrates’ten Plotinos ve Celsus’a kadarki felsefi ve bilimsel söylemler; (4) İncillerden Kilise Babaları’na kadarki dini metinler ve son olarak (5) uygulamaya yönelik kaynaklar, yani gerek (dualar ve ayinler sırasındaki yakarışlar gibi) dini, gerekse (papirüsler ve beddua levhaları gibi) büyüye ilişkin bir niteliği olsun bütün bu toplumsal etkinliklerin bir parçası olarak üretilen kaynaklar.”²⁴

Antikçağ’dan günümüze kadar çeşitli alanlarda farklı tasarı ve niyetleri gerçekleştirmek amacıyla kullanılan büyüünün çıkış noktası tam olarak bilinmemektedir, fakat arkeolojik kanıtlar Antikçağ büyüüne dair ayrıntılar sunar. Örnek olarak, 1934 yılında Londra’da ortaya çıkarılan, Roma İmparatorluğu dönemine ait kurşun levha verilebilir:²⁵

“ *Tretia Maria’yı ve onun hayatını ve zihnini ve hafızasını ve karaciğerini ve akciğerini ve laflarını, düşüncelerini ve hafızasını, hep birlikte lanetliyorum; böylece, gizlenen şeylere dair konuşmasın.*”²⁶

Yukarıda görüldüğü gibi Roma İmparatorluğu’nun büyük bir kısmı, düşmanlarını yenmek için bir eşyanın, genellikle de kurşun bir levhanın üzerine örnekteki gibi beddualar yazarlar, büyüünün etkisini artırmak için eşyayı bir çiviyle

²⁴ a. g. e., s. 2.

²⁵ Richard Kieckhefer, a.g.e., s. 43

²⁶ a. g. e., s. 43.

delip, ölümler diyarına ait güçlerin ortasında yerini bulsun diye ya gömerler, ya da bir kuyuya atarlardı.²⁷

Beddua levhaları olarak bilinen bu tarz örnekler, antik dönem içerisinde fazlasıyla yer almaktadır. Antikçağ'a ait beddua levhalarının esas konusu öncelikle hukuki davalarlardır. Sonrasında bu bedduaların yerini MÖ V. yüzyılda ticari beddualar ve tiyatro müsabakalarına ilişkin beddualar almıştır. MÖ IV. yüzyıla ait sevenleri birbirinden ayırmak için tasarlanan aşk bedduaları ve adalet duaları dönemin popüler tasarılarıdır. MS II. yüzyılda ise cinsel çekime yönelik aşk büyütleri, atletik oyunlar ve yarış meydanı büyütleri ortaya çıkar.²⁸

Eski Mısır, büyüünün hızla geliştiği ve çeşitli alanlarda kullanıldığı önemli toplumlar arasında yer almaktadır. Arkeologlar, Mısır'da üzerinde çeşitli büyüsel sözcüklerin geçtiği, hem korunma ve tedavi amaçlı hem de bunlardan farklı amaçlar için kullanıldığı bilinen amuletler bulmuşlardır. Çeşitli taşların üzerindeki yazılar, tanrı veya tanrıçalara ait figürler ve taşların üzerine kazınmış kısa ifadeler bulunmuştur. Diğer taraftan Yunanca ya da Mısır hiyeroglifiyle büyüleri yazıların yazıldığı papirüs sayfalarında daha uzun metinlere rastlanır. Bu metinlerin çokluğu ve içeriğinin açık oluşu, onları Antikçağ'ın büyüye dair en önemli kaynakları haline getirmektedir. Mısır'da IV. ve V. yüzyıllarda bu papirüsler çok yaygındır. Bilinen en eski örnek MÖ I. yüzyıla aittir. Genel olarak biçimlerinin aşağıdaki aşk büyüüne benzediği görülmektedir.²⁹

²⁷ a.g.e., s.43.

²⁸ Daniel Ogden, a. g. e., s. 15.

²⁹ Richard Kieckhefer, a. g. e., ss.43- 45.

“Ölüm iblisi seni çağırıyorum... Sarapion’un, Tikoi’nin doğurduğu Dioskoros için haset çekmesini ve ona duyduğu tutkudan eriyip bitmesini sağla. Yüreğini tutuştur ki, erisin, kanını em ki aşk ve tutkuyla aksın ve benim için acı çeksin... Ve bırak onu benim aklımdakileri yapsın ve beni sevmeye devam etsin, ta ki Hades’e gidene dek.”³⁰

Büyülü isimlerin, harflerin, büyüsel, dinsel ve astronomi ile ilgili metinlerin yazıldığı papirüsler Antikçağ’da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Abracadabra formülü önemli örnekler arasında sayılabilir. İlk defa III. yüzyılda ortaya çıkmıştır fakat formülün kullanımının önceki dönemlere kadar gittiği bilinmektedir. Eski Mısır ve Yunan kaynaklarında da bu formülden bahsedilmektedir. Bu formül ters piramit formülünün bir örneğidir. Şeytan çıkarma ve çeşitli demonik ritüellerde bu formülün kullanıldığı bilinmektedir.³¹

Büyü, eski çağlarda farklı zaman dilimleri içerisinde çeşitli uygarlıklar aracılığıyla şekil değiştirerek günümüze kadar gelmiştir. Büyünün tam olarak çıkış noktasının bilinmemesinin nedenlerinden biri, günümüzdeki büyü anlayışı ile önceki dönemlerdeki büyü anlayışı arasındaki farklardan ileri gelmektedir. Tek tanrılı dine geçişten önceki pagan inanışın hakim olduğu dönemlerde büyü, şu anki mevcut anlamından daha farklı bir şekilde algılanmaktadır.

“ Eski insanlar yaşamlarını sürdürebilme açısından doğada gizli, görünmez güçler bulunduğu inaniyorlardı. Başlarına gelen ya da gelebilecek kötülükleri

³⁰ a. g. e., ss. 43- 45.

³¹ Haydar Akın, a. g. e., ss. 38- 39.

kovmak, iyilikleri davet etmek için bu gizli güçlerle ilişki kurabileceği düşüncesiyle “büyü” denilen inanç ve eylemlere sahiplerdi”³²

Eski Mısır, Antikçağ’ın büyü ve büyücülükte önemli gelişmeler kaydettiği toplumlarından biridir. Eski Mısır’ın bilinen tarihi tahmini MÖ 3300 yılında başlar, MS 30 yılında sona erer. Bu dönem süresince gelenek göreneklerde ciddi anlamda bir değişiklik olmamış, büyük devrimler geçirmesine rağmen Eski Mısır’ın toplum düzeninde herhangi bir değişim görülmemiştir. Öte dünyanın varlığına inanan ilk uygarlık olan Eski Mısırlılar, ölen kişinin ruhunun belli bir zaman sonra öte dünyadan dönerek bedenini arayacağı düşüncesiyle mumyalama çalışmalarına çok büyük önem vermişlerdir. Halk, büyü ile ilgilenmiş, tılsım, amulet, muska gibi uğraşlar da gündelik yaşam içinde önem kazanmıştır. Endüstri ve büyü arasında hiçbir fark bulunmamakla birlikte tıp, astroloji, simya ve metalürji ile eş tutulmuştur. Eski Mısır, kendinden sonra gelen birçok uygarlığa mistik sanatların kullanımı konusunda önyak olmuştur. Eski Mısırlılar, ötedünya ile ilgili betimlemelerini *Ölüler Kitabı* adı verilen genellikle papirüs üzerine yazılan kitapta toplamışlardır. *Ölüler Kitabı*’nın, Eski Mısır’ın önemli yerleşim birimleri olan Heliopolis, Teb ve Sais’te birkaç kopyası yer almış, çeşitli bölümleri mezarların duvarlarına, piramitlere, lahitlere ve mumya sargılarına yazılmıştır. Kitap farklı zamanlarda yazılmış ve tahmini iki yüz bölümden meydana gelmiştir. *Ölüler Kitabı* ölen kişiyle beraber gömüldüğünde, ölen kişiye diğer tarafa yapacağı yolculukta ona yardımcı olacağı düşünülürdü.³³

³² Zeki Tez, a. g. e., s. 7.

³³ W. B. Crow, a.g.e., s. 49.

Büyünün ilk hangi topraklarda ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte, yukarıda belirtilen örnekler kapsamında, Eski Mısır'ın diğer toplumlara da etkilediği tarihsel süreç içinde gözlemlenmiştir. Eski Mısır'dan kalma büyü formüllerini içeren birçok metin günümüze kadar gelmiştir. Sümer, Babil ve birçok Mezopotamya uygarlıklarında büyüün günlük yaşamda kullanımına rastlanmıştır.

“ Pers ve Babil büyü geleneğinin kökeni Mısır'dır. Pers ülkesinin yanı sıra Babil uygarlığı da büyüün doğum yeri olarak kabul edilir. Yunanlılar için Mısır kadim bilgeliğin ülkesidir. Mısır'ın bir Yunan Krallığı olduğu dönemde Yunan düşünür ve filozoflar Mısır ülkesini mercek altına alarak kendileri için bilinmeyenlerle dolu, ayrıksı bu kültürü ayrıntularıyla incelemiş ve tartışmışlardır. Mısır'da o dönemde büyüün kötü ruhları savmak, büyücülüğe karşı koymaktan ziyade, iyi ve kötü güçlerin kontrol altına alınması, istekler doğrultusunda kullanılması amaçlarıyla yapıldığı anlaşılmaktadır. Tüm bu noktalardan hareketle, Eski Mısır'ın sahip olduğu birikimin büyük ölçüde Yunan-Roma gizem geleneğinin oluşmasına kaynaklık ettiğini söyleyebiliriz.”³⁴

Büyünün Antikçağ'da hastaları sağıltmak amacıyla kullanıldığı da bilinmektedir. Azize Uygun, *Antik Dönem Büyüsel Tedaviler ve Günümüz Örnekleri* adlı makalesinde büyü ile tedavi arasındaki bağlantı hakkında şunları söylemiştir:

“Tıbbî tedaviye alternatif olarak devam eden büyüsel tedavi yöntemleri Sümer, Babil, Asur, Antik Yunan, Hindistan gibi uygarlıkların kaynaklık ve aracılık etmesiyle bazen değişerek bazen hiç değişmeden aynı formatta kalarak veya günümüz kültür ve geleneklerine uyum sağlayarak bugüne kadar devam ederek

³⁴ Haydar Akın, a.g.e., s. 66.

gelmiştir. Tedavi amacıyla kullanılan büyüsel araçların renklerine, metallerine, amuletlerin (muska), bitkilerin veya nesnelere uygunluğuna ve gezegenlerin uygun saatlerine göre verilen yöntemlerin gerçekleştirilmesine dikkat edilmiş; böylece sürecin kısıllacağına ve kısa sürede daha etkili bir tedavinin gerçekleşeceğine inanılmıştır.”³⁵

Mısır ve Mezopotamya’da hastalık, Şeytan’ın veya büyü gücünün etkisi olarak bilinirdi. Bu sebeple tıp, bu kötü ruhların törenler, ayinler ve çeşitli ritüeller aracılığı ile kovulması çabasıydı. Benzer bir inanca göre; kötü ruhların atılması için, kuvvetli müshillerden de yararlanılırdı. Sümer, Babil ve Akad gibi uygarlıklarda büyücü olarak adlandırılan kişiler kurban edilen hayvanların iç organlarına özellikle karaciğerine bakarak “haruspex” adı verilen bir yöntemle gelecek hakkında tahminde bulunmaya çalışırlardı. Eski uygarlıklarda suya yağ döküp yağın oluşturduğu şekilleri yorumlayarak geleceği okuma sanatı olan oleografi de uygulanmaktaydı.³⁶

Antropolojik ve etnolojik araştırmalar, geleneksel toplumlar ve ilkel kabileler hakkında yapılan araştırma ve alan çalışmalarında, ilkel kabilelerde büyüün yaygın olduğuna işaret etmektedir. Bu toplumlarda tıp, büyü ve din genellikle iç içe geçmiştir. Kabilenin büyücüsü hem şifacı hekim, hem de din adamı olarak bilinir, kazaların, insanların yaşadıkları uğursuzluk ya da olumsuzlukların ise, zaman zaman büyücüyle de ilişkilendirildiği görülmektedir. Örnek vermek gerekirse; Ambrin adasında ağaçtan düşen kişinin, düşme nedeni büyücünün ağacın dalını oynatması veya dalı zayıflatması ile ilişkilendirilir. Malezanyalılar insanların başına gelen kötülüklerin, kaderin normal akışına müdahale edildiğinden dolayı meydana

³⁵ Azize Uygun, “Antik Dönem Büyüsel Tedaviler ve Günümüz Örnekleri,” **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 27, 2011, s. 65.

³⁶ Zeki Tez, a.g.e., s. 9.

geldiğini düşünürler. Bu ve bunun gibi inanışlar ve hurafeler büyü pratiklerinin ortaya çıkması için zemin hazırlamaktadır.³⁷

Antik dönemde birçok düşünür, entelektüeller, yazarlar ve şairler büyü hakkında fikirlerini ifade etmişlerdir. Antikçağ yazarlarının hemen hemen hepsi, az da olsa büyüden mutlaka bahsetmişlerdir. Büyüye şüphe ile bakmış olabilecekleri düşünülse bile, ortaya koydukları yapıtlarından, tavırlarının genelde esnek ve çok yönlü olduğu anlaşılır. Bu durum ise, o günlerde büyüün halk üzerinde yansması hakkında fikir sahibi olunmasını sağlar. Bu durumu en iyi örnekleyen, Yaşlı Plinius³⁸,un bütün bilimleri kapsayan ayrıntılı bir araştırma niteliğindeki *Naturalis Historia* adlı yapıtıdır. Plinius, kendi kişisel tecrübelerinden ve önceki yazarların bilgilerinden faydalanarak, cennetin, yeryüzünün, orada yaşayan insanların, hayvanların bitki ve ilaçların metal ve minerallerin tanımını ayrıntılı bir şekilde açıklar³⁹. Bu yapıt, Ortaçağ yazarlarını oldukça etkilemiştir. Yapıttan da anlaşılacağı gibi büyüye karşı tavrı olumsuzdur. Bu olumsuz tavrına rağmen yapıtın ilerleyen bölümlerinde tıbbın büyü ile iç içe geçtiği çok sayıda kocakarı reçetesi de verir.⁴⁰ Plinius gibi birçok Antikçağ yazarı ve entelektüeli, büyü kavramına sert bir şekilde karşı çıkmak yerine, büyüü kavramsal olarak metinlerin, yapıtların içinde çeşitli görüşleri harmanlayarak konumlandırmıştır.

Malinowski büyüün kültürel işlevinden *Büyü, Bilim ve Din* adlı yapıtında şu şekilde ifade etmektedir:

³⁷ Sinan Yılmaz, a. g. e., ss.33-37.

³⁸ Yazar ve filozoftur. (MS 23-79)

³⁹ Richard Kieckhefer, a.g.e., s. 47.

⁴⁰ Haydar Akın, **Ortaçağ Sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, s. 68.

“Bütün güdüler ve heyecanlar, bütün pratik faaliyetler insanı çıkmazlara sürüklüyor, eksik bilgileri ve yeteneklerinin sınırları gözlemde ve kavramda onu en zor durumda yarı yolda bırakıyor. Sonra insan organizması anlık patlamalarla tepki gösteriyor, bu patlamalarda da tam oluşmamış davranış biçimleri ve bunların etkili olduğuna ilişkin tam oluşmamış inançlar üretiliyor. Büyü bu inançlara ve oluşmamış ayinlere tutunuyor ve bunları sürekli, geleneksel biçimler halinde kurallaştırıyor. Büyü insana bir miktar, belirlenmiş ayinsel sahne ve inanç hükmü, belli bir zihinsel ve pratik yöntem sunuyor; ve bu, her önemli uğraşta, tehlikeli durumların ve kritik anların aşılmasını sağlıyor, insanın önemli görevlerini güvenle yürütmeye, öfke patlamalarında, nefretin, karşılıksız aşkın, düşkünlüğünün ve korkunun işkencesinde dengesini ve ruhsal bütünlüğünü ayakta tutmaya yetenekli kılıyor. Büyünün işlevi insanın iyimserliğini ayinleştirmek, umudun korku üzerindeki yengisine duyulan inancı güçlendirmektir.⁴¹”

Görüldüğü üzere, eski çağlardan itibaren büyü kavramı farklı yaklaşımları içinde barındırmış ve çeşitli görüşlerle evrimsel döngüsünü farklı kültürler aracılığıyla günümüzde hala devam ettirmektedir.

Antikçağ’da büyü, günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak yer almaktaydı. Arkaik döneme mensup kişiler büyü kavramını yasaklı veya tehditkar bir olgu olarak yorumlamazlardı. Bu olumlu durum uzun zaman seyrinde gitmiştir. Gündelik hayatın sıradan bir parçası olarak tanımlanan büyü, antik dönemdeki çeşitli toplumlar tarafından farklı bakış açıları içerisinde yorumlamak gerekmektedir. Her kültürün büyüye yüklediği anlam kendi içselleştirdiği gelenek ve göreneklerinde gizlidir. Antik dönemde birbirinden farklı görüşlere rastlanmaktadır. Arkaik dönemin

⁴¹ B. Malinowski, a. g.e., ss.90-91.

sonlarında “geç dönem Roma Cumhuriyeti devrinde büyü ve dinsel faaliyetler yüksek devlet memurları tarafından sıkı bir denetime tabi tutuldu. Büyü yapmakla suçlanan kişiler, İÖ 2. yüzyılda topluca katledildi. Önce İmparatorlar, sonra da Hristiyan Kilisesi zor kullanarak bu büyü işletmeciliğinin özgürlüğünü elinden aldı.”⁴²

Ortaçağ ve Rönesans'ta yaşayan büyücülere ve cadılara karşı mücadele, Kilise'nin gövde gösterisine dönüşerek tüm Avrupa'yı kasıp kavurmuştur. Bu bölümde büyüün oraya çıkışı, Antikçağ ile etkileşimi genel hatlarıyla incelenmiştir. 1. 3. ve 2. bölümlerde ayrıntılı bir şekilde büyü ve büyücülüğün Ortaçağ Avrupası'na ve İspanya'ya yansımaları üzerinde durulacaktır.

⁴² Bengt Ankarloo- Stuart Clark (Ed.), Daniel Ogden, a. g. e., ss. 7-9.

1. 1. Büyü ve Din İlişkisi

Antikçağ'da hastalıkları tedavi etmek, kötücül güçlerden korunmak amaçlı kullanılan büyü, tek tanrılı dinlere geçiş ile birlikte din olgusuyla etkileşim göstermiştir. Antik dönemden günümüze kadar anlamı değişerek, evrimcilere göre tıpkı canlıların basitten karmaşığa doğru ilerleyerek bugünkü hale geldikleri gibi, din de aynı süreci takip etmiştir.⁴³

Sedat Veyis Örnek, din olgusunun tanımlanmasındaki zorluğu şu sözleriyle açıklar:

“Herkes tarafından kabul edilecek geçerli bir din tanımı yapmanın güçlüğü ortadadır. Şimdiye dek yüzü aşkın din tanımı yapılmıştır. Bunların hepsi de en doğru tanım olmak iddiasındadır. Hayatın çok geniş bir alanını kapsayan dinin ve dinsel yaşantının ana öğelerini göz önünde bulundurarak bir tanım yapmak gerekirse, insanın, duygusal ya da bilinçli olarak bağlı bulunduğu birtakım doğüstü kudretlere ya da varlıklara inanmasına ve bunlara ibadet etmesine din denir.”⁴⁴

Kavram olarak din sözcüğünün tarihsel gelişimine kısaca göz atıldığında, İngilizcedeki “religion” (din) sözcüğünün Latince *religio* sözcüğünden türediği görülür. Sözcüğün kökeni Roma dönemine kadar uzanmaktadır. *Religio* sözcüğünün iki anlamı vardır. Bunlardan ilki, kişinin borçlu olduğu dış bir gücün varlığı, ikincisi

⁴³ Ramazan Adıbelli, **Mircea Eliade ve Din: Mircea Eliade'nin Din Bilimi Çalışmalarının Metodolojik Açısından İncelenmesi**, İz Yayınları, İstanbul, 2011, s.371.

⁴⁴ Sedat Veyis Örnek, **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 121.

ise, kişinin kendini o güce adama hissini ifade eder. Din, kavramsal yönü ile halen bu anlamları taşımaktadır.⁴⁵

Din kavramının kökeniyle ilgili birçok teori mevcuttur. *Religio* sözcüğünün Latincedeki geleneksel anlamını, Cicero şu şekilde yorumlamıştır:

*“Tanrılara tapınmayla ilgili bütün şeylere özenle yeniden sarılan (retractarent) ve bir bakıma kendini ona verenlere (relegerent) religiosi (dinci) adı verildi. Religiosi sözcüğü (relegere) kendini vermek fiilinden türemiştir. Gerçekte bütün bu sözcükler kendi içinde religious ve legere’yle (koparmak, toplamak, kendine almak) aynı anlamı korumuştur.”*⁴⁶

Emile Benveniste’ye göre *religio*’yu ölçütülük, kaygı “yeniden okuma” olarak gören köktenbilimsel görüş, en iyi açıklamadır. Bu yorumla beraber Antikçağ’dan itibaren önerilen ve çağdaş yazarlar tarafından göz ardı edilmeyen başka bir yorum daha vardır. Buna göre; *religio* sözcüğü *ligare* “bağlamak” fiiliyle ilişkilendirilir. Lactantius’un yapıtlarında görülen bu yorum, Roma’daki Hristiyanlar tarafından, insanı Tanrı’ya bağlayan bir sevgi olarak kabul edilmiştir. Birbirinden bağımsız, farklı düşünceler arasında bir karar vermek istenirse, sözcüğün kökeni değil, ortaya çıktığı koşulların incelenmesi önerilir, çünkü ilk bakışta bu sözcüğün çağdaş yazarların “din” adını verdikleri kavramı tanımlamadığı görülür. Çoğu kez dinler, öncelikle ataların gelenek ve göreneklere bağlı olarak yapılması gereken ritüeller, dinsel törenler sırasında ortaya çıkan bir kaygı, tereddütü ifade etmektedir, fakat Latincedeki *religio* terimi, “bir şeyden kaygılanmama”, “ihmal” anlamına gelen

⁴⁵ Stanley Jeyaraja Tambiah, **Büyük, Bilim, Din ve Akılcılığın Kapsamı**, (Çev: Ufuk Can Akın), Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2002, s. 17.

⁴⁶ Philippe Borgeaud, **Dinler Tarihinde Başlangıçlar**, (Çev: Adnan Kahiloğulları), Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2008, s. 177.

neglegentia sözcüğü ile zıt bir anlam barındırmaktadır. Din kelimesinin sözcük ve anlam bakımından farklı önermelere sahip olduğunu, bahsedilen örneklerden anlaşılabilir. Antikçağ'da, pagan dönem süresince *religio* sözcüğünün, kişinin Tanrı'yla olan ilişkisini doğrudan ilgilendiren bir davranıştan çok, ritüele ilişkin bir davranış biçimi olarak anlaşıldığı görülmektedir. O dönemde çoktanrılı toplumlarda, dinsel ritler, ayinler, inançlar, politika ve ekonomi, karmaşık, kalabalık ve sağlam bir tek bütünde, iç içe geçmiş halde bulunur. Antik dönemde dinden söz etmek, uygun olmayan bir kavramı Antikçağ'a yüklemekle aynı anlama gelebilmektedir.⁴⁷

Erken Hristiyanlık döneminde, "Örgütlü bir toplum" hissi, Kilise ve inanç kavramları, dinin tamamlayıcı odak noktalarıdır. İlk din adamları olan papazlar, bu yeni inancı, inanan kişinin tüm hayatına yayılan bir olgu olarak ifade etmişlerdir. Ortaçağ'da Aziz Augustinus, Hristiyanlığın tek doğru din olduğu iddiasını daha da güçlendirmiştir. O dönemde önemli olan sözcük "din" değil "inanç" kavramıydı. Manastır hayatına ithaf edilen bir sözcük haline gelen *religio* kavramının yansımaları bugünkü manastır üyelerinin *the religious* (dindarlar) olarak adlandırılmasından da anlaşılabilir.⁴⁸

Din kavramı, büyü kavramıyla farklılıklar ve paralellikler göstermektedir. Her iki kavrama ait birçok pratik ve disiplinin ortak olması nedeniyle din ve büyü kavramları arasındaki benzerlikler, farklılıklar ve bu sınırın tam olarak başladığı nokta, Kilise, din adamları ve ruhban sınıftan entelektüellere kadar önemli bir

⁴⁷ a.g.e., s. 178.

⁴⁸ a.g.e., s. 17.

kesimin uzun zamandır üzerinde durduğu bir konudur. Bu konu hakkında tam olarak fikir birliği sağlanamamıştır.⁴⁹

Malinowski, büyü ve din kavramlarının, duygusal yoğunluk yaşanması durumunda ortaya çıktığını ifade etmektedir. Yaşamdaki krizler, hedeflerin başarısızlıkla sonuçlanması, ölüm, hayal kırıklığı, mutsuz veya karşılıksız aşk, nefret gibi duygusal yoğunluklar, büyü ve din arası benzerliklere örnek teşkil edebilir. İkisi de tabular ve kurallarla çevrilidirler.⁵⁰

Büyü ve din kavramı arasında belirgin bir sınır çizilmenin imkansızlığı veya iki kavram arasındaki kayda değer farkın açıklanmasında farklı dönemlerde belirsizlikler hakimdir:

“Büyü belirli bir dünya görüşünün ardına yerleşmiş olmakla birlikte, ötesini kavrayabilmemize imkan vermez. Bugün incelenen büyü metinlerinin de gösterdiği üzere, belirli bir problem için sürekli çözüm önerilmekte, ama her problem ayrı bir çözüm tarzı gerektirmektedir. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi kitaplı dinler kutsal metinlerin yorumları üzerine kurulmuş ve gelişmiştir. Ayrıca Hıristiyanlık- Platoncu felsefede olduğu üzere- ölüme hazırlanılması ve ölümden sonraki yaşam miti üzerine kurulur. Buna karşın büyü büyücünün öbür dünya için bir vaatte bulunduğu, imtiyaz verdiği görüşüne karşın, temelde bu dünyadaki yaşama ilişkindir. Dinler etik temelde iyiye ulaşmayı amaçlamış ve tüm günahların büyük bir titizlikle kategorize edilmesini ilke edinmişken, büyüde günahın varlığı tanımlanmaz, çünkü yoktur.”⁵¹

⁴⁹ Haydar Akın, 2011, a.g.e., s. 70.

⁵⁰ B. Malinowski, a.g.e., s. 88.

⁵¹ Haydar Akın, 2011, a. g. e., s. 71.

Bu bölümde genel hatlarıyla bahsedilen, büyü ve din arasındaki ilişki özetlenecek olursa, iki kavram arasında benzerlikler olduğu kadar farklılıklara da rastlanıldığı sonucuna varılabilir. Benzerlikleri kısaca şu şekilde sıralanabilir:

“1. Her ikisi de doğaüstü alana girer. 2. İkisi de doğaüstü alanda iş görür. 3. Büyücü de, din adamı da pratik olan belli amaçlar güderler. 4. Büyü de din de tamamıyla mitolojik geleneğe dayanmaktadır. 5. İkisi de tabularla, kurallarla çevrilmişlerdir.”⁵²

Büyü ve din arasındaki benzerliklerin yanı sıra iki kavram arasında farklılıkların da bulunduğunu belirtildi. Bu farklılıklar:

“1. Büyü edimleri bilindiği gibi tanrılar üstünde zorlayıcı bir etki yapabilmek çabasıdır. Oysa ibadet edimi tanrıları yumuşatarak, onları memnun etmek amacını gütmektedir. 2. Pratik büyü sanatının sınırlı ve belli bir tekniği vardır: Büyüsel sözler, tören ve büyücünün durumu, büyüünün daima bilinen üçlüsünü teşkil eder: Dinse karışık yönleri ve amaçları ile böyle basit bir tekniği yoktur. 3. Büyünün cemaati yoktur. Din her şeyden önce cemaat ister. 4. Din yasakları bozulunca günah işlenmiş olur; oysa büyü bozulunca bir günah işlenmiş olmaz. 5. Din herkese açıktır, büyü kapalıdır.”⁵³

Büyü ve din arasındaki etkileşim, aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar her zaman tartışmaya açık bir konu olmuştur.

“ Tıpkı her büyük şairin, kendi dilini yaratması gibi, dini ve mitolojik dünyada her yaratılış, kendi yapılarını yeniden yaratır. İkili bölünmenin ve

⁵² Sedat Veyis Ömek, a. g. e., s. 133.

⁵³ a. g. e., s. 133.

kutupsallığın, düalitenin ve değişimin, zıt ikili grupların ve coincidentia oppositorium'un farklı tipleri dünyanın her yerinde ve farklı kültür seviyelerinde bulunabilir."⁵⁴

Klasik antropolojik tanımlardan bazıları, din ve büyüün çift kutuplu bir karşıtlık ilişkisi içinde olduğuna dikkat çeker. Din yakarırken büyü zorlar, ya da din kamusal ve resmi iken, büyü hem özel, hem de gayri resmidir.⁵⁵ İkili karşıtlıklar bakımından din ve büyü ayrımını ve aralarındaki paralellikleri sınırlamamak gerekir, çünkü her dönemin evren anlayışında ve Tanrı kavramını algılayışında farklılıklar göze çarpar.

Çalışmanın bu bölümünde din ve büyü arasındaki benzerliklerden ve farklılıklardan bahsedilmiş, büyü ve dinin kültürel ve tarihsel bağlamda birbiriyle etkileşimi ele alınmıştır. Çalışmanın 1. 2. bölümünde Antikçağ'da ve eski uygarlıklarda Şeytan, demon ve doğüstü varlık inancına değinilecektir.

⁵⁴ Mircea Eliade, **Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu Yaratılış Özlemi**, (çev: Prof. Dr. Mehmet Aydın), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 185.

⁵⁵ Richard Kieckhefer, a.g.e., ss. 11-12.

1. 2. Antikçağ'da ve Eski Uygarlıklarda Şeytan, Demon ve Doğaüstü Varlık İnanışı

Eski çağlarda insanlar çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkımları, doğum ve ölüm gibi durumları kendilerine açıklayamadıklarında, dilek ve arzularının gerçekleşmesini istediklerinde, insanüstü güçlere inanmaya ihtiyaç duymuşlardır. Böylece “*politeizm*” yani çok tanrıcılık ortaya çıkmıştır. Eskiçağ insanının yaşamıyla bütünleşen bu inanç şekli, birçok toplumda tek tanrılı kutsal dinlerin ortaya çıkışına kadar sürmüştür. Eskiçağ kültürlerinde olduğu gibi Mezopotamya⁵⁶'daki uygarlıklar da çok tanrılıydı ve adı geçen tanrıların bir kısmı Sümerlere, diğer kısmı da Akkad, Babil ve Asur toplumlarına aitti.⁵⁷

“Güneş, Ay, yıldızlar ve gezegenlerin hareketini gözlemleyip mevsim değişikliğini fark eden insanlar zamanla evrenin doğal ritmine dair bir fikir sahibi olmaya başladı. Binlerce yılda gözlemlerimizi ortaya koyan ve doğal düzene uymamıza yardımcı olan bir kozmoloji oluşturduk. Doğal güçlerin kontrolünü de tapındığımız tanrılara atfettik Böylece tanrıların üzerimize salabileceği felaketleri, ancak insanlar ile tanrıların birbirleriyle yardımlaşarak hayatta kalabileceği gibi yaygın bir inanişaya yol açtı. Bu nedenle insanlar, kozmik bir ahenk (ekinler için hafif yağmurlar, denizciler için uygun rüzgarlar) olabilsin diye adaklar adadı kurbanlar kesti. Ölümçül kuraklıklar, deprem ve sel gibi doğal felaketler ise ilahi adalet olarak görüldü ”⁵⁸

⁵⁶ Fırat ve Dicle nehirlerinin arasında yer alır. Konumu itibariyle Sümer, Akad, Babil ve Asur gibi uygarlıkları barındırmıştır.

⁵⁷ Yusuf Kılıç- Ebru Uncu, “Eski Mezopotamya İnanç Sisteminin Yunanlılara Etkisi (İshtar Aphrodite Örneği)”, **History Studies**, volume 3, 2011, s. 183.

⁵⁸ Kathryn Wilkinson (Ed.), **Semboller ve İşaretler**, (Çev: Seda Toksoy), Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2014, s. 14.

Mezopotamya'da din kavramını sistematik bir bakış açısıyla irdelemek oldukça zordur. Mezopotamya dinini incelerken tek tanrılı dinlerin inanç sistemlerinden farklı bir şekilde bu konuya yaklaşmak gerekir. Antik dinlerin büyük çoğunluğu gibi Mezopotamya dini de, tarihsel değil ilkel. Tarihin bir döneminde, kutsal olanla ilgili kendi duygu ve inançlarını etrafa benimsetmeyi, yaymayı ve kurumsallaşmayı isteyen güçlü bir dinsel düşünce mantığı ile kurulmamıştı. Mezopotamya sakinlerinin geleneksel kültürlerine özgü bakış açısı, duyarlılık ve düşünceden meydana gelen ortak mentaliteden doğan din, yalnızca doğuştan gelen düşünme, duyumsama ve yaşama alışkanlıklarını doğaüstüne uyarlıyordu.⁵⁹

Mezopotamya'da sırasıyla Sümerler, Akadlar, Asurlular ve Babilliler yaşamıştır. Mezopotamya'da ortaya çıkan birçok kavime ön ayak olmuş Sümerler de, diğer birçok kültür gibi çok tanrılı bir dine sahiptiler. Bakış açlarına göre, evrende görülen ve hissedilen her nesnenin bir tanrısı vardı. Tanrılar doğaüstü güçleri olan ölümsüz varlıklardı ve insan görünümündeydiler. İnsanlar gibi onların da aileleri vardı ve aileler kral benzeri bir baş tanrı altında bir araya geliyorlardı. Yer, gök, hava ve su tanrıları yaratıcı, diğerleri yönetici ve koruyucu tanrılardı. Her şehir bir koruyucu tanrıya sahipti ve bu tanrılar evrenin yönetimini aralarında bölüşmekteydiler. Tanrılara ait listelerde adı geçen 1500 tane figür, Sümerlerin fazla miktarda tanrı imgesi yarattığını da göstermektedir.⁶⁰

⁵⁹ Jean Bottero, **Mezopotamya Yazı, Akıl ve Tanrılar**, (Çev: Mehmet Emin Özcan-Ayten Er) Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2012, ss. 227-228.

⁶⁰ Muazzez İlmiye Çığ, **Kuran, İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni**, Analiz Basım Yayın, İstanbul, 2013, ss. 15-16.

Mezopotamyalılar için dünya kavramı, onu yaratan, yöneten ve durumdan kendi menfaatleri doğrultusunda çıkar ve fayda sağlayan üstün güçlere bağlıydı. Bu üstün güçlere sahip tanrıları, Mezopotamyalılar insan suretinde hayal etmekteydiler. Tanrılar her zaman insanlarla iç içeydiler. Yeryüzünde var olan her şey, tanrıların eylemlerinden ve iradelerinden doğuyordu. Bu durum onların zihinlerindeki genel bir plan içinde yer almaktaydı ve insanlar bunu tam olarak kavrayamamakla birlikte, olayların akışını günü gününe izlemekteydiler. Tanrılar geçmiş, günümüz ve gelecek ile ilgili olan her şeyin bilgisine sahiptiler. Olayların gidişatına onlar karar veriyor, bu kararları da kahinler, medyumlar aracılığı ile insanlara bildiriyorlardı. Kahin öngörü veya vizyonik bilgiyi herhangi bir şekilde alabilmekteydi. Bütün evren, onun işleyişini ve gidişatını düzenleyen tanrıların elinde bulunduğundan dolayı, tüm doğa başlı başına kehanet malzemesi olarak değerlendirilmekteydi. Tanrılar genellikle insanlara rüya yoluyla istekleri bildirirler, Tanrıların yapılacak işi uygun görüp görmediğini anlamak isteyen kişi de tapınağa gider, kurban keser, dua edip uykuya yatar. Rüyadaki sembolleri rahibe yorumlatarak durumun olumlu veya olumsuz olduğu kanısına varılırdı. Bu durumdan dolayı rüya ve rüya yorumu Mezopotamya'daki kültürler için önem arz etmekteydi. Rüyayı ilahi olanlardan yani tanrılardan gelen bir işaret olarak yorumlamaktaydılar ve bu yorumlara göre hayatlarına yön veriyorlardı. Mezopotamyalılara göre, rüya yoluyla gelen vahiy veya kutsal bir bilgi arkaikti, bununla ilgili çeşitli örneklere kaynaklarda rastlanmaktadır.⁶¹

Sümerler, tanrılar hakkında ilahiler bestelemiş, efsaneler yaratmış ve şiirler yazmışlardır. Onların kurdukları çok tanrılı inanç sistemi, bugünkü dinlere temel oluşturmuştur. Fakat bu arada diğer tanrılar da tamamen yok olmamış bu dinlerde

⁶¹ Jean Bottero, a. g. e., ss. 150-160.

melekler, şeytanlar, cinler ve çeşitli doğüstü güçler olarak varlıklarını korumuşlardır.⁶²

Eski uygarlıklarda melek-demon inancıyla ilgili çeşitli bilgi ve öğretilerin temelini Mezopotamya demonolojisi⁶³ oluşturmaktadır. Sümer demonolojisi Asur-Babil ve Yahudilikte etkinliğini sürdürmüş, Hristiyan demonolojisini de etkilemiştir. Sümer demonolojisinde iyi ruhlardan, koruyucu ev ruhlarından ve kötü ruhlardan bahsedilirdi. “Kötü ruh” olarak adlandırılan Ushum-Ga, insanlara zarar veren bir çeşit varlık olarak adlandırılırdı. Sümer demonolojisinde demonlar hayvan şeklinde tasvir ediliyordu. Sümerler için tarım, gündelik hayatta önemli bir yere sahipti. Hastalıklar, su baskınları, tarladaki ürünlerin yok olması ve çeşitli felaketler demonların verdiği hasarın bir göstergesi olarak kabul edilebilirdi. Bu durum sonucunda Sümer büyü sanatı, karşı büyü geleneğini geliştirmiştir.⁶⁴

Sümer-Akkad inancına göre, kötü Udug ve Lamaştu adındaki demonlar insanları korkutmak ve onlara zarar vermek için var olmuşlardır. Antik kent Ur’da bulunan tabletlerde kurt-insan, yengeç-insan, aslan-insan ve boğa-insan şeklindeki yarı insandan oluşan figürler muhtemelen demonları defetme ritüelleri figürlerinden çok, onları ifade etmek amacıyla çizilmişlerdir. Sümerlerin felaketlerden, hastalıklardan, uğursuzluklardan, tehlikelerden ve yıkımlardan korunmak için başvurdukları büyü uygulamaları Babil inanç geleneğinde de yer bulmaktadır. Döneme ait bir kaynakta ‘Demon/ Şeytan Çıkarma/ Kovma Ritüeli’nden şu şekilde bahsedilmektedir:⁶⁵

⁶² Muazzez İlmiye Çığ, a. g. e., 2013, ss.15-16.

⁶³ Demonoloji, şeytan, cin ve iblisleri inceleyen çalışma dalı.

⁶⁴ Haydar Akın, 2011, a. g. e., s. 49.

⁶⁵ a. g. e., s. 49.

“ Şeytani güçler tarafından hasta edilmiş, büyük acı çeken kişinin üstüne bir de kötü Udgu ve kötü Lama çullanmışlardır. Rahip hastayı acısından kurtarmak için efsun duaları okur, büyüülü kelimeler mırıldanarak ona bir kurban sunar. Çok sayıda Babil kaynaklı metinde sıklıkla baş ağrısından söz edilmektedir. Muhtemeldir ki, burada hastalara verdiği acı ve yoğunluğu itibariyle söz konusu olan sıradan bir baş ağrısı veya migrenden çok, Babil ülkesinin iklimsel koşulları nedeniyle yüksek sıcaklıklara bağlı, Güneş çarpmasından kaynaklanan bir rahatsızlıktır.”⁶⁶

Tevrat’ın Daniel bölümünde, Daniel’in kehanetlerinde Babil şehrinin ihtişamı anlatılır. Babil veya Babel sözcükleri Tevrat’ta da geçer ve İbranice sözcüklerdir. Yunan tarihçi ve antik yazar Herodot’un kayıtlarına göre Babil kenti Fırat nehrinin her iki yakasında kurulmuş olan bir alanı kaplamaktaydı. Şehir, arkeologların Sümer adını verdikleri, Kutsal Kitap’ta Sennaar ya da Şinar diye geçen topraklardaydı ve konumu itibariyle bugün Irak’ta Fırat ve Dicle nehrinin arasındaki bölgede olup, yazılı tarihte Akad-Sümer diyarı adıyla geçmektedir. Sümerler şehir devletlerinden oluşan bir toplumdur ve bu şehirlerin başında kutsal kral unvanıyla anılan bir ‘bey’ bulunmaktaydı. Bu konum rahipliğin ve krallığın en üst noktasıydı. Onun ardından başrahip ve geçici yönetici gelmekteydi. Bazen bu kentlerden biri diğer kentleri yönetimi altına alır ve aralarında rekabet yaşanırdı. Babil başkent olduğunda en yüksek unvan başkent’in hükümdarına göre değişirdi. Kendisine kral veya imparator denilmiş ise, en yüksek rahip unvanına sahipti ve zamanının çoğunu dinsel törenler düzenleyerek geçirmekteydi. Bir çobandeğneği taşır ve büyü yeteneği sayesinde Tanrı’nın kiracı çiftçisi olarak anılarak ülkenin tarımından sorumlu tutulurdu. Her yıl

⁶⁶ a. g. e., s. 49.

bahar şenliklerinde üç tane önemli tören gerçekleştirilirdi. Önce Baş tanrı Marduk⁶⁷ ve Kaos'un ejderhası arasında geçen çekişmeyi anlatan bir mizansen sunulur, gösteri sırasında tanrı öldürülür, ancak büyü uygulamaları ile yeniden hayata döndürülür, sonunda da ejderhayı yenerdi. İkinci törende kral, Marduk'un heykeli önüne getirilir ve başrahip tarafından yüzüne tokat atılırdı. O süre içinde olacak olanlar bir işaret sayılır, eğer krala atılan tokat gözyaşına sebep olmuşsa, ertesi yıl krallığın huzur, bolluk ve bereket içinde yaşayacağı düşünülürdü. Bu durum bazılarına göre kralın kurban edilmesi yerine geçiyordu. Son olarak, kutsal bir evlilik gerçekleştirilerek tanrı rolündeki kral, tanrıça rolündeki üst düzey rahibelerden biriyle cinsel ilişkiye girerdi. MÖ 1894 yılında kurulan Sümer ve Akad topraklarını kapsayan Babil imparatorluğu Mezopotamya uygarlıkları arasında önemli bir yere sahiptir. Babilliler yüksek kuleler inşa etmişlerdir. Piramitleri andıran bu tapınak kulelere ziggurat denilmektedir. Bu tapınaklarla yeraltı, yeryüzü ve gök olmak üzere evrenin üç ayrı katmanını ve ilahi olana giden yolu simgelemeyi hedeflemişlerdir. Babil'de bir tapınağın parçasıyla ilişkilendirilen diğer bir zigguratın kalıntıları bulunmuş ve bu parçaların Babil Kulesi'ne ait olabileceği düşünülmüştür.⁶⁸

Mircea Eliade, zigguratların gökyüzü ve yeryüzüyle benzerliğini şu şekilde açıklar:

“Gök-Yeryüzü benzeşimi bütün Babil yapılarında bulunur. Tapınakların (zigguratların) zengin simgeciliğini ancak bir “kozmetik kuram”dan hareketle anlayabiliriz. Gerçekten de ziggurat Dünya gibi inşa edilmişti: katları evrenin

⁶⁷ Mezopotamya uygarlıklarından Babil'in koruyucu Tanrısıdır.

⁶⁸ W. B. Crow, a.g.e., ss. 81-84.

bölümlerini simgeliyordu: Yeraltı dünyası, yeryüzü, gökkubbe. Ziggurat dünyanın kendisiydi.”⁶⁹

Kutsal ve mistik bir coğrafyaya sahip olan Babil topraklarında “ziggurat kozmosu temsil eder. Zirvesi yüce merkezdir, sonraları Kutup ile bir tutulacaktır. Kral bir zigguratın katlarını çıkarken evrenin merkezine ulaşır ve böylece kutupta oturan tanrıyla özdeşleşir. Burçlu surların ardında tapınağı barındıran kutsal kent de merkez, yani kozmik dağın (başka bir deyişle Dünya'nın) zirvesi haline gelir.”⁷⁰

Babil kulesi hakkında çeşitli efsaneler vardır. Bedia Demiriş bu efsanelere şu şekilde değinir:

“ Çok eski toplumlardan günümüze kadar ulaşmış olan söylenceler eski insanların, konuştukları dilin tanrısal bir kökeni olduğuna, dilin Tanrı'nın insana verdiği nimetlerden biri olduğuna inandıklarını göstermenin yanısıra bu tanrısal nimetin aynı zamanda diğer insanlarla iletişimi sağladığının farkında olduklarını da ortaya koymaktadır. [...] Sumer'de bulunan bu söylenceye paralel bir söylence de Tevrat'ta anlatılan “Babil Kulesi” söylencesidir: İnsanlar Babil'de Tanrı katına ulaşacak çok yüksek bir kule yapımına girişirler. Tanrı insanların bu küstahlığını cezalandırır: Kuleyi yıkmakla kalmaz, insanların dilini de karıştırır. Öyle olur ki kimse birbirini anlayamaz. Babil kenti farklı dillerin konuşulduğu bir yerdir. Farklı diller konuşmak demek birbirini anlamamak demektir. Tanrı'nın insanlara verdiği en büyük ceza da birbirlerini anlayamamaları, yani iletişimin kopması olmuştur.”⁷¹

⁶⁹ Mircea Eliade, **Babil Simyası ve Kozmolojisi**, (Çev: Mehmet Emin Özcan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 26.

⁷⁰ a. g. e., s. 29.

⁷¹ Bedia Demiriş, “Antik Çağda Dil ve Gramer”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, sayı140, 2007, ss. 103-104.

Babilliler kötü ruhlardan, Şeytan ve demon gibi zararlı doğaüstü varlıklardan korunmak amacıyla nazarlık ve tılsım kullanmışlardır. Nazarlık onu kullanan kişiye olumlu, yararlı etki sağladığı düşünülen bir nesnedir. Nazarlıkların etkili bir şekilde kullanımı için büyüsel yöntemle görevlendirilmesi, harekete geçirilmesi veya rahip tarafından kutsanması gerekmektedir. Tılsım ise, belirli bir amaca yönelik hazırlandığından dolayı, nazarlıktan farklı bir şekilde algılanmaktadır. Büyüsel uygulamayı başlatan kişi, tılsımın kullanım amacını öğrendikten sonra, yıldızların durumuna göre, uygun bir maddenin üzerine efsunlu yazılar yazar ve işlemleri gerçekleştirir.⁷²

Asur İmparatorluğu'nun yıkılışının ardından Babil yeniden güçlenir. Kentin yöneticileri Kaldelilerden oluşmaktadır. Antikçağ ve Ortaçağ'da Kalde terimi astrolog veya astrolojik sözcükleriyle eşanlamlı kullanılmaktadır. Büyük İskender MÖ 344 yılında Medler ve Perslerin boyunduruğu altındaki Babil'i ele geçirdiğinde, MÖ 2230 yılına kadar tutulan astronomi ile ilgili kayıtları ele geçirmiştir. Astronomi gözlemlerini içeren çiviyazısı yazıtlarından oluşan büyük bir derleme olması da Babil halkının astronomi alanında oldukça ileri bir seviyeye çıktıklarını göstermektedir.⁷³

Eski kültürlerde, olumsuz niteliklere sahip doğaüstü varlıklar, insanların cinsellik, doğurganlık ve verimliliklerini engellemek amacıyla onlara musallat oldukları düşünülürdü. Babil'in dişi gece demonu Lilith veya eril versiyonu Lilu rüzgarla gelen felaketlerden, hastalıklardan sorumluydu. Ayrıca Lilith'in kadınların doğurganlıklarını engelleyen, onların kabuslar ve halüsinasyonlar görmelerine neden

⁷² W. B. Crow, a.g.e., ss. 83-84.

⁷³ a.g.e., ss. 81-84.

olan erkeklerin de soyun devamına yönelik üreme yerine, müstehcenliği kullanan ve bahsedilen kişileri yoldan çıkarmaya meyilli bir varlık olduğu bilinirdi. Lilith gibi şeytani özelliklere sahip figürlerin, toplumun temel dayanağı olan aile kurumunu hedef alması nedeniyle, demonik ve doğaüstü varlıklar tehlikeli olarak nitelendirilirdi. Lilith'in Yahudi efsanelerindeki Lilith figürü ve Klasikçağ'dan itibaren cadı ve demonu tanımlamak için kullanılan, Yunan kaynaklı Lamiaların öncüsü olduğu kabul edilmektedir.⁷⁴

*“Eskiçağ milletlerinde başlarına gelen her kötülük ve belayı tanrılara dayandırma geleneği oldukça sık karşımıza çıkan bir olaydır. Bu bela kimi zaman bir salgın kimi zaman ordunun düşman karşısında aldığı bir mağlubiyet kimi zaman ise savaş sırasında düşman elinden gelen ölümdür.”*⁷⁵ Örnek olarak, vebanın nedeninin Namartu adlı bir demondan kaynaklandığı öne sürülür. Lohusaların gördükleri karabasanlardan ve yeni doğmuş bebeklerin hastalıklarının sorumlusu Lama(ştu), kader ve ölümü simgeleyen demon ise Namtar'dır.⁷⁶

Mezopotamya'da açıklanamayan doğal olaylar da demonlar ile ilişkilendirilmiştir. Fırtınaların sorumlusu Utukku'dur. Utukku, Edimmu ve Ekimmu adlarıyla da bilinir. Sümer-Akad inancına göre, su kozmosun temel ögesidir. Evren; gökyüzü, toprak ve su olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Bu grubun yaratıcı temel dayanağı sudur, su, bolluğu ve bereketi simgeler. Sümerlilerde suyun ve bilgeliğin tanrısı Enki'dir. Babil'de adı Ea olarak bilinir. Birçok doğaüstü varlığa sahip olan Mezopotamyalılar, demonları gruplara ayırmışlardır⁷⁷:

⁷⁴ Haydar Akın, 2011, a. g. e., s. 53.

⁷⁵ Yusuf Kılıç- Ebru Uncu, a.g. m., s. 399.

⁷⁶ Haydar Akın, 2011, a. g. e., s. 53.

⁷⁷ a. g. e., s. 56.

“ Yeraltının sakinleri, ‘yedi’ nin semiyotik dillerdeki sonsuz ve sayısız anlamına karşılık gelecek şekilde ‘Yedi Kötüler’ olarak nitelendirilmişlerdir. Güneydoğu fırtınasının sahibi Demon Pazusu’nun vebayı da beraberinde getirdiğine inanılır. ‘Yedi Kötüler’in ikincisi bir ejderha, üçüncüsü vahşi bir panter, dördüncüsü korkunç bir yılan, beşincisi saldırgan bir aslan, altıncısı çocukları çalan azgın bir boğa olduğuna inanılan Gallu’dur (Galla). Babil’de Yedi Kötüler’e karşı Yedi İyiler’in varlığı bilinmektedir ve her insanın koruyucu bir tanrısı (koruyucu ruhu) olduğuna inanılmakla birlikte, bu korunma dahi kötülöklere karşı yeterli güvence teşkil etmez.”⁷⁸

Asur-Babil panteonunda⁷⁹ Yeraltı tanrısı Nergal, çiftçilerin koruyucu tanrısı olarak belirirken, savaşın ve yıkım tanrısı olarak suretlendirilir. İki kimliği nedeniyle Nergal kozmonolojik bağlamda, hem olumlu hem de olumsuz sembolleri temsil eder.⁸⁰

“Mezopotamya efsanelerinde ilk yaratık Taimat⁸¹ çift cinsiyetliydi ve bu varlıktan iblislerin, şeytanların yaratıldığı belirtilmektedir. Çift cinsiyetlilik zıtlığı da barındırır ve dünya tanrısallık ve şeytaniliğin bir karışımıdır. Mezopotamya, farklı insan ırklarına, dinlerine ve kültürlerine kucak açan bir bölge olarak, kötülüğü ve bunu sembolik veya gerçek varlık ve nesnelere ifadesinde zengin bir içeriğe sahip gibi görünmektedir. Kutsal vahiyli dinlerin şeytanı burada mevcut değilse bile, farklı

⁷⁸ Haydar Akın, 2011, a. g. e., s. 56.

⁷⁹ Pagan inanışının hakim olduğu dönemde, tanrılar topluluğuna verilen ad.

⁸⁰ a. g. e., s. 57.

⁸¹ Taimat ve Tiamat, Babil destanı Enuma Eliş’te anlatıldığına göre, kocası tatlı su tanrısı Apsu’nun öldürülmesi üzerine Marduk’la savaşan korkunç tuzlu su ana tanrıçasıdır. İlk kaosun sembolü olan Taimat ejderha ve yılan karışımı vahşi bir yaratık biçiminde tasvir edilmiştir. Bkz. Clare Gibson, **Semboller Nasıl Okunur? Resimli Sembol Okuma Rehberi**, (Çev: Cem Alphan), Yem Yayın, 2013, İstanbul, s. 99.

isim ve biçimlerde, kötülük değer yargısıyla bir cinin, iblis veya kötü ruhun varlığına inanıldığını, Mezopotamya uygarlıklarında görmekteyiz.”⁸²

İyi ve kötünün temsilcileri, birbirine zıt karakterli tanrısal varlıklar İran mitolojisinin temelini oluşturmaktadır. Evrenin yaratıcısı, iyiliğin ve aklın sahibi Ahura Mazda, kötülük ve karanlığın temsilcisi Ehrimen'dir. M.Ö VI. yüzyılda yaşadığı varsayılan Zerdüşt tarafından kurulan ve onun adıyla anılan inanç sisteminin temelinde, iyiliğin ve kötülüğün mücadelesi anlatılmaktadır. Bu düalist yorum, etkilerini geç dönem Hristiyanlık ve Yahudi inanç sistemlerindeki Şeytan inancında kendini gösterir. ⁸³

Antik Yunan ve Roma pagan inancının hakim olduğu dönemlerde, doğüstü varlıkların insanlarla etkileşimi bir hayli fazlaydı. Romalı şair Ovidius, *Metamorphoses* adlı yapıtında, dünyanın oluşumunu, tanrılar arasında geçen savaşları anlatır. Bu tarz yapıtların etkisiyle, klasik mitoloji dünyası canavarlar için en verimli zemini sunar.⁸⁴

Yunan mitolojisinde adı geçen Incubus, insanlara körlük getirdiği veya onları delirttiği bilinirdi. Lamialar, uyuyan erkeklerle cinsel ilişkiye giriyor, çocukları öldürüyorlardı. Harpya, sureti kadın olan, kanatlı doğüstü bir varlıktı, rüzgar cini olduğundan dolayı yeryüzüne fırtına getirebiliyordu. Yunan mitolojisine göre Gorgonlar dehşet verici yaratıklardı. Yeraltında veya denizin derinliklerinde yaşayan Gorgonlar, kendilerine bakını taşa dönüştürebilmekteydiler. Sivri köpek dişleri ve saçlarının yerinde canlı yılanlar vardı. Gorgonlardan en ünlü ve korkutucu olanı

⁸² Elif Bulat, **Din Eğitimi Açısından Kuran'da Şeytan Kavramı**, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul, 2006, ss. 22-23.

⁸³ Haydar Akin, 2011, a. g. e., ss. 47-48.

⁸⁴ Christopher Dell, **Canavarlar, Garip Yaratıklar Kitabı**, (Çev: Nurettin Elhüseyni), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 8.

Medusa'ydı. Kerberos, yeraltı tanrısı Hades'in yönettiği ölümler diyarında, bekçilik yapan üç başlı köpekti. Kerberos'un görevi, yeraltı dünyasına gelen ölümlerin yeniden yeryüzüne çıkmasını engellemektir.⁸⁵

Diğer eski kültürlerdeki tanrılar gibi Mısır tanrıları da, kendilerine tapan insanların, ihtiyaçlarını karşıladıkları ve arzularını gerçekleştirdikleri varsayıldı. Mısır sakinleri ve tanrılar arasındaki ilişkiler her zaman sağlamdı. Ritüellerde, genellikle dileği olan kişi tapınağa gider, sunaklara adağını bırakırdı.

Mısır mitolojisinde yıkıcı güçler arasındaki çarpışma, Horus⁸⁶ ve Seth⁸⁷ arasında görülür. Demonik özellikler taşıyan bir başka Mısır tanrıçası, dişi aslan veya aslan başlı kadın şeklinde tasvir edilen Sekhmet'tir. Sekhmet etrafına korku saçan savaş tanrıçası olarak tanınır. Apopsis, yeraltında yaşayan dev yılan olarak betimlenen bir demondur. Ammit, vücudunun ön kısmı timsah, ortası panter, arka tarafı su aygırı şeklinde tasvir edilmiştir. Bu yaratık, ölümler ülkesinde bekçilik yapar, ayrıca Osiris'in yeraltı ülkesinde yaşayan, kırk iki yardımcısından biridir.⁸⁸

Gerald Messadié, *Şeytanın Genel Tarihi* adlı yapıtında Horus ve Seth'den şu şekilde bahseder:

“Uzun süre Mısır'ın iki esas tanrısı olduğu öğretilmiştir: Biri Yukarı-Mısır'ın efendisi Horus, diğeri, Aşağı-Mısır'ın efendisi Seth. Her ikisi de, Osiris'le İsis'in oğludur ve iktidar kavgasına tutuşacaklardır. Serth, Horus'un mirasına karşı çıkararak babası Osiris'i öldürdü. Horus, teke tek kavgada kardeşine meydan okudu, onu yendi ve nihayet birleşmiş iki Ülke'nin hükümdarı oldu. Krallık iktidarının meşru

⁸⁵ Zeki Tez, a.g.e., s. 8.

⁸⁶ Mısır mitolojisinde gök tanrısıdır.

⁸⁷ Mısır mitolojisinde fırtına ve kaos tanrısıdır.

⁸⁸ Haydar Akın, 2011, a. g. e., s. 63.

akratımını açıkladığı kabul edilen bu mitte Horus iyi evlattı ve Seth ise kötü evlat. Aslında Seth birçok mitte de kötü karakter olarak görülür. Demek ki, kötülük cinin habercisidir.”⁸⁹

Mezopotamya’da, Eski Mısır’da, Antik Yunan ve Roma’da, pagan inanın sürdüğü dönemde “*tanrıların kimlikleri birbirine karışmış ya da üst üste binmişti.*”⁹⁰ Tanrıların, tanrıçaların ve demonların fazla sayıda oluşu, kültürel ve ticari alanda uygarlıkları etkilemiş ve uygarlıkların gelişimi açısından önemli bir kültürel imge olmuştur.

Bu bölümde, Antikçağ’da ve eski uygarlıklarda Şeytan ve demon kavramları açıklanmış ve bahsedilen konular kapsamında doğaüstü varlık inancına da değinilmiştir. 1. 3. bölümde büyücülük ve cadılığın kökeninden, tarihçesinden ve Ortaçağ Avrupası’na etkilerinden bahsedilecektir.

⁸⁹ Gerald Messadié, **Şeytanın Tarihi**, (Çev: Işık Ergüden), Kabalcı Yayınevi, 1999, İstanbul, s. 285.

⁹⁰ a. g. e., s. 161.

1. 3. Büyücülük ve Cadılığın Kökeni, Tarihçesi ve Ortaçağ Avrupası'na Etkileri

IV. yüzyılda Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul edilmesi ve klasik antik dönemden Ortaçağ'a geçiş ile, Hristiyanlığı Avrupa topraklarında yaymaya çalışan ilk misyoner keşiflerin en önemli rakibi, Avrupa'da kök salmış Kelt, Germen ve Slav halklarının binlerce yıllık geçmişe sahip farklı inanç sistemleridir.⁹¹

Hristiyanlık, büyü ve büyücülükle tarihin en eski dönemlerinden itibaren savaştır. Bu mücadelede bahsedilmesi gereken en önemli isimlerden biri, Ortaçağ boyunca izlenen 'Şeytan ile işbirliği'⁹² öğretisinin yaratıcısı Aurelius Augustinus'tur. Augustinus'un öğretisi Hristiyanlık aleminde yankı uyandırmış, birçok destekçi toplamıştır. Isidoro de Sevilla, Albertus Magnus gibi düşünürler Augustinus'un öğretisini hem geliştirmişler hem de Kilise'nin desteği ile bu öğretiyi yayılma imkanı bulmuştur. Augustinus'un öğretisi en üst noktaya Akinolu Thomas ile ulaşmıştır. Pagan bir baba ve Katolik bir anneye sahip olan Augustinus'un *İtiraflar*'ı, Ortaçağ'a damgasını vuran bir başyapıttır. Yapıtta Augustinus kendi yaşam öyküsünü anlatır.

“ Bu eser pagan bir babanın, koyu Katolik bir ananın ocağında yetişen ve kendisini bildiği yaştan itibaren Tanrı'ya arayan, nihayet Milano'daki bahçesinde duyduğu bir sesle irkilip Onu gönlünde keşfeden bir düşünürün tövbesidir; Tanrı'ya bulmadan önceki yaşantısında kendisini günahkar olarak nitelendiren, Tanrı'ya bulduktan sonraki yaşamında hafızasına üşüşen bütün günahlarını itiraf ederek

⁹¹ Haydar Akın, 2010, a. g. e., s. 69.

⁹² Şeytan ile işbirliğinde kişinin bir çeşit sözleşmeyle ruhunu ve/veya bedenini Şeytan'a teslim edeceğine inanılır.

arınan ölümlle yazgılı bir insanın, ölümsüzlük karşısında bütün acizliğiyle boyun eğişi ve ruhani kata yükselerek yeniden dirilmesidir.”⁹³

Betül Çotuksöken, Augustinus’u ve onun Ortaçağ felsefesinin gelişimindeki rolünü şu sözleriyle açıklar:

“Bir ayağı antikçağda, ötekisi de ortaçağın başlangıçlarında olan düşünürlerinden biridir Augustinus. Augustinus’un yaşadığı dönem, her türlü yaşama serüveninin içinden geçmiş ve artık sonunda çileci bir hayatı ilginç ve yaşamaya değer bulmaya başlamış insanlarla doludur. Bu geçiş döneminde genellikle Yeni Pythagorasçı, Yeni Platoncu görüşler doğrultusunda kurgusal metafizikler söz konusudur. [...] Ortaçağ düşüncesini özetleyecek olan credo ut intelligam’ın (“anlayayım diye inanıyorum”) da ilk savunucusu olacaktır Augustinus. Tanrıbilimle felsefenin kesiştiği noktada yer alan sorular ve bu sorulara ilişkin olarak gözler önüne serdiği çözüm denemeleri onu, çok çeşitli yönlerden hep gündemde kalmayı başaran bir filozof haline getirmiştir.”⁹⁴

Ünlü Hristiyan düşünür, büyü ve demonlarla ilgili görüşlerinde, Yeni Platonculuğu temel alır. Demonlar hakkındaki fikirlerini, *De civitae Dei* adlı yapıtında açıklar. Augustinus demonları, hayali varlıklar olarak tanımlanmasının yanlış olduğunu savunur ve yapıtında onları ayrıntılı bir şekilde tasvir eder. Augustinus’a göre, Tanrı katından kovulan, düşmüş melekler olarak adlandırılan demonlar, insanları etkilemek, yoldan çıkarmak için büyü, falcılık, astroloji, kehanet

⁹³ Augustinus, **İtirafnar**, (Çev: Çiğdem Dürüşken), (Çiğdem Dürüşken’in yazdığı Sunuş bölümünden alıntı yapılmıştır.) Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 7.

⁹⁴ Betül Çotuksöken, **Ortaçağ Yazıları**, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011, ss. 21-22.

gibi yasaklı pratikleri kullanırlar. Karakter özellikleri arasında kıskançlık, riyakarlık ve kötülüğü barındıran bu varlıklar, kötülüğe hizmet ederler.⁹⁵

“ Augustinus’un görüşlerini farklı kılan, bu dünyada Hıristiyanlığın en büyük düşmanı Şeytan’la yapılan işbirliğinin varlığına çarpıcı bir biçimde ilk kez eğilmesi ve Şeytan ile emrindeki demonları sıradan, yaşamsal kılan yeryüzündeki işbirlikçilerini ifşa ederek daha tehlikeli bir boyuta indirgeyen görüşleri olacaktır.”⁹⁶

Farklı bakış açıları ve kişisel deneyimler, tarihsel süreçte büyüün gelişimini etkiler. Ortaçağ’da birçok kişinin büyü uygulamalarıyla ilgilendiği bilinir. Bu yüzden, büyü pratiğini uyguladığı düşünülen kişileri de, tek bir örnekle sınırlamamakta fayda vardır. Ortaçağ’da toplumun her kesiminden bireyler; doktorlar, otacılar, din adamları, ebeler, şifacılar, halk kesiminden kadınlar ve erkekler de bu gruba dahil edilebilir, fakat farklı kesimlerin büyücülükle ilişkilendirildiği Ortaçağ’da özellikle kadınlar, büyücü veya cadı olmakla suçlanmışlardır.⁹⁷

Jeanne Achterberg, kadınların büyücülük veya cadılık yaptıkları gerekçesiyle suçlanmalarına şu şekilde değinir:

“Kadınların cadı olmaları daha olasıdır, çünkü onlar erkeklerden daha aptal, zayıf, boş inançlı ve dönektir. Üstelik onlar bedensel keyiflerden hoşlanır ve umutsuzca, doymaz bir biçimde şehvetlidirler. Dominikenler female (dişi)

⁹⁵ Haydar Akın, 2010, a. g. e., s. 89.

⁹⁶ a. g. e., s. 89.

⁹⁷ Richard Kieckhefer, a. g. e., s. 95.

sözcüğünün bizzat bunu kanıtladığını ileri sürdüler çünkü fe (inanç) ve minus (eksi) sözcüklerinden alınmıştı.”⁹⁸

Aktarılan bilgilere göre, büyü pratiğini uygulayanlar arasında farklı kesimlerden gelen insanların varlığı anlaşılmaktadır. Farklı gruplara mensup insanların birbirleriyle etkileşimi neticesinde, müşterek bir büyü geleneği oluşur. Ortaçağ Avrupası’nda birbirini izleyen felaketler ve bu felaketlere yüklenen mistik anlamlar insanları galeyana getirmiş böylelikle büyü uygulamalarının arttığı yönünde bir algı gelişmiştir. Farklı sosyo-kültürel gruplardan gelen insanlar büyücü olarak suçlanmışlardır.⁹⁹

Avrupa’nın pek çok ülkesinde büyücülük ve cadılıkla savaşılmıştır. Engizisyon Mahkemelerinin yargıladığı bu kişiler türlü işkencelerden geçirildikten sonra yakılarak veya boğularak öldürülmüşlerdir. İki Dominiken, Heinrich Kramer ve James Sprenger tarafından 1486 yılında yazılan, 1487 yılında Almanya’da basılan *Malleus Maleficarum*, Ortaçağ’da cadı avcılarının başucu yapıtı olarak bilinir. Yapıtta, doğaüstü güçlerle işbirliğinden ve büyü yaptığından şüphelenilen kişi veya kişilerin cadılık veya büyücülükle ilişkilendirilmeleri durumunda uygulanan yöntemlerden bahsedilmiş, kişinin cadı veya büyücü olduğuna dair ipucu bulunduğu zaman, uygulanması öngörülen ceza kodeksleri anlatılmıştır. Kitap üç bölümden oluşur, dönemin en ünlü yapıtları arasında yer alır.

Cadı avı adı altında yapılan infazlar, *Malleus Maleficarum*, Engizisyon Mahkemeleri ve Kilise’nin desteğiyle, geneli kadınlar olmak üzere, on binlerce kişinin ölümü ile sonuçlanmıştır.

⁹⁸Jeanne Achterberg, **Kadın Şifacılar**, (Çev: Bilgi Altmok), Everest Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 13.

⁹⁹Richard Kieckhefer, a. g. e., s. 95.

*“Malleus Maleficarum’un yazarları kadınların asla tatmin edilemeyen şehvetleri yüzünden cadılığa daha yakın olduklarını öne sürmüşler, onları kötülüğün sembolü olmakla suçlamışlardır.”*¹⁰⁰

Suçlanan kişilerin çoğunluğu kadın olmasına rağmen, büyücülüğün ve cadılığın sınırlarının tam olarak çizilemediği zamanlarda, erkekler de büyücülük ve cadılıkla suçlanmıştır. Suçlamalara karşın erkekler sadece politik nedenler yüzünden asılmış veya yakılmışlardır.¹⁰¹

Çalışmada, Ortaçağ’da farklı kesimlerden gelen insanların büyücülükle suçlandıklarından bahsedilmiştir. Bu insanlar arasında, keşişler ve doktorlar da büyü yapmakla ve büyücülükle yargılanmışlardır. Ortaçağ’da keşişlerin manastırlarda tıp eğitimi gördükleri ve antik dönemden gelen tıbbi bilgiyi özümseyip gelecek nesillere aktarmak konusunda kayda değer bir çalışma içinde olduklarına dair kaynaklar mevcuttur. Cassiodorus, keşişler için bir eğitim programı hazırlamış ve bu bağlamda çeşitli Yunan ve Latin yazarların eserlerini tavsiye etmiştir. Keşişler, erken Ortaçağ süresince Cassiodorus gibi klasik yazarların yapıtlarını kopyalayp çoğaltmışlardır. Yapıtların çoğaltılması, keşişlerin tıbbi anlamda gelişmelerini sağlamıştır, çünkü Ortaçağ’da manastırların büyük bir çoğunluğu yaşlı ve hastalar için bir nevi hastane görevini üstlenmektedir.¹⁰²

“Ortaçağ’da hasta olmak, günahkarlığın uğrattığı bir ceza olarak görülüyordu. Ortaçağ Avrupası’nda ortaya çıkan ‘manastır hekimliği’ döneminde hekimlik uzun süre rahip ve rahibelerin tekelinde kalmış, Eskiçağ hekimlerinin

¹⁰⁰ Silvia Federici, **Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İksel Birikim**, (Çev: Öznur Karakaş), Otonom Yayınevi, İstanbul, 2011. s. 257.

¹⁰¹ Jeanne Achterberg, a. g. e., s. 106.

¹⁰² Richard Kieckhefer, a. g. e., s. 96.

eserleri incelenmiş, manastırların içinde tıbbi bitkilerin yetiştirildiği ve 'hortuli' adı verilen bahçeler kurulmuştur. [...] Manastır hekimliği, 6. yüzyıldan 12. yüzyıla dek Latin Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Manastır hekimliğinin, Benedikten tarikatının kurucusu Nursia'lı Aziz Benediktus'un (480-547) 529 yılı dolayında Monte Cassino Manastırı'nı kurmasıyla başladığı bilinir. [...] 1130 tarihli Clemont Konsili, ruhbanların hekimlik uygulamasını yasaklayınca, manastır hekimliği 12. yüzyılda sona ermiştir.¹⁰³

Hastanelerde keşişlerin, rahip veya rahibelerin hastaları tedavi etmek için uyguladıkları yöntemler tıbbi değildi.

“Klasik tıp büyüyle ilgili unsurlar içerdikçe ya da keşişler çevrelerindeki kültürden tıbbi büyüün yeni biçimlerini aldıkça, yaptıkları tedaviler büyüsel bir netlik taşıyacak, ya da daha sonraki yazarların büyü olarak adlandırdıkları şeyi kullanacaklardı. Erken Ortaçağ keşişleri büyü sanatıyla uğraştıklarını düşünmüyorlardı. Ama yine de şifa verici gizemli güçleri nedeniyle adamotunu kullanıyor ve hastalığa sebep olan cinleri uzaklaştırmak için afsun duaları da okuyabiliyorlardı.”¹⁰⁴

Ortaçağ Avrupası'nda keşişler dışında şifacı gruplardan biri de sülükçü hekim olarak bilinen, ruhban sınıfa dahil olmayan pratisyenlerdi. Hekimler Antikçağ'a ait metinleri incelemelerine karşın, manastırda alınan sistematik eğitime dahil olmamışlardı. Kendi gözlemleri ve deneyimleri sayesinde halkı şifalandırıyorlardı.¹⁰⁵

¹⁰³ Zeki Tez, **Tıbbın Gizemli Tarihi: Semboller, Büyüler ve Ritüeller Eşliğinde 'Şifa'**, Hayykitap, İstanbul, 2010, ss.264-265.

¹⁰⁴ Richard Kieckhefer, a.g. e., s. 97.

¹⁰⁵ a.g. e., s.97.

Ruhban hekim bolluğunun yanı sıra, berber-cerrahlar da vardı. Berber cerrahlar, dönemin “elit” doktorlarının yapamadıklarını yapıyorlardı.

“Latince konuşmaya özenen, kendini beğenmiş, hastayı gözlemlemekten çok kuramsal tartışmalara önem veren uzun giysili, kare külahlı bu ‘doktorlar’ toplum içinde büyük saygınlık görürlerdi. Kiliseye mensup olduklarından dolayı tüm cerrahi işlemleri küçümserler, müdahaleden kaçınırlar ve bu görevi, emirleri altında bulundurdukları berber-cerrahlara bırakırlardı. Laik olan berber-cerrahların okuma-yazmaları olmadığı gibi Latince’yi de anlamazlardı. Onlar ustura kullanmakla edindikleri el yeteneği sayesinde çıbanları yarmayı öğrenmiş olan basit işçilerdi.”¹⁰⁶

Başta, tüm papazların tıbbi bilgileri öğrenmeleri istenmişti, fakat sadece rahiplerin bir kısmı resmi eğitim alabilmişlerdi. XIII. yüzyıla kadar köy papazları bir çeşit ritüel uygulayıcılarıydılar. Gözlemleri, yetenekleri ve deneyimleri sayesinde birçok kişiye hizmet etmişlerdi. Taşralı şifacılar adıyla da bilinen bu grubun, resmi olarak eğitilmesi için piskoposlar çok çaba harcamışlardır. Amaç, büyü ve büyücülük yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılan alternatif tedavi yöntemleri yerine, tıbbi yöntemlerin kullanılmasıydı, fakat bölge papazları tıpla ilgilenirken, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde, farklı büyü teknikleri uygulamaktaydılar.¹⁰⁷ Bu durumu örneklemek gerekirse:

“Verimsiz tarlalar için yapılan 12. yüzyıla ait bir ritüel, bir köy papazından ne tür görevler beklenebildiğini göstermektedir. Güneş doğarken, sözü edilen arazinin dört yanında dört çukur açıp, dört toprak yığını oluşturmakla başlayan

¹⁰⁶ Zeki Tez, 2010, a. g. e., s. 118.

¹⁰⁷ Richard Kieckhefer, a. g. e. s. 98.

*ritüel bütün gün sürüyordu. Tahminen, papazın bu toprak yığınlarına kutsal su, yağ, süt, ve baldan oluşan bir karışımla birlikte dal ve ot parçaları serpmesi ve bir yandan da Tanrı'nın Adem ile Havva'ya söylediklerini Latince tekrarlaması gerekiyordu: "Semereli olun, ve çoğalın, ve yeryüzünü doldurun." (Tekvin, 1:28) Bunu başka dualar izliyordu. Toprak yığınları sonra kiliseye taşıyor ve papaz bu yığınların üzerine dört kez komünyon duası okuyordu. Güneş batmadan toprak yığınları tekrar tarlaya taşıyor ve bütün gün boyunca ritüelle güçlendirilen toprağın bütün araziye verim ve büyütme gücü yaydığı farz ediliyordu."*¹⁰⁸

Anlaşıldığı üzere, bu tarz ritüeller büyü pratiği içermeden dini bir nitelik taşıyabilir, diğer bir yandan hem büyüsel hem de dinsel niteliklerin sunulmasının birleşimi de olabilirdi. Avrupa'da, bilgisine başvuru alan kişiler arasında gayri resmi şifacılar ve kahinler de vardı. Bu kişiler belli bir eğitime veya özel bir belgeye sahip değildi. Farklı meziyetlere sahip birçok kişi, şifacı veya kahin kimliğiyle yaşamını sürdürebilirdi. Halk şifacıları, genellikle kadınlardan oluşurdu, fakat Avrupa'nın bazı bölgelerinde şifacılar erkeklerden de oluşmaktaydı.¹⁰⁹ Geneli kadınlardan oluşan şifacılar büyücülükle ve cadılıkla suçlanıyorlardı. Kilise'nin kadına bakış açısı ve ataerkil toplum düzeni, kadınların "cadı" olarak suçlanmasında önemli etkenlerdendi. Kadını baskılayan toplum, onun maddi ve manevi alanda yükselmesine izin vermiyordu.

"Kadınların şifacılık bilimlerindeki becerisi çoğunlukla reddedilmiyordu. Ama kadınların resmen tıp okumasına izin verilmediğinden, bilgilerinin yalnızca şeytandan gelmiş olabileceği geniş çapta kabul ediliyordu. Kilisenin yaklaşımı,

¹⁰⁸ a. g. e., s. 98.

¹⁰⁹ a. g. e., s. 101.

“eğer bir kadın eğitim görmeden sağaltım cüretinde bulunuyorsa, o bir cadıdır ve ölmelidir idi.”[...] Kadın şifacılar ezici yıkım ve trajedinin ortasında, devlet ve kilisenin sürekli denetimi altında çalışmak zorundaydı.”¹¹⁰

Kahinler, halk pratisyenleri, otacılar gibi resmi bir eğitimden geçmeyen şifacılar, XII. yüzyılda üniversite eğitimi almış doktorlar sayısındaki yükselişe beraber işleri sekteye uğramış olabilir, fakat tıbbaya verilen önemin artması ve bu alanda yapılan çalışmaların profesyonelleşmesi sonucunda büyü çalışmalarının azaldığını söylemek pek mümkün değildir, çünkü tıp eğitiminin temelini de antik döneme ait metinler oluşturmaktadır, bu yüzden tıp ve büyü arasındaki fark Antikçağ'dan daha net bir hal almamıştır. Geleneksel şifacılar, tıp eğitimi almış doktorlara gidecek maddi durumu olmayan fakir veya taşralı halk için önemliydi. Kilise, halkı resmi sertifikalı doktorlara yönlendirmesine rağmen, Ortaçağ kültüründe doktorlar ve cerrahlar arasında da farklar vardı. Doktorlar, üniversitelerde eğitim görmüş dahiliyeciydiler, cerrahlar ise daha düşük mevkide görülmekteydiler. İlerleyen dönemlerde cerrahlar kendi eğitim kurumlarını açtılar ve mesleklerine saygı duyulması için fazlasıyla çabaladılar.¹¹¹

Ortaçağ'a ait tıp elkitablarında tıp alanındaki bilgilerin yanında, jinekoloji ve doğumla ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Buna karşın halk, doktorlara gitmek yerine, ebelere gitmeyi tercih etmiş, ebeler de hem eğitimsiz oldukları gerekçesiyle, hem de Tanrı'nın işine karıştıkları iddiasıyla büyücülükle suçlanmışlardır. Yaygın bir

¹¹⁰ Jeanne Achterberg, a. g. e., ss. 100, 105.

¹¹¹ Richard Kieckhefer, a. g. e. s. 102.

inansa göre, ebelerin doğumu kolaylaştırmak için birçok muskanın yapımı ve kullanımını hakkında bilgi sahibi oldukları düşünülmüştür.¹¹²

“Bütün diğer kadınlarinki gibi ebenin öyküsü de sözcüklerin çarpık camından süzölmüştür. Ebelere ilişkin bildiklerimiz bugüne kalan az sayıda ebelik elkitablarından. Bu kitapların anlattıkları, ebelerin gerçekte yaptıkları ya da işlerine ilişkin duyguları değil, ideal teknikleridir. Diğer kaynaklar yemin ve izin koşullarını, erkek doktorların yazdıkları kitaplarda ebeliğe göndermeleri, cadılıkla ilintilendirilmesiyle ilgili dindarların endişelerini ve birkaç gazetecinin gözlemlerini içerir. Yazı, çoğu zaman ebeye, kaba kişiliğine, eğitilmiş olmamasına ve yetersizliğine karşı ateşli ve acımasız bir yergidir.”¹¹³

Barbara Enzenreich’in *Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler* adlı yapıtında, kadınların doğuştan gelen şifacılıklarının büyücülük ve cadılıkla ilişkilendirilmesi şu şekilde anlatılmaktadır:

“Kadınlar öteden beri şifa verici olmuşlardır. Kadim tarihin çoğu hekimleri ve anatomi uzmanları da onların içinden çıkmıştı. Gündüycüydüler, bakıycıydılar, akıl vericiydiler. İksir uzmanı olup şifalı otlarla kutsadılar birbirilerini, ebe olup evden eve köyden köye taşındılar. Yüzyıllar boyunca unvansız birer hekim oldu bu kadınlar, unvansız olduklarından da adları derslere, kitaplara bir türlü giremedi. Birbirlerini eğittiler; pratik bilgilerini komşulardan komşulara, analardan kızlara ilettiler. Halk ağzında “bilgiç” analar, teyzeler, nineler deniliyordu onlara; ama üst katmanlara sorarsanız adları büyücüyü de aşıyor “cadı” oluyordu. Oysa bugünkü

¹¹² a. g. e., ss. 103-104.

¹¹³ Jeanne Achterberg, a. g. e., s. 172.

tıp bilimi tarihimizin, doğma hakkımızın olduğu kadar kadınlarımızdan kalan mirasımızın da bir parçasıdır."¹¹⁴

Şifa dağıtan kadınların yöntemleri ve elde ettikleri sonuçlar, Protestan Kilisesi için büyük bir tehdit oluşturmamasına rağmen, Katolik Kilisesi için "ebe" büyük bir problemdi, çünkü büyücü olarak suçlanan ebeler bir çeşit uygulayıcıydılar, inanç dünyasından ve Kilise'den uzak duruyorlar, deneme-yanılma yöntemi ile neden-sonuç ilişkisine dayalı çalışmalara önem veriyorlardı.¹¹⁵

*"Tavırları dinsel anlamda pasif değil araştırma amacıyla aktifti. Hastalıklar için, doğum için en uygun ilacı bulmak adına çalışmaktaydılar. Kısaca onların büyüü çağın bilimi sayılmaktaydı."*¹¹⁶

Ebelik yapan kadınlar ve gelenksel şifacı kadınlar, özellikle Ortaçağ boyunca hastaları tedavi ettikleri gerekçesiyle suçlandılar, resmi doktorluk diplomaları olmadığı ve üniversitede okuyamadıkları için dışlandılar, insanları sağaltmak amacıyla kullandıkları bitkiler nedeniyle yanlış anlaşıldılar.

Ortaçağ'ın ilerleyen yıllarında ebelere resmi sertifikalar verildi. Sertifika almalarına rağmen eğitimleri akademik ve teorik olmaktan ziyade, tecrübe ve deneyim yoluyla elde edilen bir araştırmaya dayalıydı. Dönemin eğitilmiş kişileri, ebeleri yetersiz görmekteydiler. İtibar görmeyen ve zaman zaman hor görülen ebelik mesleğinin aslında kadınlara kalması da şaşırtıcı değildi. İlerleyen yıllarda,

¹¹⁴ Barbara Enzenreich, **Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler**, (Çev: Ergun Uğur), Kavram Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 7.

¹¹⁵ a. g. e., s. 27.

¹¹⁶ a. g. e., s. 27.

kadınların resmi bir şekilde hizmet vermesine izin verilen tek meslek ebelik olacaktı.¹¹⁷

Kadınlar, ebeler, kadın şifacılar, otacılar ve bilge kadınlar, Ortaçağ boyunca büyü yapmakla, Tanrı'ya karşı gelmekle ve onun evrensel düzenini bozmakla itham edildiler. Erkek egemen skolastik düşüncenin hakim olduğu toplum tarafından anlaşılamadılar, cadılıkla suçlandılar.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, kadınlar, erkekler, rahipler, keşişler, doktorlar, şifacılar ve kahinler gibi, toplumun her kesiminden gelen insanlar büyü yapmakla, büyücülükle ve cadılıkla suçlandılar. Ortaçağ sonlarından itibaren on binlerce insan boş yere işkence gördü, hapse atıldı ve diri diri yakıldı. “Cadi” sembolü kötülüğün sembolü olarak tarihte yerini aldı.

Erhan Altunay cadı kelimesinin etimolojik kökenini şu şekilde aktarır:

“ Cadı sözcüğü, Türkçe'ye Farsça, câdu, (büyücü) sözcüğünden geçmiştir. Dilimizde çok yerleşik bir sözcüktür. Oysa Fransızca'da “cadı” anlamı veren bir sözcük olmayıp, sorcière (büyücü) sözcüğü kullanılmaktadır. İngilizce'de Orta Çağ'da Fransızca'dan geçen sorcerer sözcüğü bu anlamı veremezken en vurucu anlamı olan witch sözcüğünün kökenleri ise eskiye dayanmaktadır. Tahmin edileceği gibi, “witch” sözcüğü ile “wicca” sözcüğü ortak kökenlidir ve cadı/büyücü anlamına gelen Anglosakson kökenden türemiştir.”¹¹⁸

¹¹⁷ Richard Kieckhefer, a.g.e., ss.103-104.

¹¹⁸ Erhan Altunay, **Kadim Cadılık Öğretisi Wicca**, Sınır Ötesi Yayınları, 2012, İstanbul, s. 120.

Suna Arslan Karaküçük cadılığın kökenini ve bilinen ilk cadı imgesini şu şekilde anlatır:

“Tarihte bilinen en eski cadı/kahin, M.Ö 10. yüzyılda İsrail’in ilk kralı Şaul’a savaşta öleceğini söyleyen Endor bilicisi Endora’dır. Eski Yunan’da Homeros da cadılardan söz eder; otlardan, kabuklardan ve sulardan otacılık yapan Medea’nın ve cadılar kraliçesi Trakyalı Hekate’nin büyücülüğünü betimler. Romalı şair Horatius, Satirea adlı eserinde iki cadının mezarlıkta buluşmasını anlatır. Tarihin bu basamaklarında doğacı, sezgici, iyicil yanı ağır basan cadılık, giderek olumsuzlaşan/kötücülleşen bir eyleme dönüşmüş ve karşı eylemini, cadı düşmanlığını yaratmıştır. Eski Roma’da Baküs törenlerine katılan kadınların, lezbiyenlikle ve zina yapmakla suçlanarak, toplu katliamlara maruz kaldığı bilinir. Avrupa’da büyücü yakma olayları 3. yüzyılda başlamış, kilisenin kahinlik ve büyücülük yasaklarını ilan etmesi ve cadı düşmanlığının başlaması 5. yüzyılda netleşmiştir. Böylece cadılığın resmileşmesinin Roma İmparatorluğu’nun Hristiyanlığı kabul etmesiyle birlikte başladığı söylenebilir. Tarihin sıfır noktası, cadılığın da miladı sayılabilir.”¹¹⁹

Ortaçağ’da, dönemin son yıllarında cadılıkla suçlanan kadınlar, antik dönemin cadılarının güçlü, gösterişli ve cezbedici görünümünün tersine yaşlı ve çirkin olarak tasvir edilmişlerdir. Antik dönemde pagan inancının da etkisiyle tasvir edilen cadı ve tek tanrılı döneme geçişle tasvir edilen cadı birbiriyle örtüşmemektedir. Genel anlamda toplum tarafından bilinen cadı inancının büyük ölçüde masallarda, destanlarda ve halk kültüründeki geleneksel cadı ile örtüşmesi, XV. yüzyılda ortaya çıkan ve geleneksel cadı ile karşılaştırıldığında daha karışık,

¹¹⁹ Suna Arslan Karaküçük, “Kokunun kadınları, Cadılar ve Cadıcılık”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, cilt:13, sayı: 2, 2010, ss. 44-45.

muğlak bir kimliği ifade eden modern cadı kavramının netleşmesini zorlaştırmaktadır. Geleneksel cadı inancını meydana getiren temel öğelerinden biri olan IX. yüzyıldan itibaren öne çıkan cadı imgesi, Hristiyan cadısının öncülüğünde modern cadının arketiplerinden biridir.¹²⁰

Patricia Cox Miller *Geç Antikçağda Düş Görme* adlı yapıtında büyü kavramını cadı imgesinin algılanış biçimiyle ilişkisini şu şekilde bağdaştırır:

*“Antikçağ’dan günümüze dek büyü kavramı kişinin kendi inancından farklı dinsel uygulamaları ve inançları itibardan düşmemek için kullanılan olumsuz bir etiket olagelmıştır. Bir gelenekte dinsel ve ibadete değer uygulamalar başka bir gelenekte insan denetiminin ötesindeki tinsel güçlerle geceye ait boş uğraş olarak tanımlanabilir –birinin “ilahi insanı” diğerinin “büyücüsüdür”.*¹²¹

Antik dönemin ilahi insanı, Ortaçağ’ın büyücüsü veya dönemin cadısı olarak bilinmektedir. Kültürlerin göze çarpan folklorik unsurlarından biri olan masal cadısı, koca burunlu, yaşlı, çirkin, herkese kötülük yapan, süpürgeye binen ve omzundaki siyah kargasıyla gezen bir figürdür. Issız yerlerde, karanlık bölgelerde, ormanın derinliklerinde yaşar. Alternatif ve grotesk dış görünüşüyle ilgi çeker. Doğanın içinde yaşar, hayvanlarla konuşabilir ve bitkiler hakkında bilgisi vardır. Çocukları kandırmak, kaçırmak ve öldürmek amacıyla onların en sevdikleri hayvanların şekline bürünür, bulunduğu bölge “lanetli veya uğursuz” olarak anılır.¹²²

Çirkin, yaşlı, uğursuz veya lanetli olarak tasvir edilen Ortaçağ cadısı, yaptığı büyülerden önce, görüntüsü nedeniyle eleştirilmiştir. Ortaçağ’da cadılık veya

¹²⁰ Haydar Akın, 2011, a. g. e., s. 138.

¹²¹ Patricia Cox Miller, **Geç Antikçağda Düş Görme: Antik Kültürün Düş Gücüne İlişkin Araştırmalar**, (Çev: Medet Yolal), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2015, ss. 203-204.

¹²² Haydar Akın, 2011, a. g. e., s. 138.

büyücülükle suçlanan, kazıkta yanmaya mahkum edilen kadınların ortak özellikleri, toplumun “çirkin” olarak nitelendirdiği fiziksel görünüşe sahip olmalarıdır. “Cadı çirkin ve yaşlıdır” algısı, yavaş yavaş toplumun belleğine kodlanır. Cadı infazları bittiğinde cadıların çirkin olduğuna dair ön yargı günümüze kadar geçerliliğini korumuş ve “ [...] *cadılar her zaman içsel çirkinliği açığa çıkaran belirsiz özelliklerle karakterize edilmiştir.*”¹²³

İlk dönem cadı avlarında suçlanan kişilerin, kimsesiz, geçmişi karanlık ve yaşlı kadınlar arasından seçilmesi modern cadı arketipinin oluşum sürecinde etkili olmuştur. Cadı, Avrupa’da XIV. yüzyılın ilk yıllarına kadar geleneksel kimliğiyle tanınmış, reform hareketiyle süreç hızlanmış ve Katolik Kilisesi’nin hedefi haline gelmiştir.¹²⁴

Hint, İran, Mısır demonolojisinden de etkilenen cadılık inancı üzerinde, oluşum ve gelişim açısından Keltler, Cermenler ve Slavlardaki büyü pratiğinden ve antik Greko-Roman mitolojisinden gelen doğüstü varlıkların da etkileri olmuştur.¹²⁵

Yüksek Ortaçağ’da yazarlar, düşünürler ve teologlar Hristiyanlık öncesi pagan inanışın hakim olduğu dönemlerde, dişi demonları çocukları kaçırmakla, onların kanını içmekle, cesetlerini yemekle suçlamışlar ve bu doğüstü varlıkları da cadı imgesi olarak sunmuşlardır. Böylelikle, cadı kavramı kötücül bir güç olarak ününü korumuştur. Dişi demonlar ve cadıların birbirine benzediği inanışı tüm

¹²³ Umberto Eco (Ed.), **Çirkinliğin Tarihi**, (Çev:Anaca Uysal Ergün, Özgü Çelik, Arcan Uysal, Elif Nihan Akbaş, Melike Barsbey, Kültigin Kaan Akbulut, Duygu Arslan, Berna Yılmazcan), Doğan Kitap, İstanbul, 2009. s. 212.

¹²⁴ Haydar Akın, a. g. e., 2011, ss. 139, 141.

¹²⁵ a. g. e., s. 146.

Avrupa'ya yayılmış, “cadı”, kadın olmakla özdeşleştirilmiş ve çocukların baş düşmanı olarak düşünülmüştür.¹²⁶

Ortaçağ'ın ilk dönemlerinde din adamları, büyücülerden ve cadılardan bahsetmelerine rağmen “[...] cadılar dinsel dünya için saplantı değildi. Genel kanının aksine, Ortaçağ'da cadı mahkemeleri o kadar da yaygın değildi. Bu tür şeyler aslında modern çağda başlamıştır; bunun kanıtı da cadılarla ilgili ikonografik materyallerin çoğunun XV. yüzyıla dayanmasında yatar. Engizisyon XIII. yüzyılda kuruldu ama daha çok kâfirlerle ilgileniyordu. [...] 13. ve 17. yüzyıllar arasında tüm cadı mahkemelerinin yüzde ellisi Fransa-Almanya-İtalya arasındaki “altın üçgen” de (Strasbourg çevresindeki 300 mil yarı çaplı daire de denilir) gerçekleşmiştir.”¹²⁷

Kathar öğretisi, X. yüzyıl ve XIV. yüzyıl arası Güney Fransa'nın Oksitanya bölgesinde etkinliğini sürdürmüş, Maniheizm¹²⁸ ile etkileşim içinde olmuştur.¹²⁹

“Yayıldığı coğrafi bölgelere göre [...] zaman zaman Bogomilizm ve Patarinizm diye de anılan Katharizmin “İyi” ile “Kötü” dengesi üzerine kurulu bir Hıristiyanlık/ Budizm sentezi olduğu söylenebilir.”¹³⁰

Zamanla bahsi geçen topluluklar, Katolik Kilisesi için sorun olmaya başlar. Toplulukların önemli özelliklerinden biri de kadın erkek eşitliğini ve ortak mülkiyeti desteklemeleridir. Bogomillerde ve Katharlarda kadınlara büyük önem verilir, kadınlar bilge bir varlık olarak saygı görmekteyler. Bu durum skolastik düşünce etrafında toplanan Katolik Kilisesi mensuplarını kızdırmış, Katolik Klisesi'ni

¹²⁶ Franco Cardini, **Magia, Brujería y Superstición en el Occidente Medieval**, Ediciones Península, Barcelona, 1999, s. 79.

¹²⁷ Lois Martin, **Cadılığın Tarihi: Ortaçağ'da Bilge Kadını Katili**, (Çev: Barış Baysal), Ali Galip'in yazdığı önsözden alıntı yapılmıştır, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2009. s. 8.

¹²⁸ Mine G. Kırıkkanat, **Gülün Öteki Adı**, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 17.

¹²⁹ a. g. e., ss. 13, 17.

¹³⁰ a. g. e., s. 17.

harekete geçirmiş ve bu grubun “sapkınlar” olarak ilan edilmesine yol açmıştır. Albigen Haçlı Seferleri bahsi geçen topluluklara karşı düzenlenmiş, Katharlar ateşte yakılarak cezalandırılmışlardır. Engizisyon Mahkemeleri tüm heretik grupları ortadan kaldırmak ister, çünkü Kathar öğretisi kadınların erkeklerle eşit konumda değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.¹³¹

“Katharizmi benimseyen inananlar, davranış ve yaşamlarında nasıl özgürlerse, din görevlisi gönüllüler de öylesine özverili, öylesine olağanüstü irade gerektiren bir yaşantı sürmek zorundaydılar. Vatandaş Kathar istediği gibi yer, içer, sevdiği kadınla evlenip çocuk yaparken; kendilerine “kusursuz” ya da “iyi adamlar” adı verilen din görevlileri kesinlikle cinsellikten uzak, şiddete hiçbir koşul altında başvurmayan, “et yemez” kadın ve erkeklerdi. Kadın ve erkeklerdi diyoruz, çünkü Kathar dinini diğer tüm tektanrılı dinlerden ayıran en büyük özelliklerden biri, tarihte ilk kez her iki cinsin eşit koşullarda din görevlisi olabilmeleriydi.”¹³²

Kadının erkekle eşit görülmesi Kilise’yi korkutmuş, bu durum “cadı avı” adı altında Engizisyon Mahkemeleri’nin desteği de alınarak özellikle kadınlara yönelik suçlamaların artmasına yol açmıştır.¹³³

Fatmagül Berktaş, Barbara Enzenreich’in *Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler* adlı kitabının Türkçe basımına son söz olarak şunları demiştir:

“ 1300 ve 1500 yılları arasında 500 cadı davasına ilişkin kanıtlar varken, bu sayı 16. yüzyıl sonları ve 17. yüzyıl başlarında Batı Avrupa’da olağanüstü derecede artmaktadır. Doğu Avrupa’da ise 18. yüzyıl ortalarına kadar sürdüğü görülmüyor.

¹³¹ Lois Martin, a. g. e., ss. 8-9.

¹³² Mine G. Kırkkanat, a. g. e., s. 19.

¹³³ Lois Martin, a. g. e., ss. 8-9.

Kimlerin cadı olarak damgalanıp katledildiğine baktığımızda, bunların kendilerine güvenen ve bağımsız hareket edebilen güçlü kadınlar oldukları anlaşılıyor. Bu tür kadınlar erkekleri daima korkutmuştur ve erkek egemenliğine meydan okumanın bedelini şu ya da bu biçimde ödemişlerdir.”¹³⁴

Bu durumun yaygınlaşmasının nedeni 1500’lerde Avrupa’yı etkisi altına alan belirsizlik ve kargaşaydı. Din reformcuları Katolik inancını sarsıyor, Protestan tarikatları Papa’nın otoritesini sorguluyorlardı. Almanya, İskoçya ve Fransa’da bir prensin yerine hemen bir başkasının geçmesi, bir inancın yerini diğer bir inancın alması, her şeye ve herkese karşı kuşku duyulmasına sebep oldu.¹³⁵

Tarihsel cadılık inancının kökeni, Ortaçağ’ın Aristotelesçi düşünce yapısına dayanmaktadır. Ortaçağ’ın Aristotelesçi düşünürleri, büyüünün sadece Şeytan’ın yardımıyla yapılabileceğini savunurlar. Bu görüş çerçevesinde cadılık, Ortaçağ boyunca Şeytan, demon ve iblis kötülükle ilişkilendirilmiştir. Rönesans düşünürleri büyüünün doğa bilimi olduğunu, insanların bu pratiği uygularken iblis, demon ve Şeytan’dan yardım almaya gerek duymadıklarını savunmaktaydılar, kısaca Neo Platonculuk büyü için hümanist, doğaya dönük bir açıklama yaparken, Aristotelesçi düşünce sistemi büyüü doğaüstü ile bağdaştırmaktaydı.¹³⁶

“Platon, iblislerin kötülük kaynağı olduğunu ısrarla reddetmiş, cinsel tutkuların koruyucusu Eros’un tanrı değil “ ne ölümlü ne de ölümsüz”, ne iyi ne kötü bir iblis olduğunu söylemişti. Ne var ki Hıristiyanlık felsefesini önemli ölçüde etkileyen Yeni Platoncular da dahil olmak üzere sonra gelen tüm Platoncular, bazı

¹³⁴ Barbara Enzenreich, a. g. e., s. 73.

¹³⁵ a. g. e., ss.73-74.

¹³⁶ Lois Martin, a. g. e., ss. 12-13.

*iblislerin iyi, bazılarınınsa kötü olduğunda ısrar ettiler. [...] İçinde yetiştikleri kültürde Yeni Platonculuk'u her yönüyle sindirmiş ilk kilise rahipleri, yine de kendilerini "putperest" inanç sisteminden ayırma gereksinimi duymaktaydı. Öğretilerinde, tüm putperest dinlerin, tanrı yakıştırmaları yapılan iblis ve insanlara tapılmaktan ibaret olduğu düşüncesini yaymaya çalışıyorlardı."*¹³⁷

Ortaçağ'ın kötü kalpli, Şeytan'ın işbirlikçi cadısı, Rönesans'ın hümanist doğaüstü varlığına dönüşmüştür. Çalışmanın konusu nedeniyle, sadece Ortaçağ'daki cadılık algısından ve bunun toplum üzerindeki etkisinden bahsedilecektir.

Ortaçağ'daki cadılık inancına göre, cadının Şeytan ile sözleşme imzaladığı, ıssız ve kuytu yerlerde gerçekleşen Sabbat (Sabbath) adıyla da bilinen gece ayinlerinde ona hizmet ettiği düşünülürdü. Yaygın bir inanışa göre cadı, süpürgesiyle Sabbat'a gelir ve orada itaat ettiği, tapındığı Şeytan'a sadakat yemini ederdi. İblis, demon vs... gibi varlıklara dua eder, vafiz edilmemiş çocukların etinden yapılmış yemekler hazırlar ve yakınında kim varsa onunla cinsel ilişkiye girerdi. Bu ayinleri, Şeytan veya onun hizmetindeki demonların yönettiğine inanılırdı.¹³⁸

Cadı denildiğinde akla Ortaçağ gelmesine karşın, cadılığın ve büyücülüğün çıkış noktasının Antik döneme kadar gittiğini, çalışmanın önceki bölümlerinde belirtilmiştir.

Cadı avı olarak bilinen bu zorlu süreç Ortaçağ'ın sonunda hız kazanmaya başlar. Papa Innocentius 1484 yılında yayınladığı fermanla "cadı avı" sürecini de hızlandırmıştır. Fermanla şöyle der:

¹³⁷Carl Sagan, **Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı**, (Çev: Miyase Göktepe) Tübitak Yayınları, Ankara, 1998, s. 90.

¹³⁸Lois Martin, a. g. e., ss. 13-14.

“ Kulağımıza geldiği üzere, her iki cinsin üyeleri de kötü melekler olan dişi ve erkek ifritlerle cinsel ilişkiye girmekten kaçınmamakta; onların büyüleri sözlerinin, tılsımlarının etkisi altına girerek yeni doğan bebekleri boğmak, soluğunu kesmek yoluyla öldürmektedirler.”¹³⁹

Fermanda “her iki cinsin üyeleri” olarak kadınlardan ve erkeklerden bahsedilmesine rağmen, insan kıyımında kadınlar fazlasıyla zarar görür.¹⁴⁰ Papa bu fermanıyla “tüm Avrupa’da “cadıların” sistematik olarak suçlanması, işkence görmesi ve idam edilmesi sürecini başlatmış oldu.”¹⁴¹

Araştırmacılara göre, cadı infazları Batı Avrupa’da daha yaygındır. Tarihçiler cadı avının Avrupa tarihindeki belirli bir döneme has olduğu kanısına varmışlar, fakat cadılık inancının yeni bir oluşum olmadığı ve sadece Avrupa’yla sınırlı kalmadığı görüşünü de benimsemişlerdir. Cadı avını belirli bir mantık üzerinden açıklamak için birçok teori üretilmiştir.¹⁴² Bu teorilerin işlevselliği şu şekilde açıklanır:

“ Cadı Avı’nı açıklamak için toplumsal, ekonomik ve dinsel çekişmelerden kadınların ezilmesine ve felaketler ile doğal afetlere günah keçileri bulma uğraşına dek pek çok işlevsel teori üretilmiştir. Her ne kadar tüm bu teoriler genelde cadı avının özelde bireysel cadı avlarının yükselişine katkıda birçok etmenin anlaşılmasında önemli rol üstlenseler de bunların hiçbiri olguyu tamamıyla açıklamamaktadır. Avrupa cadılık tarihini yeterli oranda kapsayan bir “numunelik” teori yoktur. Cadılık inancı, 15. yüzyılın sonuna dek klasik, prototip formuna

¹³⁹ Carl Sagan, a. g. e., s. 92.

¹⁴⁰ a. g. e., s. 92.

¹⁴¹ a. g. e., s. 92.

¹⁴² Lois Martin, a. g. e., s. 14.

ulaşmamıştır ve tarihçilerin Cadı Avı'nın altında yatan cadılık inançlarının kökenlerini ortaya çıkarmaları için daha önceki yüzyıllara bakmaları gerekir”¹⁴³

Erken Ortaçağ'da büyüye, büyücülere ve onların uyguladıkları büyü terkiplerine bakış açısı hoşgörülüdür. Büyü yoluyla gerçekleştiğine inanılan yaralanmalara ve ölüme sebebiyet vermeyi içeren yasalar vardır fakat soruşturmalar yaygın değildir. Geç Ortaçağ ve Yeniçağ'ın ilk dönemlerinde ise cadılığa daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşılır.

“ Algıda yaşanan bu değişimin sebepleri Avrupa toplumunun temellerini sarsan yeni bir paranoyada gizlidir. 1000-1400 yılları arasında Avrupa'nın toplumsal ve politik çizgisinde büyük bir değişim yaşandı. İşgalci Müslüman orduların tehdidi, doğu Ortadoks Kilisesi ile yaşanan ayırım, heretikliğin yükselişi ve Kara Ölüm (veba)'ün yıkıcı etkileri bir araya gelerek Avrupalı zihninde toplumsal, ruhsal ve politik hayatın içinde radikal değişikliklere neden olacak yeni bir kuşatılmışlık hissi yarattı. Ortaçağ Avrupası kendini saldırı altında hissetti ve sonraki dönemler komplo teorileriyle dolup taşıdı. Yahudiler cüzzamlılar, heretikler ve kafirler Avrupa Hristiyanlığını bizzat Şeytan tarafından kurgulanan acımasız bir komployla yıkmaya çalışan yeni “iç düşmanlar” olarak görüldü. Zamanla cadı figürü, topluma karşı çalışan bu gizli şeytanın nihai sembolü olarak yeşermeye başladı.”¹⁴⁴

Cadı, genellikle Şeytan figürüyle birlikte anılmaktadır. Ortaçağ'daki cadılık inanışında doruk noktasına çıkan, popülerleşen lanetli Şeytan kavramı, İncil ve mitolojiden farklı figürlerin ve metinlerde ifşa edilen referansların karışımıdır. Bu

¹⁴³ a. g. e., s. 15.

¹⁴⁴ a. g. e., s. 16.

sentez arasında göze çarpanlar: Eski Ahit'te Eyüb'ü, Yeni Ahit'te İsa'yı yoldan çıkarmaya çalışan iblis¹⁴⁵ veya demon, kovulmuş melek Lucifer adıyla bilinen ve seher yıldızıyla eşleştirilen düşmüş melek, Cennet bahçesinde Havva'yı kandıran yılan ve zerdüştlüğün düalist boyutundaki "kötü" imgesi olarak sayılabilir. İbranicede Şeytan kelimesi "karşı", "muhalif", "suçlayıcı" anlamına gelmektedir. Eski Ahit'te sadece engelleyenleri, karşı çıkanları belirtmek amacıyla insanlar ve melekler için kullanılmıştır.¹⁴⁶

Eski dönem Yahudiliğinde, iyi ve kötü olanın Tanrı tarafından yaratıldığına inanılırdı. Sonraki dönemlerde kötülük kavramının şeytani güçlerden meydana geldiği düşünülmüştür. Kutsal kitabın Eski Ahit ile ilgili bölümlerinde Şeytan tanrısal emirle insanı imtihan eden ve kötülükler getiren bir varlık olarak belirmektedir.¹⁴⁷

Yeni Ahit'te ise, Şeytan İsa peygamberi sımar ve onu yoldan çıkarmaya çalışır. Şeytan'ın bir zamanlar cennetteki meleklerden biri olduğu, fakat Tanrı'ya karşı geldiği için cennetten kovulduğu ve yeryüzüne gönderildiği anlatılmaktadır. Farklı yorumlarda, meleğin cennetten kovulmasının sebebi Adem'e secde etmemesi ile ilgilidir. Cennetten kovulduktan sonra Adem ve Havva'dan başlayarak insanoğlunu yoldan çıkarmaya çalışır.¹⁴⁸

İbranice'de Lucifer adı "Helel, Şahar'ın oğlu" olarak geçer. Babil seher yıldızı¹⁴⁹ tanrısı olarak bilinen Helel'in babası Şahar, şafak tanrısıdır. St. Jerome¹⁵⁰

¹⁴⁵ İblis sözcüğü çoğu zaman Şeytan sözcüğü ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

¹⁴⁶ a. g. e., s. 18.

¹⁴⁷ Elif Bulat, a. g. d. t., s. 35.

¹⁴⁸ a. g. e., s. 18.

¹⁴⁹ Seher yıldızı veya Çoban yıldızı olarak bilinen Güneş ve Ay'ın ardından gökyüzündeki en parlak gezegen Venüs'tür.

yaptığı çeviride seher yıldızının Roma kökenli adını, Lucifer'i kullanmıştır. Lucifer de "ışık taşıyan" anlamına gelir.¹⁵¹

İlk dönem Yahudilerinde Tanrı kavramı, yaratılışı, iyiyi ve kötüyü kendi içinde barındırır. Zerdüştlük dini düalisttir, iyi ve kötünün arasındaki savaş üzerine bu inanç gelişmektedir. Sürgün döneminden sonra Şeytan kavramı, Zerdüştlük kötülük tanrısı Ehriman'dan da etkilenerek, Şeytan'ın insanoğlunu, Tanrı'nın yolundan döndürmeye çalışan kötücül bir güç olduğu kanısına inanılmış, Şeytan algısı, özerk bir kavrama bürünmüştür.¹⁵²

Skolastik düşünürlere göre Şeytan, fiziksel, maddesel bağlamda bir varlık yaratamaz, yoktan var edemez, bu güç sadece Tanrı'ya aittir. Şeytan, sadece Tanrı tarafından yaratılanlarla uğraşabilirdi. Ortaçağ'ın skolastik bakış açısına göre, Şeytan, demon veya iblisler havada yaşarlar, bu yetenekleri sayesinde insanları kolayca kandırarak çeşitli illüzyonlar yaratır, onların akıllarını karıştırır ve bedenlerine hakim olabilirlerdi. Ortadoks görüş, insanların cadıların büyü yoluyla istedikleri herhangi bir hayvana dönüştüklerini iddia etmeleri üzerine, bahsi geçen olayların, Şeytan tarafından kurgulanan bir illüzyondan ibaret olduğu öne sürer.¹⁵³

Ortaçağ'da Şeytan yeni bir kimlik ve görüntü kazandı, "karakteristik boynuzları, kuyruğu ve ayırık toynağı ile Kelt av tanrısı Cernunnos ve Yunan kır, satir ve çobanların tanrısı Pan'a benzetildi.¹⁵⁴

¹⁵⁰ M. S. beşinci yüzyılda, İbranice metinleri göz önünde bulundurarak, İncil'in Latince metnini hazırlanmıştır. Lucifer adı Yeşeya 14'te kullanılır.

¹⁵¹ a. g. e., s. 21.

¹⁵² a. g. e., ss. 21-22.

¹⁵³ a. g. e., 23.

¹⁵⁴ a. g. e., 23.

“Şeytan’ın Orta çağ’da beliren ve cadılık duruşmalarında çokça kullanılan fiziksel tasvirlerin İncil’deki Şeytan’la çok az benzerliği vardır ve niteliklerini büyük oranda Hristiyan din adamları tarafından dışlanan eski Avrupalı pagan tanrılarına ve doğadaki ruhlara borçludur. Klasik Pan görüntüsünün yanı sıra Şeytan siyah bir adam, kocaman siyah bir köpek, bir kedi, bir kurbağa, keçi ve başka boynuzlu hayvanlar olarak da tasvir edilmiştir.”¹⁵⁵

Şeytan kimi zaman Mısırlı keçi tanrı, Mendes Keçisi olarak tasvir edilmiştir. XIX. yüzyıl okültislerinden Eliphas Levi, Mendes Keçi’sinin özelliklerini almış onu evrenin dengesini sağladığını düşündüğü Baphomet tasvirine eklemiştir.¹⁵⁶

Klasik cadı inancına göre, cadıların çeşitli doğüstü güçlere sahip olabilmeleri için Şeytan ile bir sözleşme yaptıkları düşünülmektedir. Bu sözleşme, cadılığı çeşitli heretik gruplar ile bağdaştırmak ve Şeytan’a tapınmak için kullanılmıştır. Ortaçağ skolastiklerinin Aristotelesçi dünya görüşleri, onları her türlü büyücülük işlerinin Şeytan tarafından desteklendiği düşüncesini savunmaya zorlamıştır. Bu düşünce mensubu kişiler için, iyi niyetlerle yapılmış, zararsız büyü diye bir şey olamaz. Skolastikler, büyü pratiğiyle uğraşan herkesin Şeytan’a hizmet ettiğini düşünmekteydi. Kişinin Şeytan ile sözleşme yapabilmesi için öncelikle ona bir çeşit “karşılık” sunması gerekmektedir. Bu durum da, Ortaçağ teologları için, kafir olmakla aynıdır. Büyü yapan kişi, büyücü, Tanrı’nın evrensel konumunu inkar etmektedir. XIII. yüzyıl skolastik düşünürlerinden biri olan Thomas Aquinas büyü pratiğinin etkinliğinin kazanılmasını şu şekilde anlatır.¹⁵⁷

¹⁵⁵ a. g. e., 24.

¹⁵⁶ a. g. e., ss. 18-26.

¹⁵⁷ a. g. e., ss. 29- 30.

“Bize büyü sanatlarının etkinliklerini nasıl kazandıklarını sormak düşünüyor ki bu soru, işleyiş biçimleri düşünüldüğünde oldukça kolay yanıtlanabilir[...] Büyücü tarafından kullanılan belirleyici kelimeler dualar, yakarışlar, dilekler ve hatta sanki bir başkasına sesleniyormuş gibi emirlerdir.”¹⁵⁸

Sözleşme fikrine benzer komplekslerden biri de yardımcı ruh kavramıdır. Yaygın bir görüş, cadıların yanlarında bulunan evcil hayvanlarının aslında hayvan görüntüsünü almış bir demon olduğunu öne sürer. Bu fikir XIV. yüzyıla kadar İngiltere ve Almanya’da oldukça yaygındır. Hayvanlara verilen garip ve komik isimler, Hristiyanların pagan, doğa ruhlarından ve tanrılardan esinlendiklerinin kanıtı sayılır. Cadıların yardımcıları kedi veya köpek gibi küçük boyutta hayvanlar olmakla birlikte bazen de bu hayvanların görünmez oldukları düşünülmüştür.¹⁵⁹

Sabbat, cadıların gruplar halinde toplanmasına verilen addır. Cadıların bir araya geldiğine dair kesin kanıtlar olmamasına rağmen, Sabbat’ların gerçekliğine inanç hep vardı. Sabbat iddiası XV. yüzyıla kadar tam olarak netlik kazanmamıştı ve bu tarihten sonra da ispat edilememiştir. Daha önce de çalışmanın başında belirtilen iki Alman engizitör tarafından yazılan *Malleus Maleficarum*, Sabbat’tan bahsetmiştir. Bu demonolojik bilgiye göre cadılar, belirlenmiş bir günde gece vakti toplanmaktadırlar. Sabbat’ın genel özelliği ayının gece gerçekleşmesi ve gizli bir şekilde yapılmasıdır. Şeytan’a bağlılıklarını bildirmek için toplanan cadılar, İsa peygamberi inkar ederek Şeytan ile sözleşme yaptıkları iddia edilirdi.¹⁶⁰

¹⁵⁸ a. g. e., ss.29-30.

¹⁵⁹ a. g. e., ss.38-39.

¹⁶⁰ a. g. e., ss.41- 42.

Caduların vücutlarına çeşitli merhemler sürerek havada uçabildikleri iddia edilirdi. Merhemler sayesinde uçuş yetisi kazandıkları düşünülen caduların, uçmak için kullandıkları araç genellikle süpürge olarak bilinmektedir. Caduları süpürge üzerinde tasvir etmek, XV. yüzyıldan itibaren yaygınlaşır. Süpürge hem gerçek hem de sembolik anlamda cadılar ile özdeşleştirilir. Süpürgeyle cadının beraber düşünüldüğü dönemler kayın ve huş ağaçlarının dallarıyla ilişkilendirilmektedir. O dönemlerde perilerin ve doğaüstü varlıkların yaşadıkları yer olarak kabul gören ağaçlar ve ağaçların kuru dalları da, bahsedilen ağaçlar ve doğaüstü varlıklar arasında bir bağlantı olduğu iddiasını da güçlendirmiştir. Bu inanışla beraber, süpürge ve cadı imgeleri birbiriyle bağlantılı bir şekilde düşünülmüş ve bu düzen çerçevesinde algılanmıştır. Büyülü güçlere sahip olduğu iddia edilen süpürgelerin topladığı pislik, atık ve çöpler dışarı atılmaz, evin bir tarafında biriktirilerek süpürgeyle beraber ateşte yakılarak pisliklerin yeniden eve girme olasılığı yok edilirdi. Bu pratiğin derininde, süpürgeyi tekrardan eve girmesinin, o mekan için zararlı büyü yapılmasına zemin hazırladığı inanışı vardır. Süpürge, aynı zamanda cadının erkek üzerindeki hakimiyetini de göstermektedir. Cadının bacakları arasında uzanan süpürge erkek cinsel organı ile özdeşleştirilmiştir. Süpürgeye binen cadı, kötülük dağıtan müsibet dolu bir varlık olarak görülmektedir.¹⁶¹

Cadılar geceleri, ormanlık veya ıssız yerlerde organize edilen toplantılara her yöne kolayca erişimlerini sağlayacak süpürgeler aracılığı ile uçarak geldikleri varsayılmaktaydı. Cadılarla özdeşleştirilen bir diğer malzeme de uçuş merhemidir. Uçuş merhemi, cadılara Şeytan ile yapmış oldukları sözleşme karşılığında verilen özel bir merhemdir. Yaygın bir inanışa göre bu merhem, onların uçuşmasını sağlamaktadır.

¹⁶¹ Haydar Akın, 2011, a. g. e., ss. 147-148.

Merhem sayesinde cadıların fiziksel olarak uçabildiklerine inanılır veya merhem kullanırken kişide uçuş yanılması yarattığı düşünülürdü. Merhemler için çeşitli tarifler verilmiştir. Buna göre, tariflerin içeriği kişiyi gördüğü hayalin gerçek olduğunu düşünmesine sebep olur, merhemi kullanan kişinin seyahat ettiğini zannetmesine ve çeşitli cinsel deneyimler yaşadığına dair duygular hissetmesine yol açabilir. Bazı tariflerdeki “içindekiler” kısmında, vafiz edilmemiş bebek yağının ve yarasa kanının kullanımından, güzelavratotu, ban otu ve bıldırcın otu gibi bitkilerin terkiibinden da bahsedilmektedir.¹⁶²

Ortaçağ’ın skolastik inanışına göre, Şeytan büyü aracılığıyla kişiyi havaya kaldırabilir, uzak mesafelere taşıyabilirdi, fakat skolastikler septikti ve bu uçuş inancının yanılmadan başka bir şey olmadığını öne süren *Canon Episcopi* adlı yapıtta da bahsedilen resmi Kilise doktrinini destekliyorlar ve Şeytan tarafından icra edilen büyü pratiğinden uzak durmaları konusunda insanları uyarıyorlardı. *Canon Episcopi*’de yazılanlara göre, gece uçuşuna inanmak doğru değildi, gece uçuşuna inananlar doğru yoldan sapmışlardı ve Tanrı’dan başka bir ilahi varlık olduğunu düşünmekle hatalydılar. Daha sonraki yıllarda cadıların Şeytan desteğiyle gerçekten uçup uçamadıkları konusunda yapılan tartışmalar günden güne şiddetlendi. XV. yüzyılın sonunda cadı avı el kitabı *Malleus Maleficarum*’un yazarları *Canon Episcopi*’nin anlaşılması güç ve kaotik olduğunu belirttiler. Avrupa’nın bazı bölgelerinde “vahşi av” adıyla da tanınan gece uçuşu Kilise’nin yok etmeyi planladığı bir pagan inancıydı. Yaygın bir inanışa göre birçok kadın Diana¹⁶³

¹⁶² Lois Martin, a. g. e., ss. 50-51.

¹⁶³ Antik Roma’da Ay ve bereket tanrıçası.

önderliğinde bu ayini gerçekleştirmekteydi. *Canon Episcopi*'de bu pagan Diana geleneğini suçlamaktaydı.¹⁶⁴

*“Şeytan tarafından kandırılmış ve illüzyonlar ve iblis görüntüleriyle ayartılmış bazı günahkar kadınlar gece saatlerinde paganların tanrıçası Diana ve kalabalık bir kadınlar topluluğu eşliğinde bazı hayvanların üzerinde uçtuklarına ve sessizlik içinde ve gecenin karanlığında yeryüzünün geniş alanlarını kat ettiklerine, efendileri olarak gördükleri tanrıçanın emirlerine itaat ettiklerine ve belli gecelerde onun hizmetine girdiklerine inanmakta ve bunu uygulamaktaydılar”.*¹⁶⁵

Kötü, zararlı büyü yapan büyücü inancının XIII. yüzyıldan itibaren gelişmesiyle, cadı figürüne olan inanç toplumsal bir devinim kazanmıştır. Böylelikle XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumlar kendi cadı kavramlarını kurgulamaya başlamışlardır.¹⁶⁶

Ortaçağ'da cadı imgesi, özellikle taşrada, küçük yerleşim birimlerinde yaşayan insanlar tarafından doğüstü güçlerle bağdaştırılmış, böylelikle halkın korkulu rüyası, klasik cadı figürü ilgiyi üzerinde toplamıştır. Kimlik parçalanması ve toplumsal bir problem olan cadı avı çılgınlığı, Ortaçağ boyunca irili ufaklı Avrupalı toplumların ilgisini çekmiştir.¹⁶⁷

Hristiyanlık öğretisi demonlardan korunmak için, Şeytan çıkarma ritüelini geliştirmiştir.

¹⁶⁴ Louis Martin, a. g. e., s. 52.

¹⁶⁵ a. g. e., s. 52.

¹⁶⁶ Haydar Akın, 2011, a. g. e., s. 152.

¹⁶⁷ a. g. e., s. 151.

“Ortaçağ’ın cadı kimliği Hristiyanlığın ve feodal mitolojinin bir ürünüdür. Oluşum sürecinde, Antikçağ’ın demon kültü, kötü ruhların varlığına olan inanç, Hristiyanlık öncesi putperest mitleri, kilise babaları ve düşünürlerin kutsal metinlere getirdiği yorumların belirleyici rolü olmuştur. Günahkarların ilahi güç tarafından gönderildiği ve demonların işkenceyle hesap sorduğu cehennem tartışılmaz bir gerçekliktir. Hristiyanlık öğretisi, ruhun demonlar tarafından sürekli tehdit altında olduğuna ve inancı zayıf ruhların bir gün demonların emrine girebileceğine inandığı için Şeytan çıkarma ritüelini (egzorsizm) geliştirmiştir. Özellikle Ortaçağ’da ruhun demonlar -Şeytan- tarafından ele geçirilmesinde hokus-pokus ve hokkabazlık yöntemlerinin kullanıldığına, işin içinde şarlatanların parmağı olduğuna dair bir inancın ipuçlarına rastlanmaz.”¹⁶⁸

Hristiyanlıkta cinlenme ve Şeytan çıkarma (egzorsizm), vafiz ritüeliyle beraber açıklanabilir. Vafiz ve cinlenme kavramları Hristiyanlığın kabulünden önce çeşitli toplumların inanç sistemlerinde mevcuttur. Örnek olarak Şamanizm’de bu durum karşımıza esrime tekniği (ekstaz) adıyla bilinir. Cinlenme ve ekstaz arasındaki farklılıkların ayrımındaki zorluk bu iki kavram arasında bulunan birçok ortak noktadan kaynaklanmaktadır. “Suya daldırma” olarak adlandırılan arınma ritüelinin, vafiz kavramının Hristiyanlığın ilk dönemlerinden önce Avrupa halkları arasında uygulandığı bilinmekteydi. III. yüzyılda Vafiz liturjik¹⁶⁹ bir olgu olarak Hristiyanlıkta yerleşmeye başlamıştır.¹⁷⁰

Hristiyanlıkta insan bedeninin negatif güçler tarafından ele geçirildiği ve bu olumsuz durumunun “cinlenme” olarak adlandırılmasıyla Şeytan çıkarma ortaya

¹⁶⁸ a. g. e., ss. 151-152.

¹⁶⁹ Hristiyanlıkta halka açık dini ibadetlerin nasıl yapılması gerektiğini belirleyen metotlardır.

¹⁷⁰ Haydar Akın, 2010, a. g. e., ss. 86-87.

çıkıştır. Hristiyanlık öncesi tedavi amaçlı çeşitli egzorsizm metodolojileri kullanılmasına rağmen Hristiyanlıkta, insanların ruhlarını kötücül güçlerin elinden kurtaran İsa peygamberdir.¹⁷¹

Önceleri sadece İsa Peygamber adına yapılan Şeytan kovma/çıkarma ritüellerinde egzorsist oldukça özgürdür. İlerleyen zamanlarda Eski Ahit'ten, Yakup Peygamber, İshak Peygamber, çeşitli melekler Mikail, Cebrail gibi farklı isimler adına egzorsist yapıldığı bilinmektedir.¹⁷²

“Egzorsist, haç çıkarmak, okuyup üfleme yanında oruç tutarak, nedamet getirerek demonun tutsak ettiği bedeni kurtarmak amacıyla tutsak edilenin adına, adeta onun işlediği günahların kefareti bizzat ödemeye girişmektir.”¹⁷³

Modern dünyada bahsedilen cadılık olgusu XV. ve XVI. yüzyıl Avrupası'na kadar gitmektedir. O dönemlerde “cadı avı” adı altında yapılan kadınlara yönelik saldırılar birçok kadının hayatını kaybetmesine yol açar. İşin ilginç tarafı “*Cadılık kavramının kendisi ortaçağın sonlarından önce henüz şekillenmemişti bile. Üstelik büyü, gündelik yaşamın her yerine nüfuz etmiş olmasına ve Roma İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren, hâkim sınıf büyüğü kölelerin itaatsizliğinin bir aracı olarak görmesine rağmen, bu “Karanlık Çağlar”da cadıların kitlesel bir biçimde yargılanmasına ve idamına rastlanmaz. [...] 15. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde durum değişti. Bu halk ayaklanmaları, salgınlar, yeni filizlenmekte olan feodal kriz çağı, aynı zamanda ilk cadı avları (Fransa'nın*

¹⁷¹ a. g. e., ss. 86-87.

¹⁷² a.g.e., , s. 88.

¹⁷³ a.g.e., , s. 88.

güneyinde, Almanya'da, İsviçre ve İtalya'da), ilk Sabbat tasvirleri ve cadılık öğretisinin görüldüğü çağdı."¹⁷⁴

1430-1780 yılları arasında yoğun bir şekilde süren cadı avı, özellikle Avrupa'da kendini göstermiş, fakat bu durum tüm Avrupa ülkelerini kapsamamıştır. Yaşanılan bu haksız infaz ülkelere göre çeşitlilik göstermektedir.

*"Doğu Avrupa ülkelerinde gecikmiş, tedrici, kısa ancak bölgesel yoğunluk düzeyi yüksek bir cadı avı süreci söz konusuken engizisyon mahkemelerinin erken faaliyete geçtiği, Güney Avrupa'daki av dönemi beklenenin aksine, Orta Avrupa'ya göre daha kısa sürmüştür. Kuzey ve Batı Avrupa'da avlar belirli merkezlerde yoğunlaşmakla birlikte süreklilik arz etmez."*¹⁷⁵

Bu bölümde, büyü ve büyücülüğün Ortaçağ Avrupası'ndaki gelişim süreci hakkında bilgi verilmiştir. Bölümde de bahsedildiği üzere Avrupa, Ortaçağ'da büyü ve büyücülükle mücadele etmiş, ancak bahsedilen mücadeleler ülkelere göre çeşitlilik göstermiştir. Her ülke büyücülere ve cadılara farklı yaptırımlarda bulunmuştur. Suçlanan kişilerin çoğunluğu kadınlardır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Ortaçağ İspanyası'nda büyü, büyücülük ve cadılık kavramlarından detaylı bir şekilde bahsedilecektir.

¹⁷⁴ Silvia Federici, a. g. e., ss.236-237.

¹⁷⁵ Haydar Akın, 2011, a.g.e., s. 234.

İKİNCİ BÖLÜM

II. ORTAÇAĞ İSPANYASI'NDA BÜYÜ, BÜYÜCÜLÜK VE CADILIK

Menéndez Pelayo, İspanya'nın en az batıl inançlara sahip ülkelerinden biri olduğunu söyler. Américo Castro, “mucize”nin olağan bir şekilde kabul görmesinin İspanya tarihinin mihveri olduğunu belirtir.¹⁷⁶ Tüm Avrupa’da cadı davalarının, büyücülük suçlamaların yoğun bir şekilde başladığı dönem, Ortaçağ’ın son yıllarıdır. Bu süreç içinde, Avrupa’da cadılık ve büyücülük suçlamaları çok fazla öne çıkmamakla birlikte, İspanya’da bu suçlamaların oranının Avrupa’daki suç oranından daha düşük bir seviyede olduğu önceki bölümlerde bahsedilmiştir. Çalışmanın konusu nedeniyle araştırma, Ortaçağ ile sınırlandı ve bu dönem içinde meydana gelen olaylar araştırıldı. Ortaçağ’ın son dönemlerine gelen cadılık ve büyücülük ile ilgili olayların gelişimi ve Yeniçağ’ın ilk yıllarında gerçekleşen olaylara da örnek verilerek, son yılların panoraması, geçiş döneminde meydana gelen değişiklikleri ve bahsedilen olayların kendi içinde kıyaslanabilmesi açısından Yeniçağ’ın ilk yıllarında meydana gelen cadılık ve büyücülükle ilgili önemli hadiseler de yer verildi.

İspanya'nın en eski yerli topluluklarından biri olan İberlerin, uzunca bir zaman önce Afrika'dan geldikleri düşünülmektedir. İberler ve sonrasında gelen Keltlerin Duero ırmağı vadisine yerleşmelerinden Keltiberler ortaya çıkar. Fakat Roma MÖ III. yüzyıldan itibaren bu melez toplumun sonunu hazırlar. Dönemin iki güçlü ismi Kartacalılar ve Romalılar İber Yarımadası'na doğru ilerlerler.

¹⁷⁶ Arturo Morgado García, **Demonios, Magos y Brujas en la España Moderna**, Universidad de Cádiz Servicio de Publicaciones, Cádiz, 1999, s. 5.

Kartacalılar, Romalıların etkin gücü karşısında geri çekilir. İki yüzyılın sonunda Romalılar yarımadaı ele geçirirler, böylelikle yarımada giderek Romalılardan etkilenmeye başlar ve onları benimser. 409 yılında Cermen toplulukları yarımadaı istila eder. Bu istila üç yüzyıl sürer ve 711 yılında Müslümanlar yarımadaı gelir.¹⁷⁷

*“Müslümanların gelmesiyle sona erecek olan çok karanlık bir dönemin de başlangıcını oluşturacaktır.[...] çünkü Vizigot monarşisi Eskiçağ’dan Ortaçağ’a geçişi simgelediği gibi, ulusal siyasette de bir birliğin kurulması ile eşanlamlıdır.”*¹⁷⁸

Vizigotlar döneminde önce Barcelona, daha sonra Toledo başkenttir. Taht kavgaları ve karmaşa nedeniyle güçsüzleşen Vizigotlar, VII. yüzyılın başlarında devrilir. 711 yılında İspanya, yarımadaı Müslümanların gelmesiyle yeni bir döneme girer. Müslüman Araplar kuzey bölgesi haricinde tüm İspanya’yı dört yıl içinde ele geçirir. Bazı Hristiyanlar İslamiyeti kabul eder. Bazıları da mozárabe olarak kalır. Mozárabe dili ve kültürü İspanya’nın çeşitli bölgelerinde etkinliğini sürdürür.¹⁷⁹

*“X. Yüzyıl ortalarında İber yarımadası çoğunluğu Müslüman bir ülkedir. İlerleyen dönemlerde Hristiyan krallıklarının beraber hareket etmesi ve Endülüs’e doğru yol almalarıyla birlikte XII. yüzyıldan başlayarak “Haçlı ruhu” yavaş yavaş ortaya çıktı; çatışmalarda dinsel öge büyük ağırlık kazandı. Reconquista ideali doğdu.”*¹⁸⁰

¹⁷⁷ Nil Ünsal, **Ortaçağ İspanyol Edebiyatı Tarihi**, Ürün Yayınları, Ankara, 2004, s. 12.

¹⁷⁸ a. g.e., s. 14.

¹⁷⁹ a. g.e., s. 13.

¹⁸⁰ Gül Işık, **İspanya: Bir Başka Avrupa**, Metis Yayınevi, İstanbul, 2005 ss. 69, 71.

Aragón krallığının Katalanlarla işbirliği, Müslüman Arapları bir nebze de olsa geri adım atmak durumunda bıraktı. İlerleyen dönemlerde Müslümanlardan alınan topraklar sayesinde halk toplulukları görkemli günlerini yaşadılar.¹⁸¹ Müslümanlar yavaş yavaş gerilemeye başladılar. Diğer bir tarafta, yüzyıllardır yarımada bulunan Musevilerin de durumu pek iç açıcı değildi. Para piyasasına hakim olduklarından ve farklı bir dini inanca sahip olmalarından dolayı, Musevilere karşı hoşgörüsüzlük hakimdi. Gerilim giderek artmaya başladı.¹⁸²

“Kitlelerin ilk tepkisi Musevilere karşı patlak verdi. 14. yüzyıl ortalarında kendini duyuran Musevi düşmanlığı aynı yüzyılın sonunda şiddetli bastırma hareketine dönüştü. Bir bölüm Musevi'nin Katolikliği benimsemesi bile gerilimi arttırmaktan başka bir işe yaramadı. 15. yüzyıl ortalarında Kastilya'da Musevilere karşı Engizisyon başlatıldı. 1492 yılında topluluk yarımada kitle halinde göçe zorlandı. Müslümanlar ise 13. yüzyılın ortalarına doğru İber'de bir tehdit oluşturmaktan çıktılar, çünkü o koca Endülüsten geriye ancak Gırnata Sultanlığı kalmıştı.”¹⁸³

31 Mart 1492'de Musevileri İspanya'dan göndermek için bir ferman çıkarıldı. Granada'da imzalanan bu ferman 29 Nisan'da yürürlüğe kondu. Museviler ya vaftiz olmayı kabul edeceklerdi ya da yarımada ayrılmak zorunda kalacaklardı.¹⁸⁴

¹⁸¹ a. g. e., s. 72.

¹⁸² a. g. e., s. 73.

¹⁸³ a. g. e., s. 73.

¹⁸⁴ Bernard Lewis, **Çatışan Kültürler: Keşifler Çağında Hıristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler.** (Çev: Nurettin Elhüseyni), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul, 2014, ss. 25-26.

Kastilya ve Aragón krallıklarının birleşmesiyle Hristiyan kesimin Müslüman Araplara karşı yürüttükleri *Reconquista* hareketi başarılı oldu ve böylece İspanya'da Ortaçağ kapandı, Yeniçağ başladı.

Hristiyanlığı, Museviliği ve İslamiyeti içinde barındıran üç kültürlü İspanya, tahmin edilen aksine, diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında en az cadı yakma olaylarının, büyücülük suçlamalarının yaşandığı Avrupa ülkeleri arasındadır. Büyü sanatlarının sosyo-kültürel hayatı oldukça etkilemesine rağmen İspanya, Avrupa'nın bu durumundan en az etkilenen ülkelerinden biri olmuştur. Özellikle Galicia, Salamanca, Toledo, Cuenca, Cantabria ve Bask bölgesi büyü pratiklerinin uygulandığı ve cadı davalarının görüldüğü önemli yerler arasında sayılabilir.

İspanya'da ilk dönem Engizisyon Mahkemelerinin temel Hristiyanlık öğretisinin karşısında yer alan heretik akımlar için kurulduğu bilinmektedir.

“Mahkemelerin ikinci kuruluş safhasında ise İspanya'da kurulan mahkemeler bulunmaktadır. Bu bağlamda mahkemelerin kurulmasında öncelikle etkin unsur da Yahudilik ve buna bağlı olarak İspanya'da yaygınlaşmaya başlayan din değiştirmelerdir.” ¹⁸⁵

Yukarıda aktarılan bilgilerden de anlaşılacağı gibi İspanya, cadılardan ve büyücülerden önce Engizisyon'u kendi içinde düşman olarak gördüğü gruplar için uygulamıştır. İlginç olan, bu kadar farklı kültürle iç içe yaşayan İspanya, her kültürün kendi ezoterik öğretisi ve çeşitli mistik inançlarının çeşitliliğini keşfetmesine rağmen, farklı kültürlere sahip kişileri bu meziyetlerinden değil de, sadece Hristiyanlık dışında bir dine mensup oldukları gerekçesiyle yargılamış olmasıdır.

¹⁸⁵ Ziya Paşa, **Ortaçağın Karanlık Çehresi: Engizisyon Mahkemeleri**, (Ekler ve Çeviri yazı: Cahit Külekçi) İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 23.

“ İspanyol engizisyonu mücadelesini cadılardan çok Müslümanlar, Yahudiler heretikler ve daha geç dönemde Protestanlar gibi, gerçek kafirler ve inançsızlar olarak tanınan gruplara karşı sürdürmüştür.”¹⁸⁶

İspanyol Engizisyonu’nda suçlulara yönelik uygulanan cezalar hakkında kesin kayıtlar yoktur. 1481 yılında kurulan İspanyol Engizisyonu’nun bu tarihten önce de varlığı bilinmektedir. 1481 yılından itibaren on binlerce kişi suçlanarak öldürülmüştür. 1481 yılından sonra verilen cezalarda, Sevilla’da 21.000 kişi, 1482 yılında yine Sevilla’ da toplam 757 kişi mahkum edilmiştir, 1483 yılında ise engizisyon mahkemeleri Cordoba, Jaen, Toledo şehirlerinde kurulmuş, toplamda 7057 kişi cezalandırılmıştır.¹⁸⁷

“Marianna’nın İspanya Tarihi isimli eserinde 1481 yılında Sevilla’daki engizisyon mahkemesinde iki bine yakın insanın yakılarak cezalandırıldığı, bin yedi yüz kişinin de affedildiği aktarılmaktadır.”¹⁸⁸

1469 yılında Fernando ve Isabel’in evliliğiyle, İspanya, dönemin en parlak günlerini yaşar. Görkemli yıllar boyunca İspanya, Müslümanlar ve Musevileri istenmeyen topluluklar olarak ilan eder¹⁸⁹ Bu dönemde “700.000 ile 1.500.000 arasında insanın engizisyon mahkemelerinde katlettiildiği ifade edilmektedir.”¹⁹⁰

Ortaçağ İspanyası’nın cadılık ve büyücülükle ilişkisini anlayabilmek için dönemin tarihini ele alan yapıtlardan yararlanmakta fayda vardır. XIV. yüzyıl İspanyol demonoloji yazın tarihi bahsedilen konu hakkında önemli bir kaynak

¹⁸⁶ Haydar Akm, 2011, a. g. e., 254.

¹⁸⁷ Ziya Paşa, a. g. e., ss. 23-24.

¹⁸⁸ a. g. e., s. 23.

¹⁸⁹ a. g. e., s. 25.

¹⁹⁰ a. g. e., s. 25.

vazifesini görmektedir. Engizitör Nicolau Eymerich, Gonzalo de Cuenca'nın *Virginale* adlı yapıtında, Cuenca'nın demonlardan ilham alarak bu yapıtı yazdığını belirtir. Raimundo de Tárrega'nın *De Invocatione Daemonum* adlı yapıtı Papa XI. Gregorius'un kararıyla yakılmıştır. Fransiskan Tomás Scoto ruh veya demonları çağırma ritüelini gerçekleştirmesiyle ünlüdür. Aragón engizitörü Nicolau Eymerich, *Contra Daemonum Invocatores*, *Contra Astrologos Imperitos Ataque Nigromantes*, *Directorium Inquisitorum* adlı iki yapıtıyla dönemin büyücüleri ve cadıları hakkında çeşitli bilgiler vermiştir.¹⁹¹

Segovia, Avila ve Cuenca piskoposu Fray Lope de Barrientos'un *Tratado de la Adivinanza'sı* dönemin ünlü yapıtlarındandır. "El Tostado" adıyla da bilinen Avila piskoposu Alonso de Madrigal, Basel konsiline katılmış, *Super Genesi Commentaria'yı* yazmıştır. Alfonso de Espina, 1467 yılında *Fortalitium Fidei* adlı yapıtında, heretiklerden, Musevilerden ve Müslümanlardan bahsetmiş, demonlar ve lanetleri varlıklar hakkında düşüncesini açıklamıştır. Teoloji dalında doktorası olan Bernardo Bassin, *De Artibus Magicis Et Magorum Maleficiis* adlı yirmi sayfalık kısa yapıtıyla ün kazanmıştır. 1510 yılında Lyon'da, Martín de Arlés y Andosilla, *Tractatus de Superstitionibus* adlı yapıtıyla demonoloji hakkında çeşitli bilgiler vermiştir.¹⁹²

Cristóbal de Villalón, Luciano de Samosta'dan etkilenip kaleme aldığı *El Crotalón* adlı yapıtının içinde yer alan bir bölümde 1522'de genç ve gözü pek bir askerin Navarra'da Don Iñigo de Velasco'nun emrinde nasıl savaştığını anlatan bir hikaye anlatır. *Las Quinquagenas de la Nobleza De España* adlı yapıtında Gonzalo

¹⁹¹ Arturo Morgado García, a. g. e., s. 6.

¹⁹² a. g. e., s. 7.

Fernández de Oviedo, Navarra Krallığındaki çok sayıdaki cadıya atıfta bulunan bir diğer yazardır.¹⁹³

Fray Martín de Castañega'nın *Tratando muy Sotil y Bien Fundado de las Supercitisiones y Hechizerías* adlı önemli yapıtı 1529 yılında, yapıtın ilk baskısı da Logroño'da yayımlanır ve Calahorra Piskoposu Alonso de Castilla'ya ithaf edilir. Yapıt, yakın zamanda Fray Juan de Zumárraga tarafından yeniden bastırılır. Yazar, San Agustín'den, San Isidoro de Sevilla'dan Santo Tomás'tan ve Jean Gerson'dan etkilenir.¹⁹⁴

Fray Martín de Castañega yapıtta, engizitör Avellaneda'nın incelemelerinden ve yasal vakalarından fazlasıyla yararlanmışır. Cadılığı bütünüyle Katolikliğin tam tersi olarak gösteren yapıtın üçüncü bölümünde, Katolik Kilisesi'nde yapılan kutsal törenlerle Şeytan'a tapınma ayinlerini karşılaştırır. Castañega'ya göre, cadıların Şeytan'a tapmak amacıyla gerçekleştirdikleri ayin formu, Kilise'de gerçekleşen ayinlerle benzerlik gösterir. Şeytan ile yapılan sözleşmelerin çeşitli türlerini konu edinen Castañega'nın yapıtı, efsunculardan, büyücülerden ve *bruxoslardan* (cadılardan) kendilerini tamamen Şeytan'a adanmış kişiler olarak bahseder. Yapıtta kullanılan kelimelerin (*megos* ve *xorguinos*) gibi bazılarının belirgin bir şekilde yerel tınısı vardır. *Xorguinos* kelimesi Baskçada *sorguin* kelimesiyle bağlantılıdır. Castañega, *xorguino* şeklinde yanlış yazılan *sorguion* kelimesinin *sortilego* kelimesinden türetildiğini açıklar. Latinedeki *sors-sortis* kökünün (Fransızcada *sort*, İspanyolcada *suerte* ve İngilizcede 'fate/kader') sonuna Bask dilinde "bir şey yapan insan" anlamı katan *guin*, *eguin* (ya da *egin*) sonekinin eklenmesiyle türetilmiştir.

¹⁹³ Julio Caro Baroja, **The World Of The Witches**, The University of Chicago Press, Chicago, 1964, s. 149.

¹⁹⁴ Arturo Morgado García, a. g. e., s. 12.

(Baskçada inşaatçı anlamında *arguiñ*, marangoz anlamında *zurguiñ* ve bunun gibi bu son ekle türetilmiş başka kelimeler de vardır).¹⁹⁵.

Baskçada cadı kelimesini karşılayan *sorguiña*'dır. Castañega, bir Ortaçağ Hristiyan geleneğini izler ve beşinci bölümde Şeytan'ın vekilleri arasında erkekten çok kadın olduğunu söyler. Kadınları kötülüğün anası, yaşlı ve yoksul kadınların ise gençlerden daha da kötü olduğunu belirtir. Cadıların yaptıkları göz önüne alındığında fırtınalara neden olma, kendilerini ve başkalarını farklı şekillere sokma, kan emicilik, insan eti yeme ve Şeytan'a tapma gibi genelde bilinen şeylerdir. Onuncu bölümde Şeytan ile yakınlık kurma konusunda söyledikleri ilginçtir. Castañega, Kilise'nin uygulamalarıyla Şeytan için yapılan uygulamalar arasında çeşitli paralellikler olduğunu iddia eder.¹⁹⁶

*“Vaftize inanmayan, ancak karşı çıkmadan bir Hristiyan gibi kabul eden bir Yahudi ya da bir Mağripli vaftiz edilmiştir, Hristiyan olmuştur ve inanmaya başladığında onu tekrar vaftiz etmeye gerek yoktur. Bunun gibi, annesinden, babaannesinden ya da herhangi bir cadıdan Şeytan ile olan yakınlıklarını işaret eden bir şey alan ve bunu kabul eden herhangi bir insan ona inanmasa da bu nesnedeki kötülüğe karşı çıkmadan Şeytan'a kendini teslim eder. Böylelikle Şeytan bu insanı, kendisine o nesneyi veren kişileri kullandığı şekilde kullanır.”*¹⁹⁷

Bahsi geçen dönemde, İspanyol bilim tarihinin ünlü siması Pedro Ciruelo büyü sanatını, *Reprovacion de las supersticiones y hechizarias* adlı yapıtında detaylı bir şekilde çalışmıştır. Bu yapıtında *brujas xorguinasa* (büyü yapan cadılara) birkaç

¹⁹⁵ Julio Caro Baroja, a. g. e., ss.149-150.

¹⁹⁶ a. g. e., s. 150.

¹⁹⁷ a. g. e., s. 151.

satır ayırır ve cadıların havada uçmaları ve diğer yaptıklarıyla ilgili farklı görüşlerin olasılığını kabul eder. Ciruelo'ya göre cadılar ya gerçekten uçuyorlardır ya da sadece rüya görüyor ve daha sonra bunu aktarıyorlardır.¹⁹⁸

Birçok teolog, yazar ve düşünür Ortaçağ boyunca cadılar, büyücüler ve büyü pratikleri hakkında kendi manifestolarını yapıtları aracılığı ile okuyucuya sunmuştur. Bu bölümde bahsedilen yazar, teolog ve düşünürler döneme damgasını vurmuş yapıtların sahipleridir. Ortaçağ'ın sonu itibarıyla, özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllarda, soruşturmalar ve cadı davaları Avrupa'nın geneli kadar hareketli olmasa da kendi dinamiği içinde doruk noktasına ulaşmıştır.

¹⁹⁸ a. g. e., s. 151.

2. 1. Ortaçağ İspanyası'nda Cadı Davaları

İspanya diğer Avrupa ülkelerine oranla, cadı infazlarından en az etkilenen ülkelerden biridir. İspanya'da ilk defa, 1498 yılında bir kadın cadılıkla suçlanmıştır. Cadı avının ve soruşturmaların başladığı yıllar Ortaçağ'ın sonu Rönesans'ın başlangıcına denk gelir. Bu dönemde, Bask bölgesi ve Navarra'daki olaylar dikkat çekicidir. Özellikle bu bölgelerde doğüstü olduğu iddia edilen olayların artmasındaki neden, bahsedilen bölgelerin mitolojisinden, ormanlık alanlarının ve ıssız yerlerin çokluğundan da kaynaklanabilir, çünkü cadılar ve büyücüler ritüellerini gerçekleştirmek için doğayla baş başa kalabilecekleri ıssız bölgelere ihtiyaç duydukları çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedilmiştir.

Navarra'da gerçekleşen olaylara örnek vermek gerekirse, 1466'da Guipuzcoa bölgesi, IV. Enrique'ye bu bölgedeki cadıların yol açtığı hasardan şikayet eden ve bir an önce durumun düzeltilmesini talep eden bir dilekçe gönderir. Söz konusu dilekçe yerel yöneticilerin bu sorunu önemsemedikleri ve suçlularla yeteri kadar ilgilenmediklerini kabul eder. Bahsedilen yöneticilerden bir kısmı çekimserdi, bir kısmı cadılardan korkuyordu ve bir kısmı da hızlı bir karar vermek istemiyordu, çünkü kendi akrabaları, arkadaşları ya da sosyal bağlantılarının da olaya dahil olma ihtimali vardı. Ayrıca, kanun ve nizam hükümleriyle ilgili yerel düzenlemeler cadılara, işledikleri suçlara ya da uygun cezalara dair hiçbir atıfta bulunmuyordu. Bu nedenle, yüksek bir otoriteye başvurmadan herhangi bir işlem yapmak imkansızdı. Bu ve bunun gibi zorlayıcı koşullardan dolayı bu bölge, kraldan yerel başkanlara cadılık vakalarında sanığa temyiz hakkı tanınmadan hüküm verme ve sanığı idam

etme yetkisi vermesini istedi. IV. Enrique, aynı yılın 15 Ağustos’unda Valladolid’de imzalanan bir Kraliyet Fermanında beklendiği şekilde bu hakkı verdi.¹⁹⁹

Bundan otuz dört yıl sonra 1500’de, Vizcaya’daki Amboto dağlık alanında, cadılara karşı açılan bir davaya dair kaynakların mevcut olması önemlidir, çünkü bu bölge günümüzde hala yerel halkın sıklıkla “Amboto’nun Leydisi” olarak andığı bir çeşit ilahenin yuvası olmasıyla ünlüdür.²⁰⁰

Zugarramurdi cadılarından sonra Amboto cadıları, Bask bölgesindeki ilgi çeken topluluklardan biridir. *Amboto* ya da Bask bilinde *Anboto* olarak adlandırılan bu dağ, 1.331 metre yüksekliğindedir. Bask mitolojisi açısından önemli bir yapıdır. Dağın doğuya bakan yüzünde Bask panteonunun önemli tanrıçalarından biri yaşadığı düşünülmektedir. Tanrıça, “Mari” ya da “Amboto’nun Leydisi” adıyla da bilinir. Mağara 1200 metre yüksekliğinde olup, *Mariurrikka koba* ya da *Mariren kobia* adıyla tanınır. Birçok yapıtta Amboto cadılarından bahsedilmiştir. Örneğin, Juan de Padilla *Los Doze Triumphos de los Doze Apóstoles: “Dexemos las Cosas Comunes Rimadas, Que Riman y Cantan por Cada Por Cada Cantón: de Circe, Tiresia, Medea, Jasón, con Las Durangas de Embote Nombradas* adlı yapıtında Amboto cadılarına atıfta bulunur. 1535’te Gonzalo Fernández de Oviedo *Historia General y Natural de los Indios* adlı yapıtında Moctezuma için yapılan insan kurban etme ayininden bahsederken Amboto cadılarına da değinir. 1543’te Fray Juan de Zumárraga *Regla Cristina Breve*’de Amboto cadılarından bahseder.²⁰¹

¹⁹⁹ a. g. e., ss. 143-144.

²⁰⁰ a. g. e., s. 144

²⁰¹ Iñaki Bazán, “Supersitición y Brujería en el Durangesado a fines de la Edad Media: ¿Amboto 1507?”, *Clio & Crimen*, no:8, 2011, ss. 193-194.

Amboto cadılarının Şeytan'a tapan kişilerin tüm karakteristik özelliklerini taşıdıkları, ayrıca büyü pratiğinde de uzman oldukları tahmin edilmekteydi. Teke, katır veya insan görünümündeki Şeytan'a tapmaları ile ilgili çeşitli kayıtlar mevcuttur.²⁰²

Amboto dağı gibi mistik unsurlar barındıran Durango bölgesinin (hatta bazı metinler cadılardan Durangolu kadın anlamında 'Durangalar' olarak bahseder) daha önceleri *Fratricelli* gibi dini bir hareketin yuvası olduğu bilinmektedir. *Fratricelli* hareketi, Burgos'un ünlü piskoposu Fray Alonso de Cartagena gibi zamanın alimleri tarafından paganlık ya da putperestlik ile bağdaştırılmıştır. Bu nedenle Bask bölgesindeki cadılık imgesinin, baştan itibaren bölgenin sosyo-kültürel yapısına yakından bağlı olduğu açıktır. Bu durumun etkili olmasında, bölgenin pagan geleneklerinin de rolü vardır. 1507'de Bask bölgesinde belirsiz diğer bir cadılık merkezi daha ortaya çıkarılır ve geneli kadın olmak üzere onlarca kişi büyü yaptıkları gerekçesiyle suçlanmışlardır. Engizisyon birçok kadını cadılıkla yargılamış ve yakmıştır. Bu sayı, Llorente ve Lea'ya göre otuzdan fazla, Menendez y Pelayo'ya göre yirmi dokuzdur.²⁰³

Bu kargaşa içinde Navarra'da, Martinus de Arles y Andosilla (Martin de Arles) adındaki bir Pamplona kanonu (katedral rahibi), cadıların Pirene krallığında yaygın olduğunu ima eder ve onların uyguladıkları büyülerin insanlara ve tarım alanlarına zarar verebileceğini anlatan *Tractatus de superstitionibus, contra maleficia seu sortilegia quae hodie vigent in orbe terrarum* adlı bilimsel incelemesini yazar. Martin de Arles, cadıların Şeytan'ın rehberliğinde hareket ettikleri düşüncesini

²⁰² Julio Caro Baroja, a. g. e., s.144 .

²⁰³ a. g. e., ss. 144-145.

destekler, fakat *Malleus Maleficarum*'un yazarlarının aksine, cadıların havada uçabildiklerine, gece uçuşunu gerçekleştirdiklerine inanmaz.²⁰⁴

1527'de Navarra'da cadı avı altında acımasız infazlar başladı. Şifacılar, ebeler, gizemli kadınlar, çocuklar, çobanlar, nalbantlar, karanlık geçmişi olan yaşlı kadınlar ve köylüler sorguya çekildiler, işkence gördüler, zincire vuruldular. Köylerinden, evlerinden zorla çıkarıldılar, herkesin önünde aşağılandılar, cadılık ve büyücülükle suçlandılar. Suçlanan kişiler, engizitör Avellaneda sorumluluğunda Pamplona'ya gönderildiler. Salazar vadisinden, Roncal'dan, Aezcoa'dan ya da Roncesvalles'ten yüzlerce kişi başkente getirildi. Suçlanarlardan özgür kalabilmeleri için, cadılık ve büyücülükle uğraştıklarını, gece uçuşlarına katıldıklarını, kişileri uzaktan öldürebildiklerini, suyu zehirleyebildiklerini, ekinlere zarar verebildiklerini kabul etmeleri isteniyordu. Tutanaklar gerçek dışı hikayelerle doluydu. Suçlananların büyük bir kısmı özgür kalamadı, hayatlarının geri kalan bölümünü karanlık hapisanelerde geçirdi.²⁰⁵

1507 yılında meydana gelen diğer bir olay da şu şekilde gelişir: Biri dokuz diğeri on bir yaşında iki kız Pamplona'daki avukatların karşısına çıkarıldı. Suçlarının ve büyücülüklerinin affedilmesine karşılık her türlü ifşaya hazır oldukları konusunda söz verdiler ve aşağıdaki beyanda bulundular²⁰⁶:

“Efendiler, gerçek şu ki, biz de birçok kötülük yapan diğerleri gibi cadıyız.

Eğer cadıları cezalandırmak istiyorsanız onları size gösteririz. Onlardan olduğumuz

²⁰⁴ file:///C:/Users/w7/Downloads/Dialnet-ElTratadoDeSuperstitionibusDeMartinDeAndosilla-144497.pdf (20.7.2015).

²⁰⁵ Victoria Sendón de León, **La España Herética**, Icaria, 1986, Barcelona, ss. 173-174.

²⁰⁶ Julio Caro Baroja, a. g. e., s. 145.

için caduların sol gözlerine bakmamız yeterlidir. Onları kolayca tanıyabiliriz. Onlardan olmayan onları tanıyamaz.”²⁰⁷

Yerel otoriteler adaletin gerçekleşmesi ve resmi kanıtlar bulmak amacıyla içlerinden birini araştırma yapmak için görevlendirdi. Görevli kişi, yanında iki kız ve on beş askerle yola çıktı. Girdiği her kasabada belirlenmiş olan aynı yöntemi izledi. Kızlardan birini bir eve kapattı ve diğerini başka bir yere yerleştirdi. Şüpheli olanları bulmak için yerel otoriteleri çağırdı. Onları gözaltına aldı, kıyafetlerini değiştirdi, bu kişileri tanınmayacakları bir şekilde battaniye, kumaşlara bürüdü ve güneşin altında sıraya dizdi. Kasabanın hakimi sol gözlerini açtı ve kızlardan biri onların cadı olup olmadığını söyledi. Sıra diğer kızdaydı. İki kızın arasında tam bir tutarlılık vardı. Pamplona piskoposu olan Fray Prudencio de Sandoval'a göre bu sayede yüz elli büyücü ve cadı hapse atıldı.²⁰⁸

Engizitör Avellaneda'nın, bu olaylar sırasında Kastilya Yüksek Memuru İñigo de Velasco'ya bir mektup gönderdiği söylenir. Mektup, Pirenelerdeki bir vadiden gönderilmiş gibi görünmektedir. Avellaneda ilk önce, cadı olarak belirlenen kızların, evlerinden, kapılardan, bacalarından çıktığına ve onların cadıların toplantılarına katıldıklarına dair söylediklerine inanmadığını belirtir. Avellaneda'nın söylemlerinden olaya şüpheyle yaklaştığı anlaşılmaktadır. Ancak bir süre sonra dikkat çekici bir olay gerçekleşir. Hem kendisi hem de Fray Prudencio de Sandoval olayı şöyle anlatır. Bir cadıya işkence yapılacaktır.²⁰⁹

²⁰⁷ a. g. e., s. 145.

²⁰⁸ a. g. e., ss. 145-146.

²⁰⁹ a. g. e., s. 146.

“[...] ve bir Cuma günü tam gece yarısından biraz önce yanımda Vergara katibi, emniyet memuru Pedro Díaz de Termino, onbaşı Sancho de Amicharay, yaklaşık yirmi asker ve yerel halktan adamlarla birlikte kadının bulunduğu hana gittim. Kadın herkesin önünde kendini kutsal yağ ile kutsadı ve hazırlandı. Ben, katip ve bir adam daha onu içerdeki odalardan birine götürdük. İnsanları öldürmekte kullanılan zehirli bir yağ ile kendisini kutsamaya devam etti. Daha sonra oldukça yüksek ve altında kaya olan cama doğru yürüdü. Buradan bir kedi bile atlasa parçalara ayrılırdı. Daha sonra, yardım için Şeytan'ı çağırdı ve Şeytan adeti olduğu üzere geldi, onu aldı ve neredeyse yere kadar taşıdı. Ne olduğunu daha iyi anlamak için yanıma onbaşı, bir asker ve yerel adamlardan birini alarak binanın dışına, pencerenin altına gittim. Bu tarz bir şeyi görmekten çok korkan adamlardan biri Yüce İsa'nın ismiyle istavroz çıkardı. Bunu yaptığında Şeytan yok oldu ve böylelikle ikisi de kaçtı. Bir sonraki Pazartesi bu bölgeden üç fersah uzakta onu ve onunla birlikte yedi kadını bir liman kentinde etrafında çok fazla kar olan bir kulübede buldum.”²¹⁰

Bu ve diğer şahitli ve ispatlı tecrübeler, Navarra Konseyi avukatlarının şüphelerini kırmış ve cadıların gerçekten havada uçtukları ve cadı toplantılarına katıldıkları sonucuna varmalarını sağlamıştır. Bahsedilen olayda cadıya verilen ceza alışıl gelmiş şekilde çok ağırdı, cadı ölüme mahkum edildi.²¹¹

Ortaçağ Avrupası'nda cadıların, Şeytan'a itaat etmeleriyle İspanya'daki cadıların Şeytan'ı önderleri olarak benimsedikleri kült inanç hemen hemen aynı

²¹⁰ a. g. e., s. 146.

²¹¹ a. g. e., s. 146.

özellikleri içinde taşır. Avrupa'daki kadar yoğun olmasa da İspanya'da da cadıların izlediği çeşitli yöntemler mevcuttur.

Büyücüler ve cadılar Şeytan'ın onlara önerdiği büyük zenginlikler ve zevkler karşılığında Tanrı'yı, onun kurallarını ve azizleri reddederler. Bununla beraber Şeytan bazen kendisini takip etmeleri konusunda cadıları zorlar ve cadılar buna uymazsa Şeytan'ın onları yok edeceğinden korkarlar. Bask bölgesindeki inanişaya göre Şeytan teke *akerra* görünümünde ortaya çıkar. Bu nedenle, cadıların katıldığı bu toplantı (Sabbat) *akelarre* veya *aquelarre* kelimesi "Cadıların Sabbat'ı" olarak adlandırılır.²¹²

Toplantıların günü Cuma'yı Cumartesi'ye bağlayan gece gerçekleşmesi, Hristiyan inançlarıyla ilgilidir, çünkü bahsedilen gün, İsa çarmıha gerilmiştir. Bu nedenle Kutsal Perşembe İsa'nın Kudüs'e gitmesiyle çarmıha gerilmesi arasındaki zaman dilimi açısından hatırlanması adına gerçekleşen kutlamalar için önemli bir gündür. Cadıların, horozlar öterken (sabah karanlığında) uçup gitmelerinin nedeni de Aziz Petrus'un İsa'yı inkar etmesiyle bağlantılı olabilir²¹³.

"Havarileriyle birlikte Son Akşam Yemeği'nde olan İsa'nın, Petrus'a "gece horoz ötmeden önce kendisini üç kez inkar edeceğini" söylemesi onun önemli konumunu adeta yok eder görünmektedir. [...] Buradan Petrus'un İsa'ya olan bağlılığının ve sevgisinin kuvveti mi, cehaletinin derecesi mi yoksa İsa'nın Petrus'a"

²¹² a. g. e., s. 147.

²¹³ a. g. e., s. 147.

tepkisi İncillerin muhtelif yerlerinde zikredildiği üzere, şeytanın ve kötü cinlerin, insanların bedenine girerek konuşması şeklinde mi anlaşılmalıdır, belirsizdir.”²¹⁴

Cadılık inancına göre, cadılar Hristiyanlığa ait sembolleri her zaman tersine çevrilmiş bir şekilde kullanırlar. Hristiyan ayinlerinde kutsama sağ elle yapılır, cadı büyüü sol eliyle uygular. İsa'nın isminin zikredilmesi de uygulanan tüm büyülerin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olduğu tahmin edilmektedir.²¹⁵

Engizitör Avellaneda'nın İñigo de Velasco'ya gönderdiği mektupta, İñigo de Velasco'ya iyi bir amaç için tüm yetkilerini kullanması konusunda baskı yapmış ve sonunda bir bölgede cadı olup olmadığını anlamanın yollarını göstermiştir.

“Şunu kabul etmelisiniz ki Efendim, bu kötülük tüm dünyaya yayılmıştır ve bu taraflarda büyü ya da cadıların olup olmadığını ortaya çıkarmak için bazı konularda bilgi edinmelisiniz. Hiç başaklar olgunken buğday mahvoluyor mu, geride kalan mısır koçanlarındaki taneler biber gibi oluyor ve dokunulduğunda toza dönüşüyor mu, bunların bulunduğu yerlerde hiç boğulmuş hayvanlar ya da kurbağa ölüleri oluyor mu, bunlara dikkat etmelisiniz. Eğer durum böyleyse, emin olun etrafta büyücüler ve cadılar vardır.”²¹⁶

Avrupa'da cadı avı adı altında yapılan infazlar düşünüldüğünde Ortaçağ İspanyası'ndaki durum Avrupa'ya oranla süreç ve yaptırım bakımından daha az zorlayıcı bir hal alır. İspanya'da ilk defa 1498 yılında Zaragoza'da bir kadının cadı olarak suçlanması ve hapse mahkum edilmesi, İspanya'da gerçekleşen cadı avının

²¹⁴ https://www.academia.edu/2426147/KATOL%C4%B0K_HIR%C4%B0ST%C4%B0YANLI%C4%9EINA_G%C3%96RE_%C4%B0SA_NIN_HALEF%C4%B0_%C4%B0LK_PAPA_HAVAR%C4%B0_S%C4%B0MUN_PETRUS (21.08.2015)

²¹⁵ Julio Caro Baroja, a. g. e., s. 148.

²¹⁶ a. g. e., s. 148

geç bir tarihte başladığının göstergesi de sayılabilir. İspanya, Avellaneda gibi cadılar ve büyücüler konusunda uzmanlaşmış birçok engizitörün çeşitli uygulamalarına tanık olur. Ortaçağ'ın son yıllarından itibaren büyücülük ve cadılıkla ilgili suçlamalar artmış, özellikle Batı Avrupa'da pek çok kişi büyücülükle suçlanmıştır. İspanya da yaşanan bu kargaşadan belirli bir ölçüde etkilenmiş, büyücü ve cadı olduğundan şüphelenilen birçok insan, mahkemelerde yargılanmıştır.

Çalışmanın 2. 2. bölümünde İspanya'da büyü yaptıkları gerekçesiyle toplum tarafından dışlanan ve Engizisyon'un yargıladığı kişilerden bahsedilecektir. Bahsedilecek kişiler, Ortaçağ İspanyası'nın büyü ve büyücülük bağlamında tarihsel ve kültürel gelişimini belli bir ölçüde etkilemişler ve bu etkileşim sonucunda toplumun aynası sayılan edebiyatta, büyü ve büyücülük kavramlarının yazınsal yapıtlara yansımada etkin bir rol üstlenmişlerdir.

2. 2. Ortaçağ İspanyası'nın Ünlü Büyücüleri

Ortaçağ İspanyası'nda, Batı Avrupa'daki gibi olmasa da büyü ve büyücülükle ilgilenenlere karşı çeşitli uygulamalarda bulunulmuştur. Birçok düşünür, büyücülük veya cadılıkla suçlanmış ve yargılanmıştır. İspanya'da astroloji, astronomi, kabala, şifacılık, otacılık, simya gibi uğraşlara karşı belli bir ölçüde hoşnutsuzluk söz konusuydu çünkü dünya üzerindeki mekanizmanın işleyişi Tanrı'nın yaratıcı gücü ile çoktan açıklanmış ve kabul görmüştü.²¹⁷ Kilise, gücünün farkındaydı. Bu gücü sarsmaya çalışan kişileri Tanrı'nın işine karıştıkları gerekçesiyle yargılıyordu.

Çalışmanın bu bölümünde, Ortaçağ İspanyası'nda büyücülükle ve cadılıkla suçlanan önemli kişilerden bahsedilecektir. Bu kişilerin dışında da büyücülük suçlamalarıyla yargılanan birçok kişi mevcuttur, fakat özellikle bu kişilerden bahsedilmesinin nedenlerinden biri, döneme “farklı bir anlayış” getirme girişimleridir. Avrupa'da ve İspanya'da genellikle kadınların büyücü veya cadı olarak suçlandığı düşüncesi ağır bastığından dolayı, bahsi geçen kişilerden yalnızca birinin kadın olması da, dönemin panoramasının ironik bir yansıması olarak kabul edilebilir.

Büyü yapmakla suçlananların felsefeleri ve hayata bakış açıları Kilise tarafından onaylanmamıştır. Ortaçağ İspanyası'nda Kilise ve din adamları tarafından dışlanmışlardır. O dönem için, düşüncelerindeki marjinalliğin kabul görmemesi doğaldır. Fakat bu durum büyücü olarak suçlanan kişilerin lehinde gelişmiştir. Kilise tarafından ne kadar istenmeseler de, toplum için de o derece ilgi çekici figürler olarak ünlenirler.

²¹⁷Jennifer M. Corry, **Perceptions Of Magic in Medieval Spanish Literature**, Lehigh University Press, Usa, 2005, s. 113.

2. 2. 1. Prisciliano

Ortaçağ İspanyası'nda, Avrupa'daki kadar olmasa da pek çok İspanyol büyücülük yaptığı gerekçesiyle suçlanmıştır. 380 yılında Avila piskoposu olan Prisciliano, erken dönem büyücülerin başında gelmektedir. Prisciliano döneminde Memfis (Mısır) bir çeşit büyü merkezi olarak görülmektedir ve Prisciliano da ünlü büyücü Mısırlı Marcus'un öğrencisi olduğundan, büyücü olarak ün kazanması muhtemeldir.²¹⁸ Mısırlı Marcus, Maniheizm'in savunucusu olarak IV. yüzyılın ortalarında İspanya'da Gnostisizm ve Maniheizm'e dayalı doktrinini yayar.²¹⁹ Hakkında birçok söylence dolaşan Marcus'un bilinen en önemli özelliklerinden biri büyü sanatlarına olan ilgisiydi.

“Maniheizm veya Maniheizm; kendinden önceki bütün inanç ve dinlerin usa uygun yanlarını birleştirerek meydana getirilen bireşimsel din... Kurucusunun adıyla anılan Maniheizm temelde bir Zerdüştçülük reformudur. Bu reform İran'lı Mani tarafından özellikle İsa ve Buda düşüncelerinin Zerdüşt düşüncesiyle kaynaştırılmasından meydana gelir. Denilebilir ki Mani, eskiçağın bütün bilgeliğini bütün insanlara seslenen evrensel ve tek bir dinde özümsemek istiyordu. Mani'nin düşünce birleşimi ilkin felsefesal bir nitelikte ortaya atıldı, daha sonra dinsel bir nitelik kazandı. Fiziksel'le ruhsal arasında bir ayrım tanımayan, her ikisinin de aynı şey olduğunu ileri süren Mani, ilkin, çağının bilimselliğine uygun düşen bir doğa felsefesi geliştirmiştir. Mani'ye göre evrenin ve evrendeki bütün varlıkların yapısı, iyilik-kötülük (ışık- karanlık) karşıtlığıyla sunulmuştur.”²²⁰

²¹⁸ a. g. e., s. 111.

²¹⁹ Marcelino Menéndez y Pelayo, **Historia de los heterodoxos españoles I: Libros Primero, Segundo y Tercero (Volume 1)**, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel De Cervantes, 2003 s. 106.

²²⁰ Orhan Hançerlioğlu, a. g. e., s. 301.

Sean Martin, Gnostisizm'i şu şekilde açıklar:

*“ Gnostik deyişi, en yaygın anlamıyla ortaçağın ilk yüzyullarında ortaya çıkmış olan ve dogmalardan ziyade Gnosis'e vurgu yapan çeşitli topluluklara işaret etmektedir. (gnosis: tanrısallığın dolaysız içsel bilgisi). Gnostikler ilk Kilise pederleri tarafından sapkın ilan edilmişlerdir [...] Gnostik sözcüğü, eski Yunanca'da 'bilgi' anlamına gelen gnosis sözcüğünden gelmektedir.”*²²¹

Prisciliano'nun vaazlarında, alışılmışın dışındaki öğretileri ve Maniheizm ile ilgili yaptığı konuşmaları, büyücü olarak ün kazanmasına yardımcı olmuştu. Prisciliano *“IV. yüzyılın son çeyreğinde, çok sofu, çok çileci bir doktrini vaaz etmeye başladı; bu öyle çileci bir doktrindi ki, yerel piskoposlar bundan hoşlanmadılar. Onların ileri sürdüğüne göre, Priscillianus çabasını çok ileri götürmüştü ve Şeytan'ın korkunç güçlerini göstererek dinleyicilerini korkutuyordu. [...] 384 yılında Bordeaux Konsil'inden sonra Priscillianus'un görüşlerini benimsemiş olan bir kadın, Euchrotia ve dört yol arkadaşı, kara büyü suçlamasıyla canlı canlı yakıldılar.”*²²²

Prisciliano, Hristiyan Kilisesi'nin liderleri için büyük bir tehdit haline gelmesi nedeniyle, Maniheizm ile ilişkisinden dolayı suçlanmış, yargılanmış ve idama mahkûm edilmişti. Prisciliano, “Prisciliano öğretisi”nin ortaya çıkmasını sağlamış ve ölümünden sonra öğretisi hız kazanarak yayılmaya devam etmiştir. Onu cezalandıranlar bu öğretiyi sonlandırmayı isteseler bile, Prisciliano'nun inandıkları uğruna kurban edilmesi, öğretisinin Galicia başta olmak üzere daha birçok yerde

²²¹ Sean Martin, **Gnostikler: İlk Hristiyan Sapkınlar**, (Çev: Eylem Çağdaş Babaoğlu), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 15.

²²² Gerald Messadié, a. g. e., s. 455.

yayılmasına neden olmuştur. Bu durum, Braga’da kurulan ilk konsilin uygulamalara son vermesine kadar devam etmiştir.²²³

Prisciliano’nun düşündükleriyle ilgili Braga’nın ilk konsilinden pek çok şey öğrenmek mümkündür, çünkü Prisciliano’nun düşüncelerine karşı çıkan yazarlar tarafından aleyhinde 17 yergi yazılmıştır. Prisciliano, hayatını kaybettikten sonra, konsil iki yüzyıl boyunca özellikle Prisciliano öğretisine karşı çıkmak için toplanmıştır. Dini liderlerin, tüm kurulu sadece Prisciliano öğretileri için toplaması, Prisciliano’nun mirasının ne kadar geniş çaplı bir tehdit yarattığının göstergesidir. Bu öğretilerin herhangi birine inanmanın cezası “*cortado del cuerpo la iglesia como miembro podrido*”, çürümüş bir organın kesilmesi gibi, Kilise ile bağların koparılmasıydı. Bu ceza İspanyol dini liderlerinin Hristiyanlığı tertemiz tutma ve denetleme çabasını da göstermektedir.²²⁴

Konsile göre Prisciliano, “Kutsal Üçleme” olarak bilinen Baba, Oğul, Kutsal Ruh inancını değil, Tanrı’nın tek olduğunu savunmaktaydı. Öğretisine göre, İsa etten ve kemikten yaratılmamıştı, bu yüzden de ilahi bir varlıktı. Melekler ve insan ruhu bu ilahi varlığın bir parçasıydı ve bu nedenle, ne Tanrı’dan ayrı ne de ondan daha aşağıda bir seviyedeydi. İnsan bedeni, Cennet’te günah işleyen ruhların hapisanesiydi. Şeytan’ın Tanrı’nın karşısında yer alması, kendini onunla eşit görmesindendi. Dünya üzerindeki bazı şeyleri Şeytan yaratmıştı. Yıldızların beden ve ruh üzerinde etkisi vardı. Evlilik ve üreme özünde kötüydü. Şeytan insan bedenini kendi suretinde yaratmıştı. Et yemek günahı ve rahipler, aralarında kan bağı olmasa

²²³ Jennifer M. Corry, a. g. e., s. 111.

²²⁴ a. g. e., ss. 111-112.

da kadınlarla bir arada yaşayabilirdi. Prisciliano'nun öğretilerini okumak ya da öğretilere inanmak, Kilise tarafından suç sayılıyordu.²²⁵

Prisciliano'nun düşünceleri Düalizm'i içeriyordu. *“Düalizm Hıristiyanlığın ortaya çıkışından önceki dönemlerde de var olmuştur, hatta kökeni yazılı tarihin başlangıcından bile daha eskidir denilebilir. “Bu terim ilk defa Thomas Hyde tarafından, şeytan ve tanrıyı mutlak anlamda birbirine karşıt iki varlık olarak kavrayan dinsel sistemleri tanımlamak için kullanılmıştır. Terimin anlamı süreç içinde herhangi bir merkezi ikilik etrafında örgütlenen her tür sistemi içerecek biçimde genişlemiştir.”*²²⁶

Cennette yer kazanmak için iyinin kurallarına bilinçli bir çabayla bağlanmayı gerekli kılan iyi ve kötü eşit ağırlıktaydı. Ruh iyi ama beden kötüydü, bu nedenle doğum yapmak, hapis cezası almak gibi yorumlanmaktaydı. Prisciliano için yaşadığı dünya, Cehennem ile eşdeğerdi. Prisciliano'nun öğretisi, iyi ve kötünün eşitliği nedeniyle Tanrı'nın üstünlüğünü reddetmekteydi. İnsanoğlunun yaradılışında Şeytan da yer almıştı, bu nedenle beden hor görülüyordu. Kilise iyi ve kötü arasındaki ayrımla mücadele etti, ancak kötünün iyi ile eşit ağırlıkta olmasını kabul etmedi. Tanrı, var olan her şeyin yaratıcısıydı. Tüm evrenin hâkimi olarak hüküm sürmeliydi. Tanrı'nın üstünlüğünü azaltmak, kötücül güçlerden korunma güvenliliğini de azaltabilirdi, bu güven Kilise'nin varlığını dayandırdığı en önemli düşünceydi.²²⁷

²²⁵ Jennifer M. Corry, a. g. e., s. 112.

²²⁶ Sean Martin, a. g. e., s. 37.

²²⁷ Jennifer M. Corry, a. g. e., s. 112.

*“Prisciliano selâmete varmak için evlilikten ve tüm bedensel zevklerden ferâgat etmek gerektiğini savunan son derece perhizci bir doktrinden yana olduğunu beyan etmişti. Bu görüşlerinin temelinde her şeyin, özellikle insan bedeninin, İsa'nın bedeni de dahil olmak üzere, şeytanlar tarafından yaratıldığı inancı bulunuyordu.”*²²⁸

Prisciliano'nun öğretisi konsilde tartışılmış, ancak Prisciliano'un büyü sanatını uygulamasına değinilmemiştir. İdam cezasına çarptırıldığında Maniheizmil ile yargılanmış olsa da, tek başına büyü uygulamaları ölüm cezası almayı gerektirecek kadar önemli bir suç sayılmamıştır.²²⁹

Gerald Messadié, Prisciliano'nun öğretisinin yani Priscillianizmin hiçbir zaman var olmadığını savunur. Bu konuya şu şekilde değinir:

*“Priscillianizmin kurucusuyla birlikte ölmesi gerekirdi. İşin tuhafı “Priscillianizm” diye bir şey asla var olmadı [...] Priscillianus, ölümünden sonra, yandaşları tarafından önce şehitlik mertebesiyle şereflendirildi, daha sonra V. yüzyılda varlığını hale sürdüren sözde-öğretisi (asla böyle bir şey vaaz etmemiştir) yayıldı.”*²³⁰

Prisciliano'nun durumundan yola çıkılarak, Ortaçağ İspanyası'nda mahkemede yargılanan kişinin büyü sanatlarıyla uğraşması ikincil derecede önem arz eden suçlar arasında yer aldığı söylenebilir. Kişinin Hristiyanlıkla ters düşen bir inanca sahip olması, büyücülükle suçlanmasından daha önemlidir. Sonuç olarak,

²²⁸ Sissela Bok, “Yalancılara Yalan Söylemek”, (Çev: Nurçay Türkoğlu) **Marmara İletişim Dergisi**, 1999, sayı no. 10, s.43-52.

²²⁹ Jennifer M. Corry, a. g. e., s. 112.

²³⁰ Gerald Messadié, a. g. e., s. 456.

Prisciliano bir ‘heretik’ olarak ölüme mahkum edilmiş, fakat ölümünden sonra Arap istilasına kadar öğretileri yayılmaya devam etmiştir.²³¹

²³¹ Marcelino Menéndez y Pelayo, a. g. e., s. 117.

2. 2. 2. Arnau de Vilanova

Ortaçağ'ın göze çarpan simyacılarından birisi de Arnau de Vilanova'dır. Arnaldus de Villa Nova (diğ er bilinen adlarıyla Arnau de Vilanova, Arnaldus Villanovanus, Arnaud de Ville-Neuve or Arnaldus de Villanueva) 1235 yılında Valencia'da dünyaya geldiğ i tahmin edilir. Ünlü İspanyol simyacı aynı zamanda astroloji ve Arap felsefesiyle de ilgilenmiştir. Reformist bir fizikçi olan Arnau, Paris'te tıp eğ itimi almıştır.²³² Arnau de Vilanova tıp eğ itiminin yanında teoloji eğ itimi almış ve İbranice de öğrenmiştir. Bilim ve diğ er alternatif uğ raş lara ilgisi, büyücü olarak anılmasını sağlar.²³³

Diğ er büyük simyacılar da rastlanıldığ ı üzere, yapıtlarının bir kısmı kendine ait olmamasına rağmen birçok eser üretmiştir. En önemli yazıları *Theatrum Chemicum* adlı toplama yapıtta bulunur. Paracelsus'tan sonra tıbbi simyanın savunucularından biridir. Papa IV. Clement ve VIII. Boniface'i iyileştirmesine rağmen, geleneksel Hristiyan öğ retisine (teslis) karşı çıktığ ı için Paris'te hapse girmiştir. Bunun nedenlerinden biri, fikirlerinin kabala inancıyla örtüşmesidir. Gençlik iksiri üretebildiğ i söylentiler arasındadır. Şeytan ile iş birliğ i yaptığ ı ve büyüyle uğ raştığ ı gerekçesiyle yargılanmış, kitapları da içeriklerinden dolayı Tarragona'da yakılmış tır.²³⁴

Çağ daş ları Vilanova'yı, simya ile ilgilenmesi ve kısmen de evini büyülü olduğ u düşünölen garip sembollerle dekore etmesi nedeniyle, büyücü veya nekroman

²³² Archibald Cockren, **Simya Sanatı ve Simyacılar**, (Çev: Murat Sağ lam), Mitra Yayınları, İstanbul, 2008, s. 21.

²³³ Marcelino Menendez y Pelayo, a. g. e., s. 308.

²³⁴ a. g. e., s. 21.

olarak değerlendirmişlerdir. Vilanova, demonların gücüne inanmamıştır, ancak doğal maddelerin büyü ile ilgili etkileşim içinde olduğunu kabullenmiştir.²³⁵

Bilimsel çalışmalarına rağmen, Papa VIII. Boniface, Vilanova'yı Deccal'in geliş tarihini tahmin etmesi nedeniyle belli bir süre hapsedmiştir. Kilise'nin, özellikle Deccal'in gelişi gibi bir konuda, Tanrı'nın tek bilen olduğu savunusu, bu tahmin nedeniyle zarar görmüştür. Güçlü politik bağlantıları sayesinde Vilanova kısa bir süre tutuklu kalmış, ardından bu kadar önemli konularda bir daha tahminde bulunmayacağı şartıyla serbest bırakılmış ve her zamanki uğraşlarına geri dönmüştür.²³⁶

²³⁵ a. g. e., s. 308.

²³⁶ Jennifer M. Corry, a. g. e., s. 113.

2. 2. 3. María de Padilla

María de Padilla 1334 yılında Sevilla’da dünyaya gelir. I. Pedro ile yaşadığı aşk nedeniyle “büyücü” olarak ün kazanmıştır. Kral, Blanca de Borbon’la evlendikten yalnızca üç gün sonra, Padilla’ya dönmek için eşini terk etmiştir. Kraliçe daha sonra I. Pedro’ya, Padilla tarafından yılanla çevrildiği iddia edilen, altın bir kemer sunmuştur. Ancak kral, Borbon’un suçlu olduğunu savunup onu idam ettirmiştir. I. Pedro daha sonra politik nedenlerle Juana de Castro’yla tekrar evlenmiş, ancak bir gün sonra yeni eşini terk edip Padilla’ya dönmüştür. I. Pedro ile yaşadığı aşk ilişkisinin yarattığı etki de María de Padilla’nın toplumun genelinde büyücü olarak değerlendirilmesine yol açmıştır.²³⁷

I. Pedro’nun pek çok kadınla aşk yaşadığı ve birçok sevgilisinin olduğu tahmin ediliyordu, fakat 1362 yılında Padilla öldüğünde I. Pedro’nun onun için yas tutması, Padilla’nın I. Pedro üzerinde duygusal anlamda güçlü bir etkisi olduğunu kanıtlar nitelikteydi.²³⁸

Çapkınlığıyla ünlü olan kralın sürekli olarak Padilla’ya dönmesi, Padilla’nın krala büyü yaptığı dedikodularının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dedikodulara rağmen İspanya büyü uygulamalarına şüpheci yaklaşmakla yetinmiş ve mahkeme yetkilileri de Padilla’yı “büyücü” olarak suçlamaktan kaçınmışlardır. Çünkü bu şekilde yapılacak bir suçlama, Padilla’nın olağanüstü gücünü kabullenmek anlamına

²³⁷ a. g. e., s. 114.

²³⁸ Monique Augras, “María de Padilla: La Reina de Magia”, **Revista Española de Antropología Americana**, no: 31, 2001, s. 305.

gelecek ve “zalim” adıyla da bilinen kralın gazabını üzerlerine çekmekten başka hiçbir işe yaramayacaktır.²³⁹

Jean Claude Bologne *Gönül Çelmenin Tarihi* adlı yapıtında kadın, kötülük ve büyücülük arasındaki bağlantıyı şu şekilde yorumlar:

“Baştan çıkarma her şeyden önce yılanın (tentateur) işidir, o kadar ki XII. yüzyılın sonundan itibaren, Yaradılıştaki yılan bir kadın başıyla tasvir edilebilmektedir. Eğer bir avcı, doğal avı tarafından yakalanırsa, bu işte şeytanın parmağı var demektir. Kötü büyü kadınların işi haline gelir. Bu onların erkekler üzerindeki gücünü açıklar.”²⁴⁰

María de Padilla'nın durumu, Ortaçağ'ın kadına bakış açısını net bir şekilde yansıtır. Kadın baştan çıkarıcı, kötülük yapmaya meyilli bir varlık olarak lanse edilmektedir.

²³⁹ Jennifer M. Corry, a. g. e., s. 114.

²⁴⁰ Jean Claude Bologne, **Gönül Çelmenin Tarihi; Antikçağ'dan Günümüze**, (çev: Erkan Ataçay), Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2011, s. 90.

2. 2. 4. Enrique de Villena

Enrique de Villena, bilinen diğer adıyla Villena Markisi 1386 yılında dünyaya soylu olarak gelir. Şövalyelik işleriyle giderek daha az uğraşmaya başlaması ve Musevi aydınlarla daha çok zaman geçirmesi nedeniyle sarayda kendisine kuşkuyla bakılmıştır. Villena, III. Enrique'nin aşığı ile evlenince, kocasının sadakatsizliklerine bilinçli olarak yardım ettiğine inanan kraliçe tarafından dışlanmıştır.²⁴¹

Enrique de Villena, büyük bir kütüphaneye sahipti. *Taratado de fascinación o de aojamiento* adlı yapıtın aralarında bulunduğu pek çok değerli yapıtı vardı. Adı geçen yapıtta Villena nazardan bahsetmiştir. Villena'ya göre bazı insanlar kendi içsel karmaşaları nedeniyle zehirlidirler ve tek bir bakışlarıyla havayı zehirleyebilirler. Diğerleri de hava onlara değdiğinde ya da zehirli havayı soluduklarında bu zehre maruz kalırlar. Villena ayrıca şahmeran ve kurt gibi bazı hayvanların sahip olduğu güçleri de tartışmaya açmış, kadınların da bu tehlikeli hayvanlarla ruh akrabası olduğu iddiasını geliştirmiştir. Villena, okuyucusunu Hristiyan olduğuna dair temin etmesi, büyücü olarak anılmasının önüne geçmiş gibi görünmesine rağmen, mercan, defneyaprağı ve zümrüt kullanılarak hazırlanan büyülü tedavileri ayrıntılı bir şekilde tanımlaması da Villena'nın büyüünün nasıl uygulandığını bildiğine dair şüpheleri güçlendirmiştir.²⁴²

Villena “büyücü” olarak adlandırılmaması için fazlasıyla çabalamıştır. Bu çabasına rağmen II. Juan'ın Villena'nın kütüphanesinin büyük bir kısmını yakması, bilim adamının “büyücü” olarak görüldüğü şüphelerini güçlendirmektedir. 1434

²⁴¹ Jennifer M. Corry, a. g. e., s. 115.

²⁴² a. g. e., s. 116.

yılında hayata veda eden Villena için II. Juan'ın düzenlediği gösterişli cenaze töreni, kralın bilim adamı hakkındaki “büyücülük” iddialarına inanmadığını gösterirken, kitap yakma olayının, kralın Villena hakkında düşündüklerinin göstergesi olmak yerine siyasi bir araç olduğunun işaretidir.²⁴³

Halk için Villena bir büyücüdür. Eğitimli çağdaşları ve kral içinse onurlu bir bilim adamı. Bu algı, İspanya'nın eğitimli kişilerinin büyücülükle ilgili şüpheli dedikoduların neden olduğu iftiralara karşı, sağlam bir duruş sergilediklerinin göstergesi sayılabilir.²⁴⁴

²⁴³ a. g. e., s. 116.

²⁴⁴ a. g. e., s. 116.

2. 2. 5. Eugenio Torralba

Doktor Eugenio Torralba, Ortaçağ'ın sonlarında, 1485 yılında doğmuş ve 1561 yılında ölmüştür. Büyü sanatlarıyla anılmasının başlıca sebebi, kendisine eşlik ettiği iddia edilen ruhani rehber Zequiël'dir. Torralba gençlik yıllarında kara sanatlarla ilgilenmeye başlamış ve Fray Pedro ile çalışmak için Roma'ya gitmiştir. O dönemde, papalığın kesin karşı hükmüne rağmen büyü pratiklerinin Roma'da belirgin bir şekilde "moda olması", Torralba'nın büyücü olarak kabul görmesine yardımcı olmuştur.²⁴⁵

Zequiël, Torralba'ya kehanette bulunmayı öğretmeye gönüllü olmuş ve Katolik kral Fernando'nun ölümü ve Kardinal Cisnero'nun hükümetteki ilerlemesi başta olmak üzere pek çok önemli olayı öngörmüştü. Torralba daha sonra İspanya'ya dönmüş ve Engizisyon kendisini sorgulamak için tutuklayana kadar, nekroman, büyücü ve efsuncu olarak ünü artarak devam etmiştir. Engizisyon, işkence sırasında Torralba'nın melekleri şeytan olarak algıladığı inancında ısrar etmiştir. İdam cezası alan Torralba, Kilise tarafından bağışlanmasının şartı olarak Zequiël ile yollarını ayırmaya zorlanmış ve ölüm cezasından kurtulmuştur. Torralba'nın yaşadığı bu tecrübe dikkate alındığında, İspanyol Kilisesi'nin öncelikli olarak anlaşma yoluna gittiği ve idam cezasını son çare olarak uyguladığı doğrulanmaktadır.²⁴⁶

²⁴⁵ a. g. e., s. 126.

²⁴⁶ a. g. e., s. 126.

2. 2. 6. Álvaro de Luna

Álvaro de Luna, XV. yüzyılın önemli figürlerindedir. II. Juan'ın hükümdarlığı döneminde, İspanya'nın güçlü ve zengin adamlardandır. Kralın en yakın danışmanı olan Luna'nın, devlet toplantılarına erişim şansı vardı. Kralın duymak istediklerini söyledikçe, mevki ve bazı ayrıcalıklar da elde etmişti. Ancak, 1452'de kralın gözünden düşmüş ve kısa süre sonrasında da idam edilmiştir. *Crónica de Don Alvaro de Luna* adlı yapıtta Luna'nın iyileştirme gücünden bahsedilmiştir. Alvaro de Luna'nın Tanrı'nın bir lütfuna sahip olduğu belirtilmiştir. Don Alvaro de Luna, hasta ya da ciddi bir rahatsızlıktan muzdarip olan kimi ziyaret etse, hasta olan kişiyi iyileştirdiği iddia edilmektedir. “ Tanrı vergisi” yeteneğe sahip Luna'yı bazıları Şeytan olarak görmüştür. Luna'dan korkanlar onun başarılarını, itibarını zedeleme umuduyla, Luna'nın yaptıklarını büyücülükle bağdaştırmışlardır. Pedro Carrillo de Huete tarafından kaleme alınmış *Cronica del Halconero de Juan II* adlı yapıtta kaydedildiği üzere, Luna'nın düşmanları Kral'a bir mektup yazmışlar ve Luna'nın kralı kötü bir büyüyle etkisi altına aldığını belirtmişlerdir. Mektupta, krala Luna'nın büyü yoluyla, kralın vücudunu ve ruhunu büyülediği dedikodusu hakkında bilgi verilir. Kral büyü işlemlerine maruz kaldığından dolayı Luna'nın ondan istediği her şeyi yapmakta olduğu söylenir. Luna büyücülükle suçlandıktan sonra siyasi gücünü kaybeder.²⁴⁷

²⁴⁷ Jennifer M. Corry, a. g. e., ss. 122-124.

Malleus Maleficarum'da yazılanlar ve Avrupa'nın diğer bölgelerindeki papalık hükümlerinin etkisine kıyasla, İspanya'nın büyüyle uğraşanlara yaklaşımı hoşgörülüdür. Prisciliano, büyücülükle uğraştığı için ölüm cezasına çarptırılan tek ünlü "büyücü" olarak bilinir. Bunun sebebi de, Braga Konseyi'nde belirtildiği gibi, onun büyücülükle uğraşması değil, düşüncesinin İspanyol Kilisesi'nde yarattığı tehdittir. İspanya büyücülük ithamlarını Padilla, Luna ve örneklerinde olduğu gibi politik başarı ve başarısızlıkları açıklamakta kullanmıştır. Büyü, Vilanova ve Villena gibi bilim adamlarının uğraşlarının temeli olarak görülmektedir. Ancak, bu açıklamaların hiçbiri, *Malleus Maleficarum*'daki açıklamalarla eşleşmez ve yalnızca Luna'nın Şeytan ile ilişkisi olduğu söylenir. İspanya, büyücü olarak ün kazanan bu insanlara karşı genel bakış açısı, suçlamadan ziyade tarafsız bir müsamahaya daha yakındır.²⁴⁸

²⁴⁸ a. g. e., s. 127.

2. 3. Toledo'nun Önemi ve Toledo'da Büyü

Toledo, Ortaçağ İspanyası'nda büyü ve büyücülüğün geliştiği önemli şehirler arasında yer alır. Nekromansi ve nekromanlarıyla çeşitli efsanelere konu olur. Musevilerin, Hristiyanların ve Müslümanların beraberce yaşadığı bir şehir olarak da bilinen Toledo'nun çok kültürlü mozaik yaşamı, Ortaçağ boyunca bu mistik şehrin kültür ve sanat başkenti olarak tanınmasını sağlar. Toledo'da farklı kültürlerin bir arada yaşaması, her bir kültürün sahip olduğu farklı disiplinlerin diğer bir kültürle sistematik bir şekilde gelişimi, "kara sanatlar"ın da hatırı sayılır bir oranda ünlenmesinde etkili olması muhtemeldir. Bu çalışmada Toledo'dan bahsedilmesindeki en önemli etkenlerden biri büyü ve büyücülüğün çok kültürlü gelişiminin şehir üzerinde farklı yansımalarıdır.

Ortaçağ'da çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapan Toledo yazarlara, filozoflara ve bilim adamlarına ilham veren gizemli bir şehir olarak tanınır. Üç tarafı Tajo nehriyle çevrili Toledo, Kastilya-La Mancha bölgesinin merkezidir ve İspanya'nın tam ortasında bulunmaktadır. Gotik katedralleri, zengin mimarisi, dar sokakları ve kentin Ortaçağ ruhuyla günümüzde de hak ettiği ilgiyi görmektedir.

İslamiyetin Akdeniz'e doğru ilerlemesi Hristiyanlığın da kültürel anlamda gelişmesini tetikler, bu devrim Toledo'nun edebiyat ve sanat alanında gelişmesini sağlar. Müslüman ve Hristiyan yazarlar, düşünürler ve ilim insanları Toledo gibi kültürel anlamda önemli olan şehirlere gelerek matematik, felsefe, astronomi, simyayla ilgili yapıtların araştırması ve tercümesi için beraberce çalışmışlardır.²⁴⁹

²⁴⁹ Giorgio Strano, **İslam Kültürü ve Latince Tercümeleler**, Ortaçağ: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler, Umberto Eco (Ed.), Alfa Yayınevi, İstanbul, 2014, ss.334-335 .

XI. ve XII. yüzyıllarda yazarların, çevirmenlerin ve alimlerin Toledo'da toplanmasıyla edebi değeri yüksek metinlerin ve bilimsel kaynakların çevrilmesine başlanır. Toledo 1085 yılında Hristiyanların yönetimine geçer ama kültürel kimliğini kaybetmez. XII. yüzyıldaki tercüman ve tercüme sayısı düşünüldüğünde Toledo'da tercüme okulunun kurulması kaçınılmaz olmuştur.²⁵⁰

X. Alfonso'nun uğraşları sayesinde kurulan Musevi, Hristiyan ve İslam alimlerinin çabaları ve çalışmalarıyla Ortaçağ İspanyol edebiyat tarihinde önemli bir yere sahip olan *La Escuela de Traductores de Toledo* (Toledo Çevirmenler Okulu) kültürel alışverişin merkezi olarak Ortaçağ'daki yerini alır.

*“XII. yüzyılda Toledo başpiskoposu tarafından kurulan Toledo Çevirmenler Okulu'nda ilk başlarda bazı yapıtlar Arapça'dan Latince'ye çevrilmişti. Bir yüzyıl sonra Bilgin Kral, adı geçen okulda hem edebiyat hem de dil alanında birçok çalışmaya hız vermiştir. Arapça ve İbranice ile yazılmış bütün bilimsel ve kültürel yapıtlar bu kez Latince'ye değil, Kastilya diline çevrilmiş ve bunun yanı sıra derlemeler de yapılmıştır.”*²⁵¹

1221 yılında Toledo'da doğan X. Alfonso, babası III. Fernando'nun yaşama veda etmesiyle onun yerine geçer. X. Alfonso tahta çıktıktan sonra alimlerin rahat bir şekilde çalışabilmeleri için elinden geleni yapar. Kastilya dilinin gelişimi için emek harcar. Birçok yapıtın İspanyolcaya çevrilmesi için çevirmenleri destekler.

“Gerek babası III. Fernando'nun, gerekse kendi krallığı döneminde İspanyolca'ya çevirisi yapılan sayısız yapıt eğitsel ve etiksel işlevleri açısından iki ana grupta toplanır. Doğal olarak her bir grubu diğerinden bağımsız kılmak

²⁵⁰ a. g. m., ss. 334-335.

²⁵¹ Nil Ünsal, 2004, a. g. e., s. 90.

*imkansızdır.*²⁵² X. Alfonso'nun yapıtlarını konusu bakımından tarihsel yapıtlar, hukuksal yapıtlar, bilimsel yapıtlar, eğlendirici/dinlendirici yapıtlar ve şiirsel yapıtlar olmak üzere beş grupta toplayabiliriz.²⁵³

X. Alfonso'nun azmi ve entelektüel zekası sayesinde Toledo dönemin ünlü çevirmenlerinin toplandığı bir şehir haline gelir. Ortaçağ'ın "karanlık" ruhunu aydınlatan, farklı renkleri içinde barındıran gökkuşağı gibi, kültürlerarası gelişimi edebi yönden sağlayan bir mabet olarak da adlandırılabilir.

Giorgio Strano dönemin ünlü çevirmenlerinden şu şekilde bahseder:

*"Sevillalı Juan Hispalense ve Gerardo de Cremona da matematik alanındaki çeşitli inceleme yazılarını tercüme etmek amacıyla Toledo'ya gider. Her ikisi de El-Fergani'nin (Avrupa'da Alfraganus olarak da bilinir) Rudimente Astronómica eseri üzerinde çalışır; Ptolemaios astronomisini temel alan bu eser, son derece basit olmasına rağmen veya tam da böyle olduğu için Avrupa'nın tamamı üzerinde çok etkili olur ve bilimsel çevrelerle sınırlı kalmaz. Özellikle Gerardo, bazıları Yunan, felsefe ve matematik alanlarında, bazıları Müslüman yazarlar tarafından yazılmış olağanüstü sayıda çok çeşitli eserler tercüme eder[...]"*²⁵⁴

Gerardo de Cremona, Ptolemaios'un *Almagest* adlı yapıtını, *Toledo Tabloları* gibi bilimsel değeri yüksek önemli yapıtları Arapçadan tercüme eder. Hayatının geri kalan kısmını çeviri ilmine adanarak Toledo'da geçirir. Gerardo da

²⁵² a. g. e., ss. 90-91.

²⁵³ a. g. e., ss. 90, 92, 94, 95.

²⁵⁴ Giorgio Strano, 2014, a. g. m., s. 336.

Cremona gibi önemli bir tercüman olan Afrikalı Constantinus ise Arap hekimlerinin yapıtlarını tercüme eder.²⁵⁵

María Conforti, İspanya’da Arap tıbbının gelişmesinden ve Arapçadan yapılan çevirilerden şu şekilde bahseder:

*“Başta Toledo olmak üzere İspanya, sadece tıp alanında değil, felsefe ve genel anlamda bilim alanlarında da Arap kültürünün yayıldığı merkezdir. Burada faal olan ünlü tercümanlar arasında Gerardo da Cremona ile Marcos de Toledo yer alır: Gerardo, Articella ile birlikte Batıda tıp alanının temel metni haline gelecek olan İbn Sina’nın Kanun eserini tercüme eder.”*²⁵⁶ Toledo’da bilim alanında tercümesi yapılmış metinlerin yanı sıra felsefeye olan ilgi de büyüktür, o dönemin üniversitelerindeki tıp eğitimini de etkiler.²⁵⁷

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere Toledo’da matematik, astronomi, simya, felsefe, tıp ve beşeri bilimlerle ilgili birçok çeviri yapılmış; birçok çevirmen de bu kültür işbirliği içerisinde misafir edilmiştir.

1000 yılının başlamasıyla, dönemin efsaneleşmiş varsayımlarına göre, insanlar İsa peygamberin yeryüzüne döneceğine, olağanüstü olayların gerçekleşeceğine ve dünyanın sonunun geleceğine inanmaktaydılar. Kıyamet günü korkusuna ek olarak, heretiklerin ortaya çıkmasından duyulan korku, doğaüstü olayların olduğuna dair inanışlar ve çeşitli mitler insanları dolduruşa getirmekteydi.

²⁵⁵Pietro Corsi, **Bilim ve Teknik**, , Ortaçağ: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler, Umberto Eco (Ed.), (Çev: Leyla Tonguç Basmacı) Alfa Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 326.

²⁵⁶ María Conforti, **El- Razi ve İbn Sina’nın Kanun’una Batıdan Gelen Tepkiler**, Ortaçağ: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler, Umberto Eco (Ed.), (Çev: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 353.

²⁵⁷ a. g. m., s. 354.

Kilise sahte peygamberlere karşı insanları uyarmaktaydı.²⁵⁸ Tüm bu mistik travmalar Ortaçağ boyunca insanoğlunu etkilemiştir. Gizli olan her şey merak duygusunu tetiklemiş, sonuca ulaşamadığından dolayı evham, dedikodu ve öngörü şeklinde kulaktan kulağa yayılmıştır.

Çalışmada belirtildiği üzere büyü kavramı da sonuca bağlanamayan belirsiz konuların başında gelmektedir. Ortaçağ boyunca süren bu çalkantı, toplumu ve bunun yansıması sonucunda oluşturulan, üretilen veya çevrilen metinleri konu itibariyle etkilemiştir.

Toledo da karanlık sanatların yansımasından nasibini almıştır. Çevrilen metinler, çeşitli yapıtlar sadece sanat, bilim ve teknik alanında değildir. Ortaçağ'ın diğer yüzünü yansıtan çeviriler, metinler ve yapıtlar da bulunmaktadır. Astronomi, astroloji simya gibi çeşitli disiplinleri anlatan yapıtlar X. Alfonso'nun desteğiyle yayımlanmışlardır. Büyü ve kabala ile ilgili metinler çevrilmiş, bu türden yazıların gelişimi sağlanmıştır.

Bu farklı disiplinlerin etkisi Toledo'da çeşitli öğretiler üzerinde çalışılmasına ve bunların geliştirilmesine sebebiyet vermiştir. Ezoretik çalışmalar, okült öğretiler sadece bu konuda eğitim veren okulların değil, aynı zamanda bu pratikler bütününe kendilerini adanmış çevirmenlerin de varlığını doğrular niteliktedir.²⁵⁹

Eski dönemlere ait elyazmaları, kabala ve büyüyle ilgili kitaplar edebi değeri yüksek kaynaklar Toledo'da nekromansi okulunun varlığına atıfta bulunmaktadır. Toledo nekromansinin merkezi, efsanelerin çıkış noktasıdır. Toledo'da

²⁵⁸ Pietro Corsi, a. g. m., s. 326.

²⁵⁹ Ana R González Sánchez, **Tradición y Fortuna de Los Libros de Astromagia del Scriptorium Alfonsí**, Departamento de Filología Española de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad Autónoma de Madrid, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Madrid, 2011, s. 27.

nekromansiyle ilgili çeşitli mitlerden söz edilir. Nekromansi sanatını konu alan hikayelerin kökeni XIII. yüzyıla kadar gittiği tahmin edilmektedir. Bunun nedeni, bu döneme kadar Avrupa'ya dini fanatizm ulaşmamıştı, fakat ne olursa olsun İspanya'nın Arap dünyası ile tanışması İspanya'yı kültürel anlamda etkilemişti. Farklı kültürlerin, etnik grupların Ortaçağ İspanyası'nda yaşamaları Katolikler için bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu durum Toledo gibi büyü sanatları ve gizli ilimlerle ünlü başka bir şehir olan Salamanca'yı ve şehrin sakinlerini de baskılamaktaydı.²⁶⁰

Edebi kaynaklara göre, XIII. yüzyılın başlarında Toledo demonolojinin incelendiği bir merkez olarak görülmektedir. Efsanelere göre, Toledo'ya ilim öğrenmek için gidenlerin büyüünün, büyücülerin ve nekromanların dünyasına kapılma riskinin olduğu söylenirdi.²⁶¹ Ortaçağ'da birçok yapıta Toledo'dan büyüünün ve büyücülüğün merkezi olarak bahsedilmiştir.

Toledo'nun mistik bir şehir olarak bilinmesi gibi İspanya'nın kuzeybatısında yer alan Santiago de Compostela da "kutsal" bir şehir olarak bilinirdi. Santiago de Compostela, hac yolunu tamamlamak isteyen hacı adayları için özel bir şehirdi. İnsanlar Santiago de Compostela'ya ruhani anlamda arınmak ve hac görevlerini tamamlamak amacıyla gidiyorlardı.

Toledo başpiskoposu Rodrigo Jiménez de Rada, *De Rebus Hispanae* adlı yapıtında Toledo'da Herkül²⁶² tarafından inşa edilen büyüülü bir saraydan bahseder. Saray girişinin şehrin üst tarafından olduğunu belirten Rodrigo, sarayın kapılarının Got kralının gelişine kadar kapalı kaldığını anlatır. Kral hazine bulmak umuduyla

²⁶⁰ a. g. d. t., s. 27.

²⁶¹ a. g. d. t., s. 29.

²⁶² Roma Mitolojisinde Zeus ve Alkmene'nin oğlu olarak bilinen yarı tanrı. Fiziksel kuvveti ve gücüyle ünlüdür.

kapıyı açtırır. Hazine yerine Müslümanların sonraki istilası hakkında yazılı bir kehanetle karşılaşır. Kralın girişinden sonra yıkılan saray yerini hayaletlerle dolu büyüülü bir mağaraya bırakır. Efsaneye göre, kim mağaraya girerse ya zengin olacaktır ya da mağaradan çıkış yolunu bulamayarak orada mahsur kalacaktır. “ La Cueva de Hércules” adıyla da bilinen mağara nekromansi ve büyüyle uğraşanların toplandıkları bir mabet olduğu da söylentiler arasındadır.²⁶³

Bahsedilen efsane gibi birçok söylence Toledo tarihindeki gizemini korumaya devam eder. Toledo'nun büyüyle ilişkisinin tarihsel yönüyle ele alacak olursak M. S. 80 ve 90 yılları arasına kadar gitmek gerekir. Toledo'nun ilk Hristiyan piskoposu San Eugenio, Toledo'da yaşayan birçok büyücü ve falcıyı Toledo'dan defettiği bilinmektedir. Vizigotların büyü sanatlarındaki etkisi de kültürel anlamdaki etkisi kadar güçlüdür. Birçok konsilde bu konu tartışılmıştır.²⁶⁴

X. ve XI. yüzyıllar arası Müslümanların büyüyle ilgili yapıtlarının Toledo'da elden ele dolaştığı bilinmekteydi. Bu dönemde büyü sanatlarıyla ilgili pek çok yapıt sunulmuştur. Abu-l-Abbas-el Alboni *Sol de las Ciencias* adlı yapıtıyla, al-Zanuti *el Juicio de la Ciencia Arenaria o Geomanica*'sıyla, Abu-l-Masar da *los Pronósticos Sobre Figuras y Contemplaciones Celestes* adlı yapıtıyla dönemin büyü kavramına bakış açısının yansımalarını belirtmişlerdir. XII. yüzyıldan itibaren nekromansinin başkenti olarak tanımlanan Toledo, *Ars o Scientia Toletana* olarak da bilinmektedir. Büyü, astronomi, astroloji, kabala ve simyayla ilgili yapıtların çevirisi, Musevi, Hristiyan ve Müslüman kesimin aralarındaki etkileşim, nekromansi okulunun kurulması fikrinin ortaya çıkmasındaki önemli etkenler arasında olduğu tahmin

²⁶³ Ana R González Sánchez, a. g. d. t., s. 29.

²⁶⁴ a. g. d. t., s. 30.

edilmektedir. XIV. yüzyılın sonu XV. yüzyılın başından itibaren Toledo birbirinden ünlü nekromanlarıyla, kara sanatların merkezi olmasıyla kült bir şehir haline gelir.²⁶⁵

Toledo'nun üç kültürlü yaşamı, her kesiminde farklı biçimde şekillenir. Çok kültürlülük, toplumu hem yerel hem de evrensel bağlamda etkisi altına alır. Toledo da bahsedilen sebeplerden dolayı tarih, edebiyat ve sanat farklı kültürlerin ışığında kendi bireysel gelişimini sürdürür. Kültürel görecelik ve farklılıklar büyü, büyücülük, astronomi, simya ve nekromansi gibi merak uyandıran kavramların öne çıkmasını sağlar. Çalışmanın 3. bölümünde Ortaçağ İspanyol edebiyatında büyü ve büyücülüğe değinilecek, büyü ve büyücülük kavramlarıyla ilgili önemli yapıtlar incelenecektir.

²⁶⁵ a. g. d. t., s. 31.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. ORTAÇAĞ İSPANYOL EDEBİYATINDA BÜYÜ VE BÜYÜCÜLÜK

Ortaçağ İspanyol edebiyatının büyü, büyücülük ve cadılık gibi kavramlara ışık tutan birçok fikrin oluşmasına katkıda bulunması olasıdır. Bunun nedenlerinden biri, çok kültürlü İspanya'nın içinde büyüyen ve gelişen inanç mozağıdır. Müslümanlar, Museviler ve Hristiyanların birbirleriyle olan etkileşimleri tüm İber yarımadasını etkisi altına almıştır. Farklı kültürlere ait folklorik öğeler çevresinde gelişen olaylar ve İspanya'nın içinde bulunduğu durum, doğal olarak yazarların görsel ve hayal dünyasını geliştirmiş, büyü ve büyücülüğün o dönemde ilgi çeken bir uğraş olarak değerlendirilmesi de yazarların büyü ve büyücülükle ilgili konulara yapıtlarında yer vermelerinde etkili olmuştur.

“Müslüman, Hristiyan ve Musevi kültürlerinin birleşimiyle özgün bir görüntü sunan İspanyol edebiyatının ilk yazılı ürünü jarcha'dır; bu küçük lirik şiirler üç kültürlü İspanya'yı simgeleyen en güzel örnekler arasında yer alır. Arap kültürünün izlerini taşıyan masallar/ öyküler dönemin en gözde türleri olup, halk tarafından büyük beğeni toplar. X. Bilgin Alfonso'nun çabalarıyla kurulan ve üç kültürden bilginlerin yoğun çalışmalarıyla adını edebiyat tarihine bir kalıt olarak bırakan ünlü La Escuela de Traductores de Toledo yani Toledo Çevirmenler okulu zamanın önemli bir kültür merkezidir ve Batı'nın düşünce tarihinde hiç de yadsınmayacak bir rol oynar.”²⁶⁶

²⁶⁶ Nil Ünsal, 2004, a. g. e., ss. 14-15.

Din ve politikayla ilgili arkaik belgelerde büyücü ve cadılarla ilgili çeşitli bilginin yer almasına ve büyücülüğü ima eden pek çok metnin bulunmasına rağmen, Ortaçağ İspanyol edebiyatında büyü, büyücülük ve cadılığın var olduğuna dair tam olarak fikir birliğine varılmadığı gibi, bahsedilen kavramların ne olduğu da net bir şekilde yansıtılmamıştır. ²⁶⁷

Antonio Garrosa Resina Ortaçağ İspanyol edebiyatında büyü kavramını dört ana başlık altında incelemiştir: 1. Ortaçağ'ın farklı dönemlerinde ortaya çıkan din odaklı, dinsel büyü, ak büyü ve mucize teması; 2. *Caballero del Cisne* sayesinde Ortaçağ İspanyol edebiyatına giren fantastik öğeler, 3. "Mucize" kavramının karşısında bulunan "kara büyü" veya kötü niyetle yapılan büyüün yapıtlarda kendine yer bulması ve mitoloji, 4. Doğu kültürüne ait öğeleri de büyü ile harmanlayan eserlerin Ortaçağ boyunca edebiyatta kendine yer bulması. ²⁶⁸

Ortaçağ İspanyol edebiyat tarihinde büyü, büyücülük ve cadılığa duyulan ilgi dönem boyunca devam etmiştir. X. Alfonso'nun önderliğinde Ortaçağ süresince edebi değeri olan yapıtlar İspanyolcaya çevrilmiş ve okuyucuya ulaştırılmıştır. Batıl inanç konusu, mucize kavramı, büyü ve büyücülük Ortaçağ İspanyası'nda her kesimden insanın ilgisini çekmiştir. ²⁶⁹

Büyü ve büyücülüğe duyulan merak nedeniyle o dönemde herkes, ya *Picatrix* adlı yapıtın peşinde koşmaktaydı ya Juan Hispalense'nin çevirilerini merakla bekliyordu, ya da X. Alfonso'nun astronomi kitaplarını inceliyordu. Enrique de Villena'nın çeviri ve adaptasyonları, Ortaçağ İspanyol edebiyatının

²⁶⁷ Jennifer M. Corry, a. g. e., ss. 128-129.

²⁶⁸ Rafael M. Mérida Jiménez, "Magias Brujerías Literarias en la Castilla Medieval", **Clío & Crimen: Revista del Centro de Historia del Crimen de Durango**, 2014, ss. 147-148.

²⁶⁹ Antonio Garrosa Resina, **Magia y Superstición en la Literatura Castellana Medieval**, Secretario de Publicaciones Universidad de Valladolid, Valladolid, 1987, s. 587.

doğüstüne, mucizeye, mitolojiye, büyü ve büyücülüğe dair konu ve kavramlarını okuyucu ile buluşturmaya devam etmiştir.²⁷⁰

Andrea Bernardoni, *Picatrix*'ten şu şekilde bahseder:

*“XI. yüzyılda, İslam hakimiyetindeki İspanya’da simya alanında yazılmış olan en büyük eser Rutbet El-Hakim’dir (Bilgelerin Adımları). Latin simyacılar arasında çok rağbet görmüş bu kitap, El-Macriti (yani Madritli) olarak bilinen ve Gayet el-Hakim’in (Bilgelerin Hedefi) de yazarı olan Mesleme Muhammed bin İbrahim Abdüldaime’ye (?-1007/1008) atfedilir. Latinceye Picatrix adıyla tercüme edilmiş olan Gayet el-Hakim, sihir konusunda geç ortaçağ ve Rönesans’ın en önemli ve etkili eserlerinden biridir.”*²⁷¹

Avrupa’da *Picatrix* adıyla tanınan bu yapıt, astral büyüyle ilgili en önemli çalışmalar arasındadır.

*“ Bilge Alfonso’nun emriyle Arapça’dan İspanyolca’ya tercüme edilen metin, daha sonra İspanyolca çevirisi üzerinden Latince’ye de aktarılmıştır. Yazar (derlemeci demek daha doğru olacak, çünkü eser konuyla ilgili materyalin çok hacimli bir derlemesidir) ikici bir dünya görüşü va’z etmektedir; ruhlar maddenin üzerinde yüceltilmiştir, ama eserin ana teması ruhların yıldızlarda nasıl en saf halleriyle bulduklarını ve onları yeryüzüne geri indirip madde üzerinde etki etmelerini sağlamanın mümkün olduğunu göstermektedir.”*²⁷²

²⁷⁰Rafael M. Mérida Jiménez, a. g. m., s. 149.

²⁷¹Andrea Bernardoni, **İbn Sina ve Arap Simyası**, Ortaçağ, Katedraller, Şövalyeler, Şehirler, Umberto Eco (Ed.), (Çev: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa, İstanbul, 2014, s. 358.

²⁷²Richard Kieckhefer, a. g. e., s. 199.

Büyücülük ve cadılık, sihirli güçleri olduğunu iddia eden kimselerin şeytanlaştırılmasıyla ve büyücülüğe karşı olan Hristiyanlığın konuyla ilgili katı görüşlerinin giderek şiddetlenmesiyle farklı bir ivme kazanmıştır. O dönemde Kilise, büyücülüğü kendisine karşı başlatılmış bir savaş olarak algılar, bu yüzden büyücü ve cadı olarak adlandırılan kişilerle baş edebilmek için farklı bir bakış açısı, alışılmışın dışında bir yol haritası geliştirir. Hristiyanlık, Tanrı'nın varlığını ve mutlak gücünü insanoğluna hatırlatmak adına daha somut bir yol seçerek, ermiş ya da herhangi bir Hristiyan azizi/azizeyi bu uğurda kullanmayı tercih etmiştir. İnsanlara mucizeler sunan Hristiyan azizleri, dini temsil eden kişiler olarak büyücülere ve cadılara karşı alternatif bir çözüm olmuştur. Tanrı'nın elçisi olarak mucizeler yaratan Hristiyan azizler ve azizeler, tam anlamıyla karşıt tarafta bulunan, Şeytan'ın hizmetkârı olarak tasvir edilen cadıların gerçek yüzlerini ve kötülüklerini ortaya çıkararak, Kilise'nin güç kazanmasına yardımcı olmuşlardır.²⁷³

Ortaçağ İspanyol edebiyatındaki yapıtlar, yeni cadılar yaratmak niyetiyle yazılmamış olmasına rağmen, bu temayla ilgili birçok dini hikâyeye yer verilmiş, güvenilir karşıt görüşler sunularak, dolaylı olarak cadılık fikrinin yaygınlaşmasında etkili olmuşlardır. Ayrıca, Kilise'nin kendisini yüceltmek için yarattığı mucize algısını destekleyen çeşitli örnekler de ortaya çıkmıştır. Ortaçağ İspanyol edebiyatı aynı zamanda, daha Hristiyanlık ortaya çıkmadan önce, varlıkları efsanevi olarak nitelenen, tam olarak büyücü diye adlandırmanın doğru olmayacağı, sihirli güçleri ellerinde tutan pagan döneme ait usdışı varlıklara da yer vermiştir. Bu durum, Kilise'nin büyüye karşı olan katı tutumunu sergilemez, daha çok İspanyol kültürünün büyü kavramına yaklaşımında toleranslı olduğunun göstergesi

²⁷³ Jennifer M. Corry, a. g. e., ss. 127-128.

sayılabilir.²⁷⁴

Kilise'nin büyü ve büyücülük karşısında geliştirdiği azizler ve azizelerle dolu mucize algısı Ortaçağ'daki yapıtların hemen hemen hepsinde yer almaktadır. Yapıtların geneline göz atıldığında her yapıtta mutlaka bilge bir adam veya bilge bir kadın, cadılarla veya kötülüklerle uğraşan büyücülerin karşında mücadele eder. İyi ve kötünün savaşı klişeleşmiş bir şekilde anlatılmaz; onun yerine fantastik öğeler, ak büyü ve kara büyü arasındaki mücadele, nekromansi gibi alternatif konuların kullanımıyla beklediği ilgiyi elde eder. Yapıtlarda mucize ve ermişlerin yanı sıra mitolojiden de örnekler verilir. Sonunda kazanan iyiliktir, mucizeler; azizler, azizeler, bilge kadınlar ve adamlar, kısacası, "iyi" olan tarafın yanındadır. Yapıtlardaki didaktik sonlar, okuyucunun kendi mantığı dahilinde yorumlayabileceği ve ders çıkarabileceği bir şekilde sunulur. Mitolojik varlıklar, kehanet kavramı, büyü ve büyücülükle ilgili semboller, öğretici sonlar ve "mucize" kavramı, yapıtlardaki olay örgüsünü okuyucu için ilgi çekici bir hale getirir.

Çalışmada Ortaçağ İspanyası'nın farklı dönemlerini anlatan, büyü ve büyücülükle ilgili üç temel yapıt incelenecektir. Kronolojik olarak, 3. 1. bölümde *El Conde Lucanor*, 3. 2. bölümde *Amadís de Gaula* ve 3. 3. bölümde *La Celestina* adlı yapıtlar sunulacaktır. Bahsedilen yapıtların seçilmesinin önemli nedenlerinden biri, Ortaçağ İspanyası'nın üç kültürlü panoramasını büyü ve büyücülük kavramları esas alınarak kültürel görecelik çerçevesinde yansıtmış olmasıdır.

²⁷⁴ a. g. e., s. 129.

El Conde Lucanor' da ruhunu Şeytan'a satan bir adamın başından geçenler ve Ortaçağ'ın en popüler büyü pratiği nekromansiye öğrenmek için Toledo'ya giden Don Llan'ın yaşadıkları şüphesiz Ortaçağ İspanyası'nın nekromansiye ve nekromanlarıyla bilinen şehri Toledo'nun ününü kanıtlar niteliktedir. *El Conde Lucanor* didaktik bir şekilde okuyucuya dönemin panoramasını sunar. *Amadís de Gaula*'da Amadís'in birbirinden heyecanlı serüvenleri okuyucuyu kısa bir sürede yapıta bağlar. Yapıtta mitolojik ve doğüstü varlıklar, büyü saraylar, şövalyeler ve büyücülerin savaşı okuyucuya rengarenk bir dünya vaat eder. Mucize yaratan bilge kadın arketipi Urganda, kötü büyücü arketipi Arcaláus ve yapıtın içinde saklı, keşfedilmeyi bekleyen çeşitli sembolik öğeler sayesinde okuyucu, Amadís'in "kendini bulma" yolculuğuna tanık olur. Ortaçağ'ın son yıllarına damgasını vuran *La Celestina*, dönemin klişe cadı veya büyücü tasvirinin en gerçekçi örneklerindedir. Büyücü Celestina'nın yaşlı, çirkin, kimsesiz, ve otacı olarak tasvir edilmesi, dönemin cadı veya büyücü olarak suçlanan kadınlarının tipik özelliklerini taşır. *El Conde Lucanor*, *Amadís de Gaula* ve *La Celestina*, Ortaçağ'da okuyucuyla buluşan ve merak uyandıran, Ortaçağ İspanyol edebiyatının önemli yapıtlarındandır.

3. 1. El Conde Lucanor

El Conde Lucanor, Ortaçağ İspanyol edebiyatının başyapıtlarındandır. *El Conde Lucanor*'daki masallar, didaktik yapılarıyla okuyucunun bakış açısını geliştirir, yapının içindeki masallardan “hayat dersi” almasını sağlar. *El Conde Lucanor*'a geçmeden önce kısaca masaldan, masalın gelişiminden ve konularından bahsedilecektir.

TDK'ya göre; “Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür”²⁷⁵ olarak tanımlanan masal dilimize Arapça “mesel” kelimesinden geçmiştir.

Doğüstü kavramların gücünden yararlanarak insan doğasını düş ve fantastik öğeler ile harmanlayan, insan ruhunu zenginleştiren bu edebi türün kökeni ve yayılışı hakkında ortaya çıkan kuramların öncüsü Wilhelm Grimm olduğu bilinir. “*Masallar eski mitlerin parçalanmış şekilleridir. Bunlar ancak içinden çıktıkları mitlerin kesin olarak açıklanmasıyla anlaşılabilir.*”²⁷⁶

Masalların kökeni konusunda çeşitli teoriler mevcuttur. Gedeon Huet'in masalların kaynağıyla ilgili olarak yaptığı sınıflandırma, Türkiye'de de konunun uzmanları tarafından makul karşılanmaktadır. Bu sınıflandırma antropolojik, mitolojik ve hindolojik görüş olarak üçe ayrılır.²⁷⁷

²⁷⁵ http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55c86a8689ca87.60836996 (10. 08. 2015)

²⁷⁶ Ali Fuat Arıcı, “Tür Özellikleri ve Tarihlerine göre Türk ve Dünya Masalları”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sayı: 26, 2004, s. 160.

²⁷⁷ Bkz. Ali Fuat Arıcı, a. g. m., s. 161.

XX. yüzyıldan itibaren masallar sınıflandırılmaya başlanmıştır. Uluslararası Masal Kataloğunda yer alan sınıflandırma şu şekildedir:

1. Hayvan Masalları

Vahşi Hayvanlar

Vahşi Olup Evcilleşebilen Hayvanlar

Ormanda Yaşayan Hayvanlar

Ev Hayvanları

Kuşlar

Balıklar

Diğer Hayvanlar

2. Asıl Masallar

Peri Masalları

Legend Tarzındaki Masallar

Hikaye Tarzındaki Masallar

Şeytan Masalları

3. Fıkralar

Karı- Koca Fıkraları

*Budala Fıkraları*²⁷⁸

Mikrodan makroya doğru ilerlendiğinde, her milletin, her toplumun, her bireyin kendi masalı ve bu masalın içinde kurgulanmış kendine özgü bir dünyası vardır. Bu fantastik düzenekte kurgulanmış evrende, her birey kendi masalını yaşar. Masalın içinde geçen fantastik olayların çekiciliği, kişiyi etkisi altına alır ve etkilenen kişi de bir sonraki kuşağa yazılı veya sözlü gelenekle masalın aktarımını sağlar. Masalların insan doğası üzerindeki etkisi, manevi anlamda kişinin kendini düşsel öğeler yardımı ile keşfetmesi açısından önemlidir. Arayış içindeki insanın masalla ilişkisini Umberto Eco şu sözleriyle açıklar:

*“Her ne olursa olsun, kurmaca yapıtlar okumaktan vazgeçmeyeceğiz, çünkü onlarda yaşamımıza bir anlam verecek formülü aramaktayız. Sonuçta, yaşamımız süresince, bize neden dünyaya geldiğimizi ve yaşadığımızı söyleyecek bir ilk öykünün arayışı içindeyiz. Kimi zaman kozmik bir öykü arıyoruz, evrenin öyküsünü, kimi zaman kendi bireysel öykümüzü, kimi zaman kendi bireysel öykümüzü evrenin öyküsüyle karşılaştırmayı umuyoruz.”*²⁷⁹

Masalların ulaştıkları kitle ve amaçları düşünüldüğünde, her yerde aynı öğretici görevi üstlendikleri de düşünülebilir. Masallar, toplumlararası farklılıklar olmasına rağmen etkileşimleri ve iletişimleri açısından benzer özellikler taşırlar ve ait oldukları ülkelerin maneviyatını yansıtır. Hindistan, Doğu ve Batı dünyası

²⁷⁸ a. g. m., ss. 162-163.

²⁷⁹ Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, (Çev: Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 157-158.

masallarının doğduğu yer olarak bilinir. Batı dünyası, önceki paragrafta da bahsedildiği gibi, çeşitli yollar vasıtasıyla masal ile tanışmıştır.²⁸⁰

Avrupa'ya, Doğu aracılığıyla gelen masalların kendine özgü özellikleri vardır. Bu özellikleri Max Lüthi şu şekilde sıralar:

*“Gerçek hayattan alınan kahramanların masalda yer alması, masal içinde yardımcı aksesuarların var olması ve inandırıcı bir gerilim çizgisinin yaratılmaya çalışılması Avrupa masalları karakteristik özellikleridir.”*²⁸¹

Avrupa masallarında, olayların gelişimi karşıt durumlar etrafında gelişir. Karşılaşılan zıtlıklara örnek vermek gerekirse; zorluk- başarı, savaş- galibiyet, sorun- çözüm vs... Masalın sonu, okuyucudaki merak duygusunu tetikler.²⁸²

Avrupa masallarında kahramanlar çoğunlukla insanlardır, fakat hayvanlar da olayları açıklığa kavuşturan kahramanlar olarak ortaya çıkabilirler. Kahramanlar kişiyi değil, yalnızca bir örnek kişiyi temsil ederler. Masaldaki kahramanların özellikleri birbirlerine zıt düşünceler, ayrımlar ve farklılıklar olarak kendini göstermektedir. Kahramanlardan biri iyi kalpliye, diğeri kötü kalplidir veya biri güzelse, diğeri çirkin gibi...²⁸³

²⁸⁰ Nil Ünsal, **Kont Lucanor: Bir Masal Yumağı ve İletileri**, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, ss.42-43.

²⁸¹ Max Lüthi, “Avrupa Masal Tipleri ve Kişileri”, (Çev: Sevgül Sönmez), **Milli Folklor, Türk Dünyası Folklor Dergisi**, 1995, s. 70.

²⁸² a. g. m., s. 72.

²⁸³ a. g. m., s. 73.

Masal içindeki nesnelere de zaman zaman olağanüstü nesnelere dönüşebilir. Nesnelere dışında kalan göksel veya herhangi bir çeşit obje veya varlık da nesnelere gibi bir anda olağanüstü hale gelebilir.²⁸⁴

Avrupa'yı etkileyen Doğu'nun masal geleneği, Ortaçağ İspanya'sındaki masal geleneğini de etkilemiştir. XII. yüzyılda Pedro Alfonso Latince yazılmış Doğu masalları koleksiyonunu derlemiştir.²⁸⁵

Pedro Alfonso'nun *Disciplina Clericalis* ve *De Scientia et Philosophia* adlı yapıtları da bulunmaktadır. *Disciplina Clericalis* adlı yapıtında Doğu kaynaklı masallara ve öykülere de yer verilmiştir.²⁸⁶

El Conde Lucanor'un yazarı don Juan Manuel, 6 Mayıs 1282 yılında Escalona'da doğar. Babası don Manuel, X. Alfonso'nun kardeşidir. Don Juan Manuel babasının ikinci evliliğinden olan oğludur.²⁸⁷

X. Alfonso'nun yeğeni olan don Juan Manuel, aynı zamanda IV. Sancho'nun da kuzenidir. Avcılığa ve edebiyata düşkün, duyarlı ve mantıklı bir kişiliğe sahiptir. Kraliyet ailesinden gelmesine rağmen don Juan Manuel'in hayatı zorluklarla geçmiştir. Siyasi hayatında birçok çatışmada bulunur. Kastilya, Aragón ve Granada'ya karşı saldırılara katılır.²⁸⁸ 13 Haziran 1348 yılında Córdoba'da ölür.

Don Juan Manuel'in kargaşa dolu hayatından izleri yapıtlarına görmek mümkündür. Yapıtlarının gelecek nesillere aktarılması konusunda hassas olmasına

²⁸⁴ a. g. m., s. 73.

²⁸⁵ Nil Ünsal, 2001, a. g. e., s. 43.

²⁸⁶ a. g. e., ss. 44-45.

²⁸⁷ Gregorio Sánchez Doncel, "Un Gran Señor de Medieval" **Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval**, 1982, ss. 89-90.

²⁸⁸ Aurelio Pretel Marín, "Documentos de Don Juan Manuel y sus Vasallos de la Villa de Chinchilla", **Al-Basit: Revista de Estudios Albacetenses**, 1978, ss. 91- 92.

rağmen yazdıklarının tamamı günümüze kadar ulaşamamıştır.²⁸⁹ Don Juan Manuel yapıtlarının genelinde, varlığını okuyucuya hissettirir. Yapıtlarında “tanrısal konum”u kullanır, hikayelerinde olayları izah eder ve çeşitli yorumlarda bulunur.²⁹⁰

Amcası X. Alfonso, don Juan Manuel’in bir yazar olarak kendini ifade etmesinde etkili olan kişilerden biridir. Don Juan Manuel’in X. Alfonso’nun gerçekleştirdiği kültürel faaliyetler, yazınsal hayatına başlamasında önemli bir rol üstlenmiştir. Ortaçağ yazın dünyasına birçok önemli eser kazandıran Don Juan Manuel, yapıtlarındaki eğitici ve didaktik tarzı, ders alınması gereken durumları çarpıcı bir şekilde okuyucuya yansıtması ile ünlenir. *Crónica Abreviada, Libro de la Caza, Libro del Cavallero et del Escudero, Libro de los Estados, El Conde Lucanor, Tratado de la Asunción de la Virgen María, Libro Infindo, Libro de las Tres Razones* günümüze kadar ulaşan yapıtlarıdır.

El Conde Lucanor veya *Patronio’nun Kitabı* adıyla bilinen yapıt *El libro de los Enxiemplos del Conde Lucanor e de Patronio* olarak da bilinir. Beş bölümden oluşan *El Conde Lucanor*’da ilk bölüm önsöz, giriş ve elli bir adet masaldan oluşur. Yapıtın ikinci, üçüncü ve beşinci bölümleri atasözlerine ve deyimlere ayrılmıştır. Don Juan Manuel yapıtta, Ortaçağ’da etkili olan “çerçevesel hikaye” yöntemini kullanır.²⁹¹

Kont Lucanor ve akıl hocası Patronio arasında geçen her bir masalın sonu okuyucuya ders verici niteliktedir. Patronio ve Kont Lucanor’un doğrudan diyalog şeklinde geçen konuşmaları masal içinde genel bir çerçeve oluşturur. Buna karşılık

²⁸⁹ Nil Ünsal, 2001, a. g. e., ss. 71-72 .

²⁹⁰ a. g. e., ss. 71, 74.

²⁹¹ a. g. e., s. 82.

Patronio'nun cevapları ve başka bir olay örgüsünü anlatması da masal içinde başka bir masalın oluşumunu sağlar.²⁹²

Kont Lucanor ve Patronio arasında geçen konuşmalar, birbiriyle zıt düşen fikirleri barındırır. Lucanor'un soruları ve Patronio'nun cevapları materyalist ve ruhani düşünce yapısının sentezi şeklinde gelişir. Olaylar ve durumlar karşısında bir tarafta yüzeysel ve insan doğasının gölgesinde kalmış karanlık ve maddi çözümler, diğer tarafta ise, ruhsal anlamda doğru, fakat insan nefsinin terbiyesinin zorluğu nedeniyle gerçekleştirilmesi güç çözümler vardır. Amaçlanan, dünyanın manevi dengesi doğrultusunda okuyucuya sağduyulu bir seçim yapmasını öğütlemektir.²⁹³ Ortaçağ'da kişinin erdemli, entelektüel ve inançlı olması ancak Hristiyan olmasıyla doğru orantılıdır. Diğer Ortaçağ yazarları gibi Don Juan Manuel'de yapıtında, inançlı olmanın erdemine, Tanrı ve insanoğlu arasındaki ilahi bağın kuvvetine değinmiştir.²⁹⁴

Don Juan Manuel 1335 yılında *El Conde Lucanor* adlı yapıtını tamamlar. Küçük küçük birbiri içine geçmiş masallardan oluşan bu yapıtın öncül amacı, okuyucunun anlatılan masallardan ders çıkarması ve Tanrı'nın rehberliğindeki doğru yolda devam etmesidir. Dönemin sosyo kültürel yapısı didaktik bir şekilde anlatılmış; yapıt özgünlüğü ve içindeki masalların yayılmasıyla Ortaçağ'dan günümüze kadar önemini korumuştur.

²⁹² Carmen Hoyos, "Algunos Esquemas Oracionales Intransitivos en el Conde Lucanor", **Castilla: Estudios de Literatura**, sayı: 4, 1982, s. 121.

²⁹³ Maria Dolores Garcia Manzano, **El Didactismo En el Conde Lucanor**, (Doktora Tezi), Universidad de Granada, Granada, 1998, ss. 23-24.

²⁹⁴ a. g. d. t., ss. 24-25.

3. 1. 1. El Conde Lucanor'da Büyü ve Büyücülük

Ortaçağ İspanyol edebiyatının ilgi çekici yapıtlarından biri olan *El Conde Lucanor*'un içinde, kişinin ahlaki değer yargılarını sorgulatan, hayatla ve insanlarla ilişkisinde erdem, vicdan ve samimiyet kavramlarına değinen birbirinden kıymetli masallar vardır. Çalışmanın konusu gereği, büyü ve büyücülükle ilgili olan masallardan bahsedilecektir.

Yapıtta, on birinci masalda büyü ve büyücülükle ilgili bir bölüm işlenmiştir. Olay örgüsü kısaca şu şekilde gelişir: Kont Lucanor beraber çalıştığı bir kişiye gelecekte destek olup olmama konusunda kararsız kalmıştır. Bu kararsızlığının nedeni, adamın Kont Lucanor'a destek vermek konusunda önce söz vermiş, fakat sonra caymış olmasıdır. Don Juan Manuel, bu bölümde, minnettarlık üzerine öğütte bulunmak amacıyla bir araç olarak gördüğü büyücü don Lllán'ı okuyucuya başkahraman olarak sunar. Patronio, Kont Lucanor'a, Toledo'da yaşayan Don Lllán adlı büyücünün Santiago'da yaşayan manastır başkanıyla arasında geçen bir olaydan bahseder.²⁹⁵

“ Sayın kont, Santiago'da nekromansi sanatını öğrenmek isteyen bir manastır başkanı vardı. Manastır başkanı, nekromansi konusunda usta olan ve Toledo'da yaşayan don Lllán'ın adını duymuş olması ve nekromansiyi öğrenmek istemesi nedeniyle Toledo'ya gitti. Toledo'ya geldiğinde, başka bir odada kitap okuyan don Lllán'ın evine gitti. Eve girdiğini gören don Lllán, onu nazik bir şekilde karşıladı ve gelme nedenini yemek saatine kadar kendisine anlatmasını istemedi.

²⁹⁵ Don Juan Manuel, **El Conde Lucanor**, Juan Vicedo (Ed.), Editorial Aguacalera, Alicante, 1997, s. 59.

Saygısından dolayı onu iyi bir şekilde ağırladı, ona istediği her şeyi verdi ve gelişinden dolayı memnuniyetini bilmesini sağladı. Yemek yedikten sonra ikisi yalnız kaldılar, manastır başkanı don Lllán'a Toledo'ya gelme sebebini açıkladı ve ısrarla don Lllán'dan kendisine büyü sanatını öğretmesini istedi. Don Lllán, manastır başkanına, saygıdeğer bir kişi olduğunu ve Kilise'de daha yüksek mertebelere çıkabileceğini söyledi. Arzu ettiği her şeye kavuşan fakat verdiği sözleri unutan kişilerden bahsetti. Don Lllán'ın bu lafı üzerine manastır başkanı, nekromansiyi öğrendiği takdirde don Lllán'a ihtiyacı olan her şeyi sağlayabileceğinin teminatını verdi.²⁹⁶

Manastır başkanının Santiago'dan nekromansiyi öğrenmek amacıyla Toledo'ya gelmesi, yapıttaki zıtlığın da göstergesidir. Çünkü Santiago Hristiyan hacı adaylarının hacı olmak amacıyla tamamladıkları yolun içinde bulunan bir şehirdir. Toledo ise, bilim ve büyü arasındaki ince çizgiye ışık tutan, ilmî çalışmalarla olduğu kadar büyücüler, nekromanları ve büyü sanatlarıyla da ünlenmiş bir şehirdir.

Don Juan Manuel, masalda don Lllán'ın yaptığı işi yani büyücülüğü tanımlarken özellikle nekromansi kelimesini kullanmıştır, çünkü Ortaçağ'da nekromansi oldukça ünlü bir büyü sanatıdır. Ortaçağ'da "nekromansi" merakı bu yüzden yapıtlara sık sık konu olmuştur.

Nekromansi sözcüğü, ölülerin ruhlarını yardıma çağırarak kehanette bulunma anlamına gelir, fakat Ortaçağ yazarları ölen kişinin ruhunun geri gelmediği, sadece onun görüntüsünü alan bir demonun ölen kişiymiş gibi davrandığını öne sürerler.

²⁹⁶ a. g. e., ss. 59-60.

Ortaçağ'daki bu bakış açısı yüzünden nekromansi, “demonları veya kötücül doğüstü varlıkları çağırma” anlamında kullanılmıştır.²⁹⁷

Ortaçağ'da nekromanlıkla suçlananların büyük bir kısmı, din adamları ve ruhban sınıftan oluşmaktadır. Büyü disiplini dahilinde nekromansi sanatının kullanımı da çeşitlidir. Nekromansi insanların zihnini kontrol etmek için, öz iradelerine hükmetmek için ve etkilemek istenilen kişinin akli dengesiyle oynamak, iç huzurunu kaçırmak, kişiye melankoli, karasevda ve kin gibi yoğun duyguları yaşatmak, ayrıca istemediği işleri zorla yaptırmaya çalışmak için kullanılmıştır.²⁹⁸ Ortaçağ'ın tehlikeli ama popüler büyü uğraşı nekromansi, dönem boyunca karanlık sanatların en popüler disiplini olarak tarihte yerini almıştır.

Manastır başkanından büyü ilmini öğrendiği takdirde geldiği yeri ve yaşadıklarını unutmama sözü alan Don Lllán, manastır başkanını kitaplarla dolu bir odaya götürür.²⁹⁹ Manastır başkanının don Lllán'la beraber akşam yemeğinden sonra onu nekromansiyi öğretmek amacıyla evindeki ayrı bir odaya götürmesi, ardından merdivenlerden aşağı inerek kitaplarla dolu bir salonda onu misafir etmesi³⁰⁰ don Lllán'ın manastır başkanını, büyü sanatını öğrenmesi konusunda desteklediğinin örneği olarak değerlendirilebilir. Odada bulunan kitapların büyü ve büyücülükle ilgili olduğu şu sözlerden anlaşılabilir:

“Manastır başkanı ve don Lllán akşam yemeği saatine kadar büyüden ve başka konulardan konuştular. Fikir birliğine vardıklarında, büyücü manastır başkanına büyü ilminin özel bir yerde öğretilbileceğini

²⁹⁷ Richard Kieckhefer, a. g. e., s. 227.

²⁹⁸ a. g. e., ss. 234- 235.

²⁹⁹ Don Juan Manuel, a. g. e., s. 60.

³⁰⁰ a. g. e., ss. 59-60.

*ve akşam olunca ona büyü sanatını öğrenene kadar köşesine çekilmesi gerektiğini söyledi. Sonra onun elini tuttu ve onu bir odaya götürdü. Yalnız kaldıklarında hizmetçiyi çağırdı ve ona akşam yemeği için keklik hazırlamasını, fakat kendisi söylemeden önce pişirmemesini istedi. Manastır başkanı ve don Lllán tahtadan yapılmış merdivenlerden indiler. Merdivenden inerken, Tajo nehri üstlerinde kalmaktaydı. Merdivenin sonunda salona benzer, içinde birçok kitabın bulunduğu çok geniş bir alan ve çalışma odası vardı. Oturup, hangi kitaptan çalışmaya başlamalarının gerekli olduğunu düşündükleri sırada iki adam kapıdan içeri girdi. [...]*³⁰¹

Büyü ve büyücülük ilmiyle ilgili kitapları inceledikleri sırada, manastır başkanına başpiskopos olan amcasından gelen mektupta, amcasının hasta olduğu belirtilmekte ve manastır başkanının amcasının yanına gitmesi istenmektedir. Amcasının yanına gitmeyen manastır başkanı, bu olaydan birkaç gün sonra amcasının ölüm haberini alır.³⁰²

Amcasının ölümünün ardından manastır başkanı hızla yükselir. Onun bir anda yükselmesi muhtemelen don Lllán'ın büyü pratiği sayesinde gerçekleşmiştir. Manastır başkanının kısa bir süre içinde beklenmedik bir şekilde başarı basamaklarını hızla tırmanması, masalda şu sözlerden anlaşılmaktadır:

³⁰¹ a. g. e., s. 60.

³⁰² a. g. e., ss. 59-60.

*“ Yedi veya sekiz gün sonra iyi giyimli, atlı ve silahlı iki ulak manastır başkanının elini öptüler ve ona yeni başpiskoposun kendisi olduğuna dair mektubu gösterdiler. ”*³⁰³

Ölümünün ardından manastır başkanından amcasının yerine geçmesi istenir ve bir süre sonra manastır başkanı, yeni başpiskopos olarak görevine başlar.³⁰⁴ Don Lllán bu haberi duyar duymaz eski manastır başkanı yeni başpiskopos olan öğrencisini tebrik eder ve ondan yeni manastır başkanı olarak oğlunu ataması ricasında bulunur. Yeni başpiskopos eski görevinin kendi erkek kardeşine ait olduğunu ileri sürer, fakat Don Lllán’ın kendisine yardım etmesi durumunda onun oğlu için de uygun bir şeyler düşüneceğini söyler. Eski manastır başkanı kısa bir sürede hızlı bir şekilde ilerleyerek papalık görevine getirilir. Eski manastır başkanı, yeni Papa her yeni göreve atandığında don Lllán onun yanında kalmaya devam eder, fakat yeni Papa onun isteklerini geçiştirir.³⁰⁵

Don Lllán’a verdiği sözleri yerine getirmeyen Papa, kısa bir zamanda istediği her şeye don Lllán sayesinde kavuşmasına rağmen, bir zamanlar büyü sanatındaki icrası nedeniyle üstad olarak gördüğü Don Lllán’ı kolayca göz ardı edebilmiş ve onu kendisine de öğretmiş olduğu büyü sanatını uyguladığı gerekçesiyle suçlamıştır. Masalda papanın don Lllán’a karşı tavrı şu sözlerden anlaşılabilir:

³⁰³ a. g. e., s. 61.

³⁰⁴ a. g. e., s. 61.

³⁰⁵ a. g. e., s. 61.

“ Papa, don Lllán’ın şikayetleri nedeniyle ona çok kızdı ve ısrar etmeye devam ederse onu büyücülük ve kafirlikten hapse attıracağını söyledi.”³⁰⁶

Don Juan Manuel okuyucuya, Don Lllán aracılığıyla hak edilmeden kazanılmış gücün nasıl kolayca istismar edilebileceğini göstermektedir.

Don Lllán nekromansiyle uğraşmasına karşın, okuyucuya erdemli ve dürüst bir öğretmen olarak tanıtılır. Amacı, öğrencisinin açgözlülüğüne karşı her şeyin, bir illüzyondan ibaret olduğuna dair ders vermektir ve bunu kolaylıkla başarır. Bu masalda vurgulanmak istenen, kişinin yapığı işin veya geldiğı yerin önemsizliğidir. Asıl önemli olan sağduyulu ve adil olmaktır. Kişi kim olursa olsun, hangi mevkiye gelirse gelsin, doğru yoldan saparsa, elbet yaptıklarının cezasını çekecektir. İyilikten maraz doğduğuna değinilir, fakat hiçbir kötülüğün cezasız kalmayacağı da belirtilir. Yapıtta, ilahi anlamda önemli bir şehirden gelen, hırslı manastır başkanının, kendi alanında yetenekli bir büyücü tarafından manevi anlamda terbiye edilişi şu sözlerle anlatılır:

“Don Lllán tüm eşyalarını topladı ve yola çıktı. Yiyecek olarak yanlarında hiçbir şey olmadığı için Toledo’dan ayrılmadan hemen önce hizmetçisine pişirmesi için emir verdiği kekliğı yemek zorunda kalacağını söylediğinde, Papa kendini eski günlerine dönmüş olarak buldu. Artık o Papa değildir, eski görevi manastır başkanlığına geri dönmüş ve minnet duygusundan uzak bir kişi olmasından dolayı utanmıştır. Don Lllán ona

³⁰⁶ a. g. e., s. 62.

baktı ve yoluna düzgün devam etseydi ve ondan beklenenini gerçekleştirseydi keklığı onunla paylaşacağını söyledi ³⁰⁷

Gelişinden kısa bir süre sonra, manastır başkanının papaz olana kadar Kilise'den çok kez terfi almaya başlaması, kariyerinde hızlı bir şekilde yükselmesi, Don Lllán'ın manastır başkanını desteklemek amacıyla büyü yeteneğini kullandığının kanıtı olarak düşünülebilir. Ayrıca nekromansi, Ortaçağ skolastik düşünce sistemine göre “demon büyü” olarak bilinmesine rağmen, yapıtta nekromansi konusunda ustalaşan don Lllán'ın gücünü kötüye değil de, iyi olanı ortaya çıkarmak için kullanması da yapıttaki düalist bakış açısına örnek teşkil eder.

Ortaçağ'ın genel düşünce yapısındaki “büyü ve büyücülükle uğraşanlar günahkar kişilerdir” bakış açısı, masalda yaşananlarla örtüşmemektedir. Yapıtta büyü sanatıyla uğraşan Don Lllán örnek insan olarak sunulurken, Tanrı'nın sağ kolu olarak bilinen din adamı ise günahkar olarak yapıtta yerini almıştır. Don Juan Manuel masalın sonunda okuyucuya şu şekilde seslenir:

*“Ne kadar çok yardım edersen, ihtiyacın olduğunda o kadar az karşılık alırsın.”*³⁰⁸

Don Juan Manuel, yapıtta kırk beşinci masalda ruhunu Şeytan'a satan, onun hizmetkârı olan bir adamdan bahseder. Bu bölümde don Juan Manuel, Ortaçağ'da büyücülerin veya cadıların sıklıkla başvurduğu bir yöntem olduğu iddia edilen “Şeytan ile antlaşma” konusuna değinmiştir.

³⁰⁷ a. g. e., ss. 59-60.

³⁰⁸ a. g. e., s. 63.

Kont Lucanor Patronio'ya, kendisine geleceği tahmin eden ve büyü aracılığıyla zenginliğini arttırabileceğini ifade eden bir adamdan bahseder. Kont kehanetler ve fallar hakkında sorular sorar. Patronio bu inanışların Şeytan ile ilişkili olduğunu söyler. Sonrasında ise, Şeytan ile işbirliği yapan bir adamın hikâyesini anlatır:

“Sayın kontum, çok zengin olduktan sonra aniden fakirleşen, yiyecek ekmeği olmayan bir adam vardı. Bunca yıl hep mutlu olmuş ve dünyada olabilecek en büyük talihsizliği yaşayan bu adam, o kadar zenginliğin ardından fakirliği yaşaması nedeniyle mutsuz hissediyordu. Bir gün tek başına, üzgün bir şekilde tepede dolaşırken, Şeytan’la karşılaştı. Şeytan adamın tüm geçmişini bilmesine rağmen, ona neden mutsuz olduğunu sordu. Adam bu soruya cevap vermek istemediğini, çünkü acısını onun geçiremeyeceğini söyledi. Bunun üzerine Şeytan, adamın ona itaat etmesi durumunda, üzüntüsüne son verebileceğini, onu zengin bir kişi yapabileceğini, çünkü kendisi Şeytan olduğu için bu güce sahip olduğunu söyledi. Adam konuştuğu kişinin “Şeytan” olduğunu duyunca çok korktu, fakat taşıdığı acıdan ve içinde bulunduğu umutsuzluktan onu kurtardığı ve zengin ettiği takdirde, ona itaat edeceğini söyledi.”³⁰⁹

Adam Şeytan’ın gücünden etkilenip onun himayesine girmeyi kabul eder. Antlaşmanın getirisi olarak adamın ne zaman başı sıkışsa Şeytan ona yardımcı olacaktır. Masalda adamın “Şeytan’la antlaşması” şu sözlerle anlatılır:

³⁰⁹ a. g. e., s. 169.

“ Böylece antlaşmayı imzaladılar. Bundan sonra Şeytan adama her türlü hırsızlığı gerçekleştirebileceğini ve hiçbir zaman kapalı bir kapı veya evle karşılaşmayacağını, kapı açılmazsa veya şans eseri hapse atılırsa Şeytan’ı yardıma çağırması için “Yardım et Martín!” diye bağırmasını öğütledi.”³¹⁰

W. B Crow, Ortaçağ’da “Şeytan ile anlaşma” kavramını şu şekilde açıklar:

“ Cadı kültürünün zirvede olduğu dönemde, siyahlar giyinmiş biri, aralarına katılmak isteyen kişiye konuk olur. O kişi Şeytan daha doğrusu Şeytan’ın vekilidir. Bazen kurbanın yazılı bir antlaşmaya imza atmasını sağlar ve imza mutlaka imza atan kişinin kanyla atılırdı. Bazen belgenin tümü kana boyanırdı. Kurban yazı yazmayı bilmiyorsa, imza yerine geçen simge çemberdi, çünkü olağan haç yasaktı. Anlaşma bazen kavşaklarda yapılmaktaydı. Anlaşmaya göre, Şeytan kişiye istediği her şeyi verecek örneğin bilgi, varlık, başarı, zenginlik, kurban bunların karşılığında ise Katoliklikten vazgeçecek, Vaftizini reddedecek, Sonsuz Kurtuluş isteğini terk edecek ve öldüğünde ruhunu cehenneme teslim edecekti.”³¹¹

Şeytan’ın adının Martín olması da, yapıtta merak uyandıran unsurlardan biridir. Martín adının kökenine bakıldığında Roma’da savaş tanrısı olarak bilinen Mars’tan İspanyolca karşılığı Marte’den geldiği de çeşitli varsayımlar arasındadır.³¹²

Şeytan ile antlaşması sonucunda, Şeytan adama her konuda yardım eder.

Yapıtta Şeytan’ın yardımları şu şekilde dile getirilir:

³¹⁰ a. g. e., s. 170.

³¹¹ W. B. Crow, a. g. e., ss.258- 259.

³¹² http://www.redaragon.com/sociedad/heraldica/default.asp?Heraldica_ID=232&accion=pagina
(11. 11. 2015)

“ Karanlık bir gecede, adam kapıya yaklaştı, Şeytan kapıyı açtı ve orayı yağmaladılar. Adam başka bir gün, büyük bir soygun gerçekleştirdi ve daha önce yaşadığı fakirliği aklından çıkarana kadar soygunlara devam etti. Mutsuzluğu ve fakirliği kendisini huzursuz hissetmesini sağlıyordu. [...] Her hırsızlığının sonu hapisanede bitiyordu. Yakalanır yakalanmaz, ona yardım etmesi için Martín'i çağırıyordu. Martín, her defasında onu hapisaneden çıkarıyordu.”³¹³

Açgözlülüğünün kurbanı olan adam, Şeytan'ın onu her durumda ve her zaman türlü zorluklardan kurtaracağına tam anlamıyla inandığı için, kötülük yapmaya devam eder. Adam, Şeytan'ın kötücül güçlerini kullanmak için görevlendirdiği bir aracıdır, sıradan bir kişidir. Şeytan'ın ona verdiği gücü zengin olmak gayesiyle, insanlara zarar vermek ve onları soymak için kullanmaya devam eder. Martín adamı kurtarmak için eskisi kadar istekli ve dakik değildir:

“ Adam hırsızlık yapmaya devam etti, çünkü Martín'in her zaman onun yardımına geleceğinin sözünü almıştı. Fakat onu yeniden yakaladıklarında ve hapse attıklarında, Martín'i çağırmasına rağmen, Martín gelmedi ve adam ölüme mahkum edildi. Martín son anda geldi ve krala adam için ricada bulundu. Böylelikle adam hapisten kurtularak özgürlüğüne kavuştu.”³¹⁴

Masalın sonunda Martín adlı Şeytan adamı terk eder. Adam da, işlediği suçlar sebebiyle asılır.³¹⁵ Hristiyan inancına göre Şeytan'la yapılan anlaşma güvenilir değildir ve kişi ne pahasına olursa olsun Şeytan'dan mutlaka kaçmalıdır.

³¹³ a. g. e., s. 170.

³¹⁴ a. g. e., s. 171.

³¹⁵ a. g. e., ss. 169-173.

Patronio, Kont Lucanor'u büyücülüğe karşı uyarır. Kont Lucanor'a kâhinlere, büyücülere, falcılara ve onların kehanetlerine inanmamasını öğütler, çünkü bu kişilerin sonları asla iyi olmayacaktır. Patronio, kont Lucanor'a şu şekilde seslenir:

“Siz! Sayın kont Lucanor, eğer iyi bir yaşam ve huzura kavuşmak istiyorsanız, Tanrı'ya güvenin, ona teslim olun, kendinizi ona ne kadar adarsanız, size o kadar yardım edecektir. Ama kehanetlere ve bunun benzeri şeylere inanmayın. [...].”³¹⁶

Patronio, büyü yapanların Şeytan'la işbirliği içinde olduğunu vurgular, ama v dünyevi sorunlardan kurtulmak için de Tanrı'ya dua etmenin ve ona iman etmenin gerekliliğini belirtir.³¹⁷ .

Yazar bu masalı şu dersle sonlandırır:

“Kötü bir hayat sürenin sonu kötü bir ölüm olur, Tanrı'ya inancı olmayanın bekleyişi de ümitsizdir.”³¹⁸

Don Juan Manuel bu bölümde okuyucuyu “Şeytan'a uymaması” konusunda uyarır. İnsan, yanılsama ustası olan Şeytan'ın yaptıklarına kanmamalı, onun yerine doğruyu Tanrı'da aramalıdır.

³¹⁶ a. g. e., s. 172.

³¹⁷ a. g. e., ss. 168-173.

³¹⁸ a. g. e., s. 172.

3. 2. Amadís de Gaula

Amadís de Gaula bilinen en ünlü İspanyol şövalye romanıdır. Yapıtı geçmeden önce ön bilgi vermek amacıyla dönemin özelliklerini, şövalyeliği, şövalye romanının ortaya çıkış süreci kısaca anlatılacaktır.

Ortaçağ'ın ilk döneminde, kendine has özellikleriyle farklı bir mekanizma ve dinamiğe sahip olan feodal sistem ortaya çıkmıştır.³¹⁹ Ortaçağ boyunca etkili olan feodal sistemin etkileri ülkelerin toplumsal ve ekonomik yapılarında görülmektedir.

“Antikitenin sonlarındaki geniş malikane örüntüsünden miras kalan mülk ya da büyük malikane şeklindeki eski sistem, yavaş yavaş feodalizmin kendine özgü feodal beylik modelini aldı. Bu modelde mülk merkezi toplumsal konumunu, birkaç şato ve köy nüfusunun senyörün otoritesi altında gruplandığı senyörlüğe bıraktı. Senyör, askeri komuta güçlerini (ban), kişisel statüleri tam bir hukuki bağımlılıktan (serfler), giderek yarı özgür, hatta bütünüyle özgür hale gelen köylü nüfus üzerindeki sivil yetkisi ve ekonomik liderliği ile birleştirdi. Feodalizm gerçekte bölgeselleştirme zaferini temsil etmekteydi.”³²⁰

Ortaçağ'da toprak sahibi olmak ve kişisel ilişkiler feodal sistemin önemli iki ana unsuruydu. Feodal düzen içerisinde, kişiler arasındaki iletişim ve ilişkiler kuramsal çerçevede toplumun üst kesimi olarak bilinen soyluların lehine yarayan bir durumdu. Alt sınıftaki kişilerin kendilerinden üstün sınıftakilere olan bağlılıkları sonucu, alt kademedekilere toprak verilirdi.³²¹

³¹⁹ Jaques Le Goff, “Ortaçağ'da Batı Avrupa”, (Çev: Nilüfer Uluç), **Doğu Batı Dergisi**, sayı: 33, 2005, s. 45.

³²⁰ a. g. m., s. 45.

³²¹ a. g. m., s. 46.

“On birinci yüzyılın başlarından itibaren feodal düzenin göze çarpan sosyal özelliği milite, yani şövalyeler sınıfıydı. En önemli şövalyelerin kendi şatoları ya da kaleleri vardı. Feodal toplumda şato güç, prestij ve mevki, ayrıca gerçek bir kültür merkeziydi. Askeri seferler ve savaşla ilgili işlerin yanı sıra, şato feodalizmin değerler sisteminin ve düşünce biçimlerinin incelikle işlendiği ve hayata geçirildiği yerd. Savaştaki becerilerine ek olarak soylular bir hanımın aşkını kazanmaya ve ona hizmet etmeye, kendi senyörlerinin şatolarındaki gerekli görgü kurallarına uymaya feodal idealin özü olarak kabul ettiğimiz davranışı, yani zerafeti sergilemeye çabalarlardı.”³²²

Ortaçağ’ın önemli öğelerinden biri olan şövalyelik, dönemin idealist yapısını yansıtmaktadır. Kendi içinde karmaşık unsurlar barındıran bu sosyokültürel olgunun temelleri X. yüzyılda siyasi, toplumsal, kültürel birçok etmenin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Feodalitenin etkin olduğu devletlerde, derebeyliklerde, otonom şehirlerde ve krallık hanedanları etrafında toplanan silahlı grupların etkinliğini arttırmak amacıyla, hayattaki tek gayesi savaşmak olan savaşçılar ortaya çıkmaya başlar. Ortaçağ’da şekillenen, at üzerinde galibiyet uğruna canını feda eden bu savaşçı kesimin önemi, gitgide artmaktadır.³²³

Şövalyeliğin kökeni ve ortaya çıkışı hakkında birçok öngörü mevcuttur. Feodalizm ve şövalyelik arasındaki yakınlığa dikkat çeken Scaglione, şövalyelik kurumunun XIII. yüzyılda en renkli dönemini yaşadığını ve şövalyeliğin ortaya çıkış sürecinin VIII. yüzyıla kadar gidebileceğini belirtir. Bir diğer yazar Goodrich ise, şövalyeliği “marjinal bir topluluk” olarak tanımlar. Bu alternatif kurumun

³²² a. g. m., s. 46.

³²³ Francesco Storti, **Şövalyelik Kurumu**, Ortaçağ, Katedraller, Şövalyeler, Şehirler, Umberto Eco (Ed.), (Çev: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 185.

temellerinin Franklara kadar uzanabileceğini, ayrıca şövalyelik kurumunun belirmesinde XI. yüzyılda yaşanan baskı ve karmaşanın da etkisiyle maneviyat yönünden eksik bulunan askerlerin ruhaniyet ve aidiyet anlamında gelişmelerini isteyen ve bu duruma çare arayan dindar asilzadelerin de rolü olduğunu savunur.³²⁴

*“ Konuya daha farklı bir açıdan yaklaşan Gautier ise şövalyeliği bir kurum olarak değil bir fikir olarak ele almakta ve şövalyeliğin kökeninde aslında kilisenin yer aldığını, şövalyelerin aslında “Hıristiyan askerler” olduğunu vurgulamaktadır.”*³²⁵

Genel hatlarıyla edebiyatta, şövalyeliğin ortaya çıkışı, yükselişi ve bu sosyokültürel kurumun yok olması, XV. yüzyılın başından XIV. yüzyılın sonlarına kadar ve XV. yüzyılın başlarına kadar olan dönemi, dört yüz yıllık bir süreyi kapsar.³²⁶

“ Gerçek anlamda askeri bir üst sınıfı oluşturan bu savaşçılar XI. yüzyıl boyunca, Ortaçağ ikonografisinin büyük bir kısmında gözlemlediğimiz ve yüzyıllar boyunca Avrupa'nın savaş geleneğinin temel özelliği olacak olan son derece incelikli dövüş tekniklerini geliştirir. Ancak bu açık sınıf olup sadece uzun zamandan beri güçlerini askeri işleve dayandırmış olan figürlerden değil, aynı zamanda tanımları daha belirsiz kişilerden oluşur: Daha mütevazı asil ailelerin, toprakların bölünmesinden dolayı mirastan yoksun kalmış oğulları, aynı ailelerin, hatta daha önemli soydan gelenlerin gayrimeşru çocukları; arazi sahipleri, kentsel aristokrasi

³²⁴ İsmail Güleç- H. Neslihan Demiriz, **Ortaçağ'da Şövalye Eğitimi**, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 25.

³²⁵ a. g. e., s. 25.

³²⁶ a. g. e., s. 23.

üyeleri; çiftçilik ortamından alınmış olup savaş gereksinimleri dolayısıyla eğitim almış donanımlı gençler.”³²⁷

Yukarıda da belirtildiği üzere, farklı sosyo-kültürel sınıfların bir karması olan şövalyelik kurumuna mensup topluluk, XIII. yüzyılda asillerin yönetimine geçer ve sadece aristokratların, üst sınıfın katılımıyla varlığını sürdürür. Böylelikle soylular, feodal toplum tarafından sindirilmeye çalışılan şövalyeliğe müdahale etmiş olurlar.³²⁸

Ortaçağ'ın ilk dönemlerinde barbar, zorba veya zalim olarak tanınan soylular, kendilerini savaş meydanlarında elde ettikleri başarılarıyla göstermekteydiler. İlerleyen dönemlerde, XV. yüzyılda soylu sınıfı Ortaçağ'ın ilk dönemlerine oranla kibarlaşmış, önceki kaba görünümünün ve duygusal anlamda törpülenmemiş ruhunun yerini gerçek bir asilzade almıştır. Soylu kesimde görülen bu değişimle birlikte, Fransa'da koşuklu roman türü *roman cortesanolar* ortaya çıkar. Peri masallarından, büyü ve sihirden, çeşitli doğaüstü olaylardan ve varlıklardan bahseden bu yapıtların zaman içinde düzyazı şeklini almasıyla, şövalye romanları ortaya çıkar.³²⁹

Önceleri destan şeklinde ortaya çıkan aşk ve kahramanlık hikayeleri şövalyelik kurumunun kendini göstermesiyle, romanslarda ve sonrasında da romanslarda kendine yer bulmuştur. Müslümanların İspanya'nın güneyine yaptıkları seferler sonucunda, şövalyeler kralların himayesinde, Tanrı adına savaşmışlar.

³²⁷ Francesco Storti, a. g. m., s. 186.

³²⁸ a. g. e., s. 188.

³²⁹ Nil Ünsal, 2004, a. g. e., s. 133.

Kahraman, Tanrı'nın hizmetinde savaşarak can verir ve bu uğurda öldüğünden dolayı yeri cennettir.³³⁰

“ Fransız kökenli şövalye romanlarının Kastilya'ya girişi gecikmez, ancak Kastilya edebiyatının gerçekçi ruhu ile birdenbire uyum sağlayamayan bu tür, ilk önce Galisya ve Portekiz'de yaygınlık gösterir, çünkü bu bölgelerin içten, coşkulu duygusal ve masalımsı edebiyatı şövalye romanlarının rahatlıkla serpilip gelişeceği bir ortamdır. Kahramanlığın ve bir kadına gösterilen sonsuz sadakatin prototipi olan gezgin şövalye, adaletsizlik/haksızlık karşısında bir aslan kesilir, ezilenlerin yanındadır, kötülüğün simgesi olan her türden düşsel kişilerle savaşır, sayısız utkular kazanır.”³³¹

Şövalyenin yeni bir maceraya atılmasını tetikleyen önemli unsurlar vardır. Bunlar; zayıfları savunma içgüdüğü, macera peşinde koşma arzusu ve sevdiği kadına olan aşkı. Doğaüstü öğelerle dolu bir dünyada kötülük ile savaşan yiğit şövalyenin yegane amacı, masumları korumak ve sevdiği kadına ulaşmaktır. Bu süreç içerisinde bir maceradan diğer bir maceraya koşan şövalye, sevdiği kadına kavuşma arzusu ve inancı sayesinde, zor durumlardan kolaylıkla kurtulmayı başarır.³³²

Ortaçağ İspanya'sına göz atıldığında, Haçlı seferlerini anlatan *La Gran Conquista de Ultramar* ve Cifar şövalyesi ile oğlunun maceralarının anlatıldığı *El Caballero Cifar*; İspanyol edebiyatında belli başlı şövalye romanlarının en üst noktasındadır. XV. yüzyıl ve XVI. yüzyıl arası popülerleşen şövalye romanları arasında yukarıda bahsedilen romanlar kadar ilgi gören bir diğer yapıt da *Amadís de*

³³⁰ İsmail Güleç- H. Neslihan Demiriz, a. g. e., s. 236.

³³¹ Nil Ünsal, 2004, a. g. e., s. 133.

³³² a. g. e., s. 133.

Gaula'dır. 1492 yılında yazılır, 1508 yılında Garci Rodriguez de Montalvo tarafından yayımlanır.

“ *Garci Rodriguez'in* yapıtın ilk üç bölümünde değişiklikler yaptığı, *Sergas de Esplandian* başlığını verdiği dördüncü ve beşinci bölümleri kendisinin eklediği ve bu bölümlerde, *Amadis'in* oğlu *Espandian'in* yiğitliklerini anlattığı söylenir.”³³³

Amadis de Gaula birçok dile çevrilmiştir. Döneminin en önemli yapıtları arasındaki yerini her zaman muhafaza etmiştir. Konusu diğer şövalye romanlarına ilham kaynağı olmuştur.

Amadis de Gaula'nın kökeniyle ilgili çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Şövalyeliği anlatan bu ünlü romanın, asıl metninin İspanyollara mı yoksa Portekizlilere mi ait olduğuyla ilgili birbirine rakip iddialar sonucu ortaya çıkan çekişme hala bir çözüme ulaşamamış gibi gözükmektedir.

“ *Yapıtın* ele geçen ilk kopyasının kendisine ait olduğunu belirten İspanya karşısında Portekiz vardır ve bu durum romanı sahiplenme konusunda iki ülke arasında halen tartışmaların sürmesine neden olmaktadır.”³³⁴

İspanyol edebiyatının en önemli yapıtları arasında yer alan *Amadis de Gaula*'da, *Amadis'in* doğumu, *Amadis* ve prenses *Oriana* arasındaki büyük aşk, *Amadis'in* büyücülere, kötücül güçlere, çeşitli doğüstü varlık ve yaratıklara karşı mücadelesi anlatılmaktadır.

³³³ a. g. e., s. 133.

³³⁴ <http://library.oxfordjournals.org/content/TBS-11/1/251.full.pdf> (15.05.2015)

Şövalyeliği anlatan romanlarda olduğu gibi karmaşık olay örgüsü, yapıtın çok fazla karakter içermesi ve uzunluğundan dolayı *Amadís de Gaula*'yı özetlemek oldukça zordur, ancak yapıtın konusu hakkında kısaca bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Amadís'in hikâyesi; kral Perión'nun, Britanya kralı Garinter'in sarayını ziyaretinden sonra başlar. Perión, Garinter'in kızı Elisena'ya âşık olur. Bu ilişkiden sadece Elisena'nın hizmetçisinin haberi vardır. Perión ve Elisena'nın aşkları gibi doğan oğulları Amadís de gizli kalır. Elisena, Amadís'i bir sandığın içine koyar ve onu nehrin akıntısına doğru bırakır. Sandığın içine Perion'nun ona verdiği yüzüğü, kılıcı ve Amadís'in kralın oğlu olduğunu açıklayan bir mektubu yerleştirir. Amadís'in içinde bulunduğu sandık, dalgalarla boğuşurken, İskoçyalı bir şövalye, Gandales onu kurtarır.

Büyücü olarak tanınan ve aynı zamanda Amadís'i kötülöklere karşı koruyan Urganda la Desconocida, Gandales'in kurtardığı ve "El Doncel del Mar" olarak adlandırdıkları bu gizemli çocuğun ileride büyük bir şövalye ve sadık bir âşık olacağını söyler.

Bir gün, İskoç kralı Languines, Gandales'i ziyaret eder. Languines, yedi yaşındaki Amadís'ten çok etkilenir ve Amadís'i yetiştirmek amacıyla sarayına götürür. Birkaç yıl aradan sonra Büyük Britanya kralı Lisuarte, Languines'i ziyaret eder ve yanında eşsiz bir güzelliğe sahip olan kızı Oriana da vardır. Amadís ve Oriana birbirlerini görür görmez âşık olurlar. Bu süreç içerisinde şövalyelik yemini etmeye hazır olan Amadís, hakkında çok şey duyduğu Perión tarafından kendisine şövalyelik ünvanının verilmesini ister.

Amadís babası tarafından gerektiği gibi tam bir şövalye olarak yetiştirilmiştir fakat ilişkilerinde gizlilik hâkim olduğundan her ikisi de gerçek bağlarının farkında değildirler. Bu zaman zarfında, Perión ve Elisena'nın Galaor ve Melcia adında iki çocukları daha olur.

Amadís'in küçük kardeşi Galaor iki yaşındayken bir dev tarafından kaçırlır ve uzak bir adaya götürülüp, münzevi olarak yetiştirilir. Yukarıda kısaca bahsettiğimiz olaylar örgüsü birinci kitabın, yalnızca ilk beş bölümünü kapsar, bu kısa özetlerden yola çıkarak genel anlamda yapıtı ve birbirine geçen hikayelerin ve karakterlerin yapılarını çıkarabiliriz. Şövalyeliği anlatan romanlarda tekrarlanan gizli evlilik, doğum, terk edilen çocuk, bu çocuğun soyunun nerden geldiğini gösteren eşyalar, büyücülük, kehanet, aşk ve bunun gibi motifler Amadís de Gaula'da öne çıkar.

Birinci kitabın ilerleyen bölümlerinde Amadís'in maceraları, sadık uşağı Gandalf ile yola çıkmasıyla başlar. Serinin üç kitabını yazan Montalvo, gizemi ve ilgiyi arttırmak amacıyla Amadís'in, kardeşi Galaor ile olan maceralarından da bahseder. Galaor da Amadís gibi cesur ve erdemli bir gençtir.

Bazı bölümlerde kardeşlerin bir araya geldikleri görülür. Aynı ya da beraber yola çıksalar dahi kötülük yapmaya meyilli şövalyeler, krallar, devler, cüceler, büyücüler onların değişmeyen düşmanlarıdır. Amadís, her seferinde kendini olağanüstü bir şövalye olarak kanıtlar ve yoluna devam eder.

Birinci kitabın sonlarına doğru, Amadís Sobradisa kraliçesi Briolanja'nın hanedanlığını korumak için Briolanja'ya yardım edince, Oriana kıskançlıktan çılgına döner, bu da aşıklar arasında soruna neden olur. Amadís ve Galaor, Florestán adında

bir üvey kardeşe sahip olduklarını öğrendiklerinde olaylar örgüsüne merak uyandıran başka bir unsur daha eklenmiş olur. Böylelikle yapıt okuyucunun ilgisini sürekli diri tutmayı başarır. Her bölümde Amadís'in farklı bir serüveninden bahsedilmesi yapıtın sürükleyici unsurlarından biridir, farklılık ve gizem okuyucuda merak uyandırır; bu sayede okuyucu Amadís'e yaklaşmak, onun iç dünyasını, yaşadıklarını ve tepkilerini, zorluklar karşısında yaşadığı içsel dönüşümünü merakla okur.

Florestán'ın doğumunun gün yüzüne çıkması, o dönemde din adamları tarafından eleştirilen evlilik dışı cinsel ilişkinin örneğini oluşturur. Perión, Zelanda kontunun şatosunda misafirdir. Bir gece, kontun kızı Perión'un odasına girer ve beraber olurlar. Florestán; Perión'un Zelanda Kontu'nun kızından olma oğludur. Kontun kızı o zamanlar Perión'a aşiktir, fakat yaşı hayli genç olan Perión'un macera tutkusu bu ilişkiyi engeller ve Perión Almanya'ya doğru yola çıkar.

Birinci kitapta Amadís'in diğer şövalyelere karşı üstünlüğüne ve başarılarının anlatıldığı bölümlere bol bol yer verilmiştir. İkinci kitap, çok hızlı akar ve kahramanımız türlü zorluklara göğüs gerer, birçok serüvene atılır. Amadís'in usta bir şövalye ve sadık bir sevgili olduğunu ispatlayan birbirinden zorlu maceralar da eklenmiştir. Amadís'in sadık bir sevgili olduğunu kanıtlayan olay, ikinci kitabın ilk bölümünde Insula Firme'nin mucizelerinin ortaya çıkmasıyla başlar. Dünyanın en sadık sevgilisi için saklanan (la cámara defendida) olarak bilinen gizli odaya Amadís ve kardeşi girebilmek için zorlu bir mücadele verirler. Galaor ve Florestán kapıdaki sınavdan geçemezler ama Amadís başarılı olur.

Oriana'ya olan bağlılığını ve sevgisini kanıtlayan Amadís, Oriana'dan kendisini suçlayan, onun Briolanja'ya aşık olduğunu iddia eden bir mektup alır.

Oriana'nın aşkı olmadan, şövalyelik yapamayacağına inanan Amadís; şövalyeliği bırakır, kendine yeni bir isim edinir (Beltenebros), La Peña Pobre adasına çekilir ve orada aşkı için kefareti öder.

Amadís, Oriana'dan hatasını kabul ettiğini açıklayan ve ondan özür dileyen bir mektup aldığı zaman, şövalyelik hayatına geri döner. Bu sefer de, Oriana'nın da geçmesi gereken, yine aşklarını sınavan ayrı bir sınava girmeleri gerekir, sonunda bu sınavı ikisi de başarır.

Olay örgüsü yeni bir yöne doğru ilerler. Kral Lisuarte (Oriana'nun babası) hain bir arkadaşı tarafından Amadís'e karşı saldırıya getirilmeye çalışılır. Amadís'in, krallığına el koyacağını ve kendisini de bu diyardan süreceğini söyler. Sonlara doğru Oriana, Amadís'ten hamile kaldığını öğrenir.

Üçüncü kitapta Oriana, Esplandián'ı doğurur. Esplandián; Nasciano adlı bir münzevi tarafından yetiştirilir. Bu kitap; Amadís'in, Şeytan adasının korkunç hükümdarı dev Endriago'ya karşı mücadelesinin, maceralarının temelini oluşturur. Baba ile kızın arasında geçen ensest ilişkinin mahsulü olan Endriago, ailesini öldürerek, adanın kontrolünü ele geçirir. (Aslında annesi, babasını öldürmeyi ve Endriago ile evlenmeyi planlamıştır.) Bu maceradan sonra Amadís Avrupa'ya seyahat eder Constantinople'ye kadar ulaşır. Bu arada, Oriana ve Amadís'in ilişkisini hala fark etmeyen Lisuarte kızını, Roma imparatoru ile evlendirmeyi planlar.

Dördüncü kitapta Amadís, Roma donanmasını bozguna uğratar, Oriana'yı kurtarır ve Lisuarte'yi sakinleştirmeye çabalasa da boşunadır. Oriana'yı kaçırdığını düşünen kral, Amadís'e karşı öfke ve intikamla doludur. Birbirini izleyen bütün savaşlarda, Amadís'in ordusu zafer kazanır ama Lisuarte ve Amadís arasındaki barış

Esplandián'ı yetiştiren münzevi Nasciano tarafından sağlanır. Lisuarte'ye, erkek bir torunu olduğunu söyler, Amadís ve Oriana'nın evliliğine izin vermesi için onu ikna eder. Hikâye; düğünler ve Urganda la Desconocida adlı büyücünün Esplandián'ın ileride babasını bile gölgede bırakacak bir şövalye olacağına dair kehanetleriyle biter.

3. 2. 1. Amadís de Gaula'da Büyü ve Büyücülük

İsmail Güleç ve H. Neslihan Demiriz *Ortaçağ'da Şövalyelik ve Şövalye Eğitimi* adlı kitaplarında şövalyeliğin ortaya çıkışının mistik unsurları içinde barındırdığını şu sözleriyle açıklamışlardır:

*“Bir rivayete göre şövalyelik tarihi insanın yaratılmasından önceye kadar gitmektedir. Büyük meleklerden Mikail kahraman olarak yığıtiği hiçbir zaman aşlamayan ilk şövalye idi. Tanrı'nın tahtının etrafındaki melekler korosunun bir taklidi olan şövalyelik de Mikail'in taklit edilmesinden başka bir şey değildir.”*³³⁵

Ortaçağ'ın ilk başlarında dünya tamamen halüsinasyondan ibaretti, birçok gizemli varlığın insanlaştırıldığı sembolik bir dünyaydı. Anlamlandırılmayan, olaylar, skolastik düşüncenin de etkisiyle büyü ve büyücülük kavramlarıyla bağdaştırılmaktaydı. Muhtemelen XIII. yüzyılda yazılan Amadís de Gaula'da karakterlerin çeşitliliği, iyi ve kötü büyücü (Urganda, Arcalús, Apolidon) algısı, bu kişilerin uyguladığı büyü pratikleri ve bu pratiklerin ak büyü ve kara büyü olarak sınıflandırılması bakımından önem arz etmektedir.

Yapıtta yer alan şövalyeler, prensesler ne kadar gerçekse, Amadís'in maceraları boyunca karşılaştığı şeytani büyücüler, devler ya da diğer doğüstü yaratıklar da o kadar gerçekçi bir şekilde yansıtılmıştır. İçeriği düşünüldüğünde, bu tür bir Ortaçağ romanı, büyüü temsil eder. Doğüstü olaylar ve fantastik karakterler gerçek dünyada var olmadıkları için romanlarda yer verilen gerçek dışı olan her şey, hayret vericidir. Romanlara konu olan büyü, sihir ve hayal ürünü olan olaylar

³³⁵ İsmail Güleç- H. Neslihan Demiriz, a. g. e., s. 23.

toplumun tarihsel yapısı ve kültür çerçevesi düşünüldüğünde, daha anlaşılabilir ve yorumlanabilir³³⁶

Dört kitaptan oluşan yapıtın birinci kitabının ikinci bölümünde mucizevi olaylar başlar. *El Sueño del Rey Perión* adlı bölümde Amadís'in babası kral Perión'un mesaj içerikli rüyasını din adamlarından birine sormasıyla/ yorumlatmasıyla karşılaşılır.³³⁷

*“Kral Perión yalnızlıktan ve gördüğü rüya sebebiyle acı içerisindeydi. Krallığına geldiğinde bütün senyörleri çağırdı ve onları topraklarındaki en bilge din adamlarını bir araya getirmeleri için gönderdi. [...] İş ile ilgili konuşmalar bittiğinde, üç tane din adamı kaldı. Onları şapele götürdü ve onlara gerçeği söyleyeceklerine dair yemin ettirdi.”*³³⁸

Öz oğlu Amadís'in doğumundan haberi olmayan Perión, rüyasında birinin kapalı odaya girdiğini ve kalbini söküp nehre attığını görür. Rüyayı analiz edenlerden biri olan Antales, Perión'un bir kadını çok sevdiğini, kapalı kaldığı odayı ve kalbinin sökülmesini ise, aşık olduğu kadından doğan çocuğu olarak yorumlar. Sökülen kalbin nehre atılmasını ise doğan çocuğun uzaklaştırılması olarak tasvir etmiştir.³³⁹

³³⁶ Christopher Warnes, “Avatars of Amadis: Magical Realism as Postcolonial Romance,” **The Journal of Commonwealth Literature**, cilt: 40, no: 3, 2005, ss. 7-20.

³³⁷ **Amadís de Gaula**, Ángel Rosenblat (Ed.), Editorial Castalia, Madrid, 1987, ss.17- 18.

³³⁸ a. g. e., s. 17.

³³⁹ a. g. e., ss. 17- 18.

Ortaçağ'da saray sakinleri için kahinin bilgisine başvurmak, kehanet kavramı, öngörü almak yaygın bir gelenektir. Keramet sahibi bilge kişiler tarafından rüyalar yorumlanır, öngörü değerlendirilmesi yapılırdı.³⁴⁰ Bu yüzden yapıtta, Urganda'nın Amadís ve arkadaşlarına, saray bilginlerinin de krala gelecekte haber vermeleri, olağan karşılanabilecek bir durumdur.

XIII. yüzyıl sarayları büyü ve büyücülüğün geliştiği ve ivme kazandığı yerler olarak bilinir. Bu durumun nedeni saraydaki dengesiz güç dağılımıdır. Bir tarafta kralın resmi olarak göreve atıldığı saraylı kesim ile, diğer tarafta resmi bir hakka sahip olmayan gayri resmi görevlerde bulunan kişilerin arasındaki çatışma gözlemlenir. Kralın gözüne girmek için büyüye başvurabiliyorlardı³⁴¹

El Doncel del Mar adlı dördüncü bölümde Amadís'i bıraktığı nehirde bulan ve kendi öz çocuğu gibi yetiştirmeye başlayan İskoç şövalye Gandales'in, Amadís'i kötülüklerle karşı koruyan büyücü Urganda la Desconocida (Bilinmez Urganda) ile ilk karşılaşması şu şekilde anlatılır:

“Gandales ve eşi, buldukları çocuğu dikkatli ve özenli bir şekilde yetiştiriyorlardı. Ona Doncel del Mar ismini verdiler. Her gün biraz daha güzelleşiyor ve onu gören herkesi şaşırtıyordu. Bir gün, Gandales atıyla bulunduğu yere dönerken yabancı bir kadınla karşılaştı.”

Kadın Gandales'e başının kesileceğini söyler. Gandales ve kadın arasındaki konuşma şu şekilde gelişir:

³⁴⁰ Richard Kieckhefer, a. g. e., s. 150.

³⁴¹ a. g. e., ss. 150-151.

“Gandales: Neden ?

Kadın: Çünkü onların ölüsünü saklıyorsun.

Gandales: Aman tanrım, hanımefendi bu nedir söyleyin bana?

“Kadın cevap vermeden ortadan yok oldu. Gandales düşünceli bir şekilde yoluna devam ettiği sırada, kadın atıyla bağırarak geri döndü ve “Gandales, yardım et bana!”³⁴² diye bağırdı.

Bu sırada şövalye kadını kovalamaktadır. Gandales ikisinin arasına girer, şövalye Gandales’e kadını neden koruduğunu sorar. Gandales bu soruya şu şekilde karşılık verir:

“Onu korumak zorundayım çünkü hak etse bile kadınlar cezalandırılmamalıdır.”³⁴³

Gandales’in bu sözü, büyücülükle uğraşan kadınların kötü olmasına ilişkin savı parçalar niteliktedir. Ortaçağ’da kadının büyücü veya cadı olarak yaftalanmasına ve bu suçlamanın Kilise ve ruhban sınıf tarafından rağbet görmesine karşın, yapıtta Gandales’in Urganda’yı koruması, okuyucunun farklı bir bakış açısı geliştirmesini de amaçlamış olabilir.

Gandales’in Urganda’yı savunmasına sinirlenen şövalye bu sefer Gandales’e saldırır, iki şövalye bu harp esnasında atlarından düşerler. İkisi de kalkanlar ve savaşa

³⁴² Amadís de Gaula, s. 18.

³⁴³ a. g. e., s. 18.

devam ederler.³⁴⁴ Bu sırada kadın iki şövalyenin arasına girer ve kadını kovalayan şövalye bir tarafa çekildiğinde kadın şövalyeye şu şekilde seslenir:

“Kadın: Bir kez daha bana boyun eğ.

Şövalye: Büyük bir zevkle, dünya üzerinde en çok sevdiğim şeymiş gibi bu isteğinizi gerçekleştireceğim. Şövalye bu sözlerinin ardından, tüm silahlarını attı ve kadının karşısında diz çöktü.[...] Şövalyenin ormanlık alanda saklanan ve tüm olayı izleyen arkadaşı, Urganda'nın arkadaşına büyü yapmış olduğunu anladı, atına bindi ve ağlayarak oradan uzaklaştı.”³⁴⁵

Bahsedilen olayda şövalyenin aniden ve sorgulamadan Urganda'nın tüm isteklerini yerine getirmesi ve ona boyun eğmesi, Urganda'nın yapıtta büyücü kimliğiyle yer aldığı kanıtı olarak düşünülebilir.

Gördüklerine çok şaşırın Gandales, Urganda'ya yaklaşır ve “diğerlerinin ölüsünü saklamak” ifadesiyle ne demek istediğini sorar. Urganda Amadís'i kastederek Gandales'e şu şekilde seslenir:

“ Senin denizde bulduğun bu çocuk, döneminin en ünlü şövalyelerinden biri olacak, güçlülere titretecek, diğerleri başarısızlığa uğrarken, o şerefiyle birçok zafer kazanacak. Bir sürü şey yapacak. Hiç kimse yapacağı şeylerin insan elinden çıkmış olabileceğine

³⁴⁴ a. g. e., s. 19.

³⁴⁵ a. g. e., s. 19.

inanmayacak. İyilere karşı alçakgönüllü, kötülere karşı zalim ve aşkına sadık bir şövalye olacak. [...] ve ben Urganda la Desconocida.”³⁴⁶

Urganda, klasik kötü büyücü arketipinin karşısında yer almaktadır. Kitap boyunca Amadís'i kötülüklerle karşı uyarır, kötücül güçlere karşı korur ve onun daima ilerlemesini sağlar. Ortaçağ'ın kalıplaşmış “kötü büyücü fenomeni” yerine Urganda la Desconocida, yapıt boyunca Amadís ve arkadaşlarının yanında yer alır.

Urganda la Desconocida'nın bilinmez veya tanınmaz olarak adlandırılmasının nedeni, insanlarla her karşılaşmasında onların karşısına farklı bir bedende ve yüze çıkmasıdır. Urganda'nın kendisini Ganadales'e tanıttmasının ardından, onun farklı kimlik ve bedenlerle ortaya çıkmasına yapıtta şu şekilde değinilir:

“Gandales, Urganda'ya baktı ve biraz önceki genç görüntüsünden sonra, şimdi onu oldukça yaşlı bir kişiye dönüşmüş olarak gördüğüne ve bu yaşlanmış haliyle atın üstünde durabilmesine şaşırıldı.”³⁴⁷

Urganda bilge ve yaşlı kadın arketipini oluşturmaktadır. Psikanalizin kurucusu Jung'a göre psişe, bilinç kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışından oluşur, ve çeşitli arketipsel semboller içerir.³⁴⁸ Rahibe olarak da tasvir edilen bilge kadın arketipi, genellikle önceki deneyimleri sebebiyle ulaştığı bilgeliğiyle kahramana yardım eden bir figür olarak okuyucunun karşısına çıkar. Tecrübesi ve

³⁴⁶ a. g. e., s. 19.

³⁴⁷ a. g. e., s. 19.

³⁴⁸ Clare Gibson, *Semboller Nasıl Okunur?, Resimli Sembol Okuma Rehberi*, (Çev: Cem Alpan), Yem Yayın, İstanbul, 2013, s. 16.

ruhani bilgeliği sayesinde onun karşısı olan cadı arketipinden farklıdır. Çünkü bilge kadın, güçlerini iyilik yapmak, yol göstermek ve düzen adına kullanır.³⁴⁹

Urganda, Tanrı'nın bir yansıması olarak yapıt boyunca Amadís'e yardım eder. O, geleceği görme ve kendini istediği şeye veya kişiye dönüştürme konusunda becerikli bir büyücüdür. Kendini genç bir kıza ya da yaşlı bir kadına çevirebilir, istediği zaman istediği yerde ortaya çıkabilir, büyü yapmak istediğinde, herhangi bir ritüele başvurmaz, yalnızca kendi yeteneklerini ve özgür iradesini kullanır. Birçok doğaüstü güce sahip olmasına rağmen, kehanetleriyle ünlüdür. Urganda'nın kehanetleri, üstü kapalıdır ve farklı yorumlara açıktır, kehanetleri mantıklı bir şekilde yorumlamak isteği, okuyucudaki merakı tetikler³⁵⁰.

Galaor adlı beşinci bölümde Elisena ve Perión'un Galaor ve Melica adlı iki çocukları daha olur. Galaor iki yaşındayken, Gandalac adlı dev onu kaçıtır. Gandalac'ın diğer devlerden farkı, onlar gibi kötü bir ruha sahip olmamasıdır. Gandalac, ermişin yanında şövalye olarak eğitilmesi amacıyla Galaor'u ermişe götürür. Yukarıda adı geçen Gandalac adlı dev hariç yapıttaki devler genellikle kötülük ve savaş ile özdeşleştirilebilir.³⁵¹

Gandalac'ın, yapıtta bahsedilen diğer devler gibi kötü yürekli olmadığına şu şekilde değinilir:

“Devin adı Gandalac'tı, safkan Leonis'ti. Adada iki tane kalesi vardı ve diğer devler gibi kötü biri değildi.”³⁵²

³⁴⁹ Amadís de Gaula, s. 17.

³⁵⁰ Jennifer M. Cory, a. g. e., ss. 163-167.

³⁵¹ Amadís de Gaula, s. 22.

³⁵² a. g. e., s. 23.

Kötülüğü sembolize eden devler aynı zamanda eril öfkenin dışı vurumudur.³⁵³ Efsanelerde, genellikle canavarlar ve devler, kaostan doğan yaratıklar olarak tasvir edilirdi. Tanrılar düzeni, canavarlar ve devler kaosu oluşturmaktaydılar.³⁵⁴ Devlerin romanlarda, efsanelerde yer almalarının başka bir nedeni de başa çıkılmayan doğa güçlerinin mana halinden maddesel boyuta yansımalarının bir ürünü olmalarıdır.³⁵⁵

Alparslan Salt, *Neospiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller* adlı ansiklopedisinde devlerden şu şekilde bahsetmiştir:

“ Başta İzlanda, İskandinavya, Grek, Maya, Kelt, Eski İran, Hindu, ve Mezopotamya tradisyonları olmak üzere pek çok tradisyonda devlerden söz edilir. Devlerle ilgili öykülere özellikle mitolojilerde ve masallarda rastlanır... Dev sembolü, inisiyatik bir savaş veya nefsaniyete karşı verilen mücadele izlerinin bulunduğu tüm tradisyonlarda, ejder sembolüyle hemen hemen aynı anlamdadır. Dünyasal yaşamla ilgili olduğunda nefsaniyeti, ölüm deneyimi ile ilgili olduğunda ise maddi tutkularla, nefsanî arzularla, dünyasal alışkanlıklarla beslenmiş varlığın henüz denetleyemediği imajinasyonun kendisini olumsuz yönde etkileyen ürünler oluşturmasını sembolize eder.”³⁵⁶

La Espada de Galaor adlı on ikinci bölümde, ermiş tarafından büyütülen Galaor, on sekiz yaşına gelir ve şövalye olmak ister. Onun bu isteğini olumlu karşılayan Gandalac, Galaor’la beraber Galaor’un kral Lisuarte tarafından şövalye ilan edilmesini sağlamak amacıyla yola çıkar. Yolda, Bradoid kalesine vardıklarında

³⁵³ <http://www.history.ac.uk/reviews/review/826> (29.08.2015)

³⁵⁴ Christopher Dell, a. g. e., s. 20.

³⁵⁵ **Mitoloji**, Ntv Yayınları, İstanbul, 2012, s. 174

³⁵⁶ Alparslan Salt, **Neo- spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller**, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 97-98.

şövalyeler arasında gerçekleşen kavgaya şahit olurlar. Galaor, bu çarpışmayı izlemek ister. Bu kavga Amadís ve kalenin şövalyeleri arasında gerçekleşmektedir.³⁵⁷

Kalenin sahibini yenilgiye uğratan Amadís, ona eğer ölmek istemiyorsa bütün silahlı şövalyelerin kaleyi boşaltmalarını ve köprüyü indirmeleri gerektiğini söyler.³⁵⁸

Bu bölümde Urganda yeniden büyücü kimliğiyle Amadís'e yardım amaçlı yapıtta yerini alır. Urganda'nın büyü sanatındaki ustalığını kullanarak Amadís'i zorlu bir durumdan kurtarmasına, korkulan bir kişi olarak aniden ortaya çıkmasına şu şekilde değinilir:

*“Köprü indiğinde, köprüden bir kadının girmesi ile kalenin sahibi panikledi. Çünkü korktuğu kadın Urganda la Desconocida'dır. [...]”*³⁵⁹

Urganda kaleden çıkan mahkumlar arasında bulunan bir kadına, aralarındaki husumet nedeniyle *“büyü yaptı ve kadın kendini yanan bir meşalenin kavurduğu hissiyle yanan ateşi söndürmek istermişçesine suya atladı.”*³⁶⁰

Bu olaylara tank olan Galaor, Amadís tarafından şövalye ilan edilme ister. Durumu fark eden Urganda Amadís'e, olan biteni açıklar ve Amadís, Galaor'u şövalye ilan etmeyi kabul eder.

Şövalyelik ritüeli gerçekleştikten sonra *“Amadís yaverinden Galaor'a verilmek üzere bir kılıç istedi.”*³⁶¹ Fakat Urganda şöyle der:

³⁵⁷ Amadís de Gaula, s. 42.

³⁵⁸ a. g. e., s. 43.

³⁵⁹ a. g. e., s. 43.

³⁶⁰ a. g. e., s. 43.

³⁶¹ a. g. e., s. 44.

“Urganda: Size en iyi hizmeti sunacak olan kılıç, şu ağaçta asılı durmaktadır. Herkes ağaca baktı ama kimse bir şey göremedi.

Urganda gülmeye başladı ve ekledi:

Urganda: Aman Tanrım, kılıç on yıldır burada ve kimse göremedi. Şimdi onu göreceksiniz.”³⁶²

Ağaca yeniden baktıklarında parlayan kılıcı görürler, Amadís kılıcı Galaor’a teslim eder, Urganda Galaor’a Amadís’in onun kardeşi olduğunu söyler.³⁶³

Urganda’nın ağaçta saklı bir şekilde duran kılıcı ortaya çıkarması ve aralarında düşmanlık olduğu varsayılan bir kadının kendini yanma hissi ile denize atması Urganda’nın büyü yaptığına dair örneklerdir.

Urganda tarafından büyü yapılan kadının her tarafını kaplayan yanma hissi ateş kavramının sembolik olarak kullanılmasıyla açıklanabilir. Ateş kullanarak büyü yoluyla birine zarar vermek, klasik Ortaçağ büyü terkiplerinden biri olarak kabul edilir. Birikmiş enerjinin açığa çıkması olarak sembolleştirilen ateşin, zarar veren yakıcı bir etkiye sahip olmasının yanı sıra ateşin arınmayı temsil ettiği de düşünülebilir.

Ortaçağ’daki büyü sisteminin duayenlerinden biri olan Agrippa, ateşi kendi döneminin algısıyla şu şekilde tanımlar:

“ Etkindir, güçlüdür, görünmez biçimde bütün şeylerde aynı anda bulunur. Küçük düşürülemez, karşı çıkılamaz. Sanki oç alma yoluyla şeylere itaat ettirilir. Ele avuca sığmaz, azaltılmaz. Bünyesinde bütün karşıtlıklardan daha varlıklıdır. Ateş, (

³⁶² a. g. e., s. 44.

³⁶³ a. g. e., s. 44.

Plinius'un dediği gibi) doğal şeylerin sınırsız, yaramaz, ele avuca sığmaz bölümüdür. Yıkacağı mı yoksa yeni şeyler mi üreteceği belirsizdir."³⁶⁴

Antik dönemden Ortaçağ'a kadar Avrupa'daki ateş şenlikleri, kültürel anlamda önemli bir yere sahipti. Yılım belirli günlerinde insanlar toplanır ateş yakar ve üstünden atarlardı. Şenliklerde ateş yakma ritüeli açık alanlarda, bahçe ve ormanlık kesimlerde uygulanırdı.³⁶⁵ Yaz dönümlerinde kutlanan şenliklerde cadiya benzeyen suretler direğe bağlanır ve yakılırdı.

Frazer, şenliklerde suret yakmanın sebebini ise şu sözleriyle açıklar:

*"Bu ateşlerin genellikle cadıları yakmak amacıyla tutuşturulduğu varsayıldığına, ateşlerde yakılan tasvire kimi zaman "Cadı" dendiğine göre, bu gibi durumlarda alevlerde yakılan bütün tasvirlerin cadıları ve büyücülerini temsil ettiği; onları yakma töresinin kötü, günahkar kimseleri yakma yerine geçtiği sonucunu kolayca çıkartabiliriz."*³⁶⁶

Urganda'nın, aralarında bilinmeyen bir husumetten dolayı, kadına büyü yaparak ona yandığını hissettirmesi de, cadı yakma törenlerine gönderme olarak yorumlanabilir. Amaç, kadının yanma hissine kapılmasını sağlayıp ona zarar verme isteğidir. Bahsedilen olayda, sembolik anlamda ateşin yakıcı, yok edici gücünden yararlanılmıştır. Haddini bildirme amacıyla kullanılan ateş, Ortaçağ'daki evrensel anlamını bütünsel olarak korumuştur.

Arcaláus, El Encantador adlı on yedinci bölümde, kardeşi Galaor'u bulmak amacıyla yola çıkan Amadis'e Ardián adlı bir cüce, Galaor'un bulunma ihtimalinin

³⁶⁴ Heinrich Cornelius Agrippa Von Nettesheim, a. g. e., s. 17.

³⁶⁵ James George Frazer, a. g. e., s. 278

³⁶⁶ a. g. e., s. 278.

olduğu kaleye kadar eşlik eder. Yol boyunca kötülüklerle savaşan Amadís, büyücü Arcaláus'un sahibi olduğu terk edilmiş bir kaleye gelir. Kalede Arcaláus'un adamları tarafından saldırıya uğrar, kalenin içinde bulunan karanlık bir çukurdan yaveri Gandalin'i çıkarır ve kalenin içindeki zindandan prenses Grindalaya'yı kurtarır. Prenses Grindalaya kralın Arbán de Norgales'in düşmanı olan Arcaláus tarafından büyü yoluyla kaçırıldığını şu sözleriyle anlatır:³⁶⁷

*“Grindalaya: Bayım, bu Arcaláus kralın en büyük düşmanıydı. Ondan intikamını alamadığı için, bu durumdan doğacak sonuçları bilmesine karşın, beni kaçırmaya karar verdi. Bir gün, birçok insanla buluştuğum sırada, bana büyü yaptı ve benimle beraber ortadan yok oldu. Beni koyu renkli bir bulutun için soktu, böylelikle kimse bizi göremedi.”*³⁶⁸

Arcaláus, Urganda'nın aksine, Amadís'in aleyhinde oyunlar çevirerek onu yenmeye çalışan, yaptığı kötülükleri zaman zaman büyü yoluyla da destekleyen büyücü kimliğiyle okuyucunun karşısına çıkar. Yapıtta Arcaláus kötülüğu temsil eden karakterlerden biridir.

Prensesi kalabalık arasında alkoyan Arcaláus, ertesi günün sabahında silahlanmış bir şekilde, Amadís'in karşısına çıkar. Bu bölümde yapıt boyunca ilk defa Arcaláus ve Amadís karşılaşır ve Arcaláus Amadís'in kimliğini öğrenir.

“Arcaláus: Ölümün eşiğindesin şövalye! Senin kim olduğunu bilmiyorum, söyle bana sen kimsin? Çünkü seni yenmeyi değil öldürmeyi düşünüyorum.

³⁶⁷ Amadís de Gaula, s. 63.

³⁶⁸ a. g. e., s. 64.

Amadís: Benim ölümüm Tanrı'nın rızasıyla olur. Senin ölümün ise Şeytan'ın rızasıyla gerçekleşir. [...] Bilmelisin ki, benim adım Amadís de Gaula. Brisena kraliçesinin şövalyesiyim."³⁶⁹

Arcaláus'la savaşan Amadís, onun peşinden saraydaki odalardan birine girer ve olaylar gelişir.³⁷⁰

*"Amadís onun ardından odaya girdi, onu yaralamak amacıyla kılıcını kaldırdı, fakat aniden gücünü kaybetti ve ölü gibi yere düştü."*³⁷¹

Amadís kendinden geçmiş bir halde ölümün eşiğindedir. Amadís'in odaya girer girmez düşmesi, aniden ölüme yakın bir hal alması ve özellikle Arcaláus'un Amadís'i belirli bir odaya doğru yönlendirmesi, odanın büyüğü olduğunun veya Arcaláus'un Amadís'e büyü yaparak onu bu ölümcül duruma getirmiş olabileceğinin göstergesi sayılabilir.

Büyücü arketipi, eril cinsiyet ile bağdaştırılmıştır. Bilgeligi, maneviyatı ve ruhani olarak yükselmeyi sembolize eder. Kadim öğretilerde büyücü, kişilerin zor durumlarda başvurdukları bir çeşit akıl hocasıdır.³⁷² Büyücü olarak da bilinen Arcaláus, klasik erkek büyücü arketipinin dışında, büyüü kullanarak insanlara zarar vermeyi amaçlayan kötücül bir semboldür.

³⁶⁹ a. g. e., s. 64.

³⁷⁰ a. g. e., ss. 64-65.

³⁷¹ a. g. e., s. 65.

³⁷² Erhan Altunay, **Paganizm-1 Kadim Bilgelige Giriş**, Hermes Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 220-221.

Amadís'i silahsız ve ölüme terk edilmiş bir şekilde kalede bırakan Arcaláus eşine, kral Lisuarte'nin huzuruna çıkıp Amadís'i nasıl yendiğini anlatacağını söyler.³⁷³

El Arca de Urganda adlı on dokuzuncu bölümde, Arcaláus'un kral Lisuarte'ye gitmesiyle, kalede Arcaláus'un eşiyle karşı karşıya kalan prenses Grindalaya, Amadís'e büyü yapıldığını Arcaláus'un eşi ve yanındaki kadınlara şu sözlerle ifade eder:

“ Hanımlar, bu yaşında dünyanın en iyi şövalyelerinden biri olan Amadís'e bakın, yapılan büyülerden o kadar zarar görmüş ki!”³⁷⁴

“Grindalaya'nın bu sözlerinden sonra Amadís ve diğerlerinin bulunduğu odaya iki kadın girdi. Kadınlar yanlarında yanan mum getirmişlerdi. Bu mumları da odanın her bir köşesine yerleştirdiler. Böylelikle hiç kimse odadan dışarı çıkamayacaktı. Kadınlardan biri küçük bir sandıktan kitap çıkardı, kolunun altında taşıdığı kitabı okumaya başladı. Okumaya başladığında, odanın içinden koro halinde yükselen sesler duyuldu. O anda, odadaki kadınlardan birinin ayak ucuna, sanki rüzgar savurmuşçasına başka bir kitap yuvarlandı. Kadın kitabı yerden aldı, arkadaşlarıyla beraber kitabı dört parçaya bölerek sayfalarını odanın her bir köşesinde yaktılar.”³⁷⁵

Amadís'in baygınlık geçirdiği odada, kadınlar tarafından sembolik anlamda çember içine alınması, Amadís'e yardım için gelen kadınların yanlarında getirdikleri

³⁷³ Amadís de Gaula, ss.60-65.

³⁷⁴ a. g. e., s.67.

³⁷⁵ a. g. e., s. 66.

munları odanın her bir köşesine yerleştirmeleri ve odadaki kadınlardan birinin sandıktan çıkardığı kitabı okuyarak Amadís'i iyileştirme çabaları, sağaltma büyüünün örneği olarak değerlendirilebilir.

Bu bölümde Arcaláus'un büyü aracılığı ile Amadís'i ölümün eşiğinde bırakıp gitmesinin ardından odaya gelen kadınların Amadís'i kurtarmak için sağaltma büyüünden yararlandıkları anlatılmıştır. Burada göze çarpan sembollerden biri de çemberdir. Herhangi bir yeri veya bir kişiyi büyü esnasında çember içine almanın çeşitli yorumları vardır.

Çember, daire ve spiral bütünlüğün sembolüdür. Çeşitli ritüellerde çemberin açılması veya çember oluşturulması kutsal bütünlüğün tamamlanması anlamına da gelmektedir. Ritüel alanının belirlenmesi, mekanın çember içine alınması, çalışmayı yapan kişinin veya kişilerin bu işlemi çemberin dışına çıkmadan yapmaları önem arz etmektedir.³⁷⁶

Korunma amaçlı, demonları veya çeşitli pagan tanrılarını çağırmak adına çizildikleri veya oluşturuldukları düşünülen çemberlerin yorumlanmasında farklılıklar vardır. Çemberlerin koruyucu gücü kanıtlanmamış olsa da yaygın bir inanışa göre, çemberlerin büyücülerini kötücül güçlere ve demonlara karşı koruduğu varsayılmaktadır.³⁷⁷ Bu sebeple, çember açan kişi çemberin dışına çıkarsa çemberin içindeki korunma amaçlı gerçekleştirilen ritüelden yararlanamaz.

Çember kültürünün yanan mumlarla desteklenmesi, ateşi, ışığı ve aydınlığı sembolize eder. Odayı mumlar aracılığıyla çember içine alan kadınların amacı Amadís'i iyileştirmektir. Olayda geçen 4 sayısı da dört temel elementi; toprak, ateş,

³⁷⁶ Erhan Altunay, 2012, a. g. e., ss. 87-88.

³⁷⁷ Richard Kieckhefer, a. g. e., s. 238.

su ve havayı temsil eder. Dört elementi simgeleyen dört sayısı, bütünlüğün sembolüdür. Yukarıdaki bilgilerden yola çıkılarak çemberi, mumu ve dört sayısını Amadis'i bütünüyle sağlığına kavuşturmak için uygulanan çalışmanın bir ürünü olarak yorumlanabilir.³⁷⁸

İyileştikten sonra Galaor'u aramak için yeniden yollara düşen Amadis, kendini büyüden kurtaran kadınlarla karşılaşır.

“ Kadın, miğferini çıkaran Amadis'i tanıdı. Amadis, ona yardım etmek amacıyla kaleye nasıl geldiğini sordu.

Kadın: Benim teyzem, Urganda la Desconocida, sizi kurtarmam ve vakitli bir şekilde kaleye gelmem için on gün boyunca çalıştı. ”³⁷⁹

Bu olayların sonucunda, önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere Urganda'nın büyü aracılığıyla Amadis'e yardım ettiğini anlaşılmaktadır.³⁸⁰

İkinci kitabın *La Insula Firme* adlı birinci bölümünde, Oriana'yla dargın olan Amadis'in yolu dua edebileceği ıssız bir eve düşer. Orada bulunan kadınlardan biri, garip olayların gerçekleştiği mükemmel güzellikteki bir adadan, adanın sahibi nekromansi ve büyü ustası Apolidón'dan bahseder ve kadın adanın hikayesini anlatmaya başlar:

“Yunanistan'da bir kral vardı. Kral, Konstantinopla imparatorunun kız kardeşiyle evlendi ve bu evlilikten iki güzel çocukları oldu. Özellikle ilk çocukları Apolidón zeki, bilimin her çeşidiyle

³⁷⁸ Amadis de Gaula, s. 66.

³⁷⁹ a. g. e., s. 68.

³⁸⁰ a. g. e., s. 68.

ilgilenen, çeşitli uğraşları olan farklı bir çocuktü. [...] Nekromansiyle ilgilenirdi, kara sanatlar konusunda etkindi. Olması imkansız gözükten her türlü olayı gerçekleştirebilecek yeteneğe sahipti."³⁸¹

Fakat kardeşinin hırsı nedeniyle Apolidón tüm krallığı, kitapları ve hazineyi erkek kardeşine bırakır ve yeni maceralar için gemisiyle denize açılır. Apolidón, Sudan imparatorunun kız kardeşi Grimesa'ya aşık olur. Grimesa'yla birlikte, dev bir yılan tarafından yönetilen bir adaya gelirler. Adanın tek hakimi olan dev yener ve Grimesa'yla on altı yıl boyunca bu adada yaşar. Yunan imparatoru öldüğünde, Apolidón'un başarılarını ve yeteneklerini duyan halk onun başa geçmesini ister. Apolidón imparatorluğun başına geçmeden önce adanın büyü yoluyla korunmasına yönelik bir uygulamada bulunur.³⁸² Adanın bahçe kısmına dört tane oda yaptırır ve odalardan birinin içine kendisini ve Grimesa'yı temsil eden iki tane heykel diktirir. Bu heykellerin yanında bulunan jasper taşının üstünde "buradan sadece gerçek aşka sahip kişilerin geçebileceği" yazılıdır. Birini aldatan bir erkeğin veya kadının buradan geçemeyeceği, ancak ölüsünün çıkacağı, fakat eşini seven ve ona sadık olan bir şövalye veya bir kadının bu testi geçebileceği bildirilmektedir.³⁸³

Burada adı geçen jasper taşı (çakmak taşı) antik dünyanın değerli taşlarından biridir. Erdemi sembolize eder. Güç ve cesaret taşı olarak bilinmektedir. Ortaçağ'ın geleneksel düşünce yapısı gereği, antik dünyadaki okült bilgilerin aracılığı ile anlamlandırılmıştır.

Yapıtta Apolidón'un büyü uygulamalarına şu şekilde değinilir:

³⁸¹ a. g. e., s. 130.

³⁸² a. g. e., s. 131.

³⁸³ a. g. e., ss. 129-133.

“Apolidón tüm bilgeliğiyle, hiç kimsenin bu odaya on iki adımdan fazla yaklaşmamasını sağlayan bir büyü yaptı. [...]”³⁸⁴

Testleri başarıyla tamamlayan kişinin adanın yöneticisi olacağını belirtir. Ada sahibine kavuşunca, yaptığı büyüü bozacağını şu şekilde ifade eder:

“ Bu ada sahibine kavuşursa, şövalyeler için büyü bozulacak, onlar da özgürce odaya girebilecekler [...]”³⁸⁵

Ardından, Grimanesa’yla Yunanistan’a doğru yol alırlar.³⁸⁶ Amadís, testlerin hepsini başarıyla geçerek adanın yeni yöneticisi olmaya hak kazanır.

Apolidón, erkek büyücü arketipiyle yapıtta yerini alır. Arcaláus'un aksine Apolidón, nekromansiyle ilgilenmesine karşın, büyüü koruma ve korunma amaçlı kullanır. Adayı kötülüklerle karşı korumak için çeşitli büyü pratikleri gerçekleştirir. Urganda ve Apolidón'un bu bakımdan benzer özellikleri vardır. Sezgileri kuvvetli ve ruhsal anlamda gelişmiş bir kişidir.

Nekromansi ve kara sanatlarla uğraşanlar genellikle kötücül güçleri kullanan büyücüler olarak tasvir edilmelerine rağmen, Apolidón yapıtta kötülükle değil iyilikle bağdaştırılmıştır. Halkın Apolidón'u sevmesi ve yapıtta Apolidón'dan hep iyi bir şekilde bahsedilmesi de nekromansi ve kötülük arasındaki ilişkiye farklı bir gözle bakılmasını sağlar.

³⁸⁴ a. g. e., ss. 132-133.

³⁸⁵ a. g. e., ss. 132-133.

³⁸⁶ a. g. e., ss. 132-133.

Üçüncü kitabın *Las Moradas de la Insula Firme* adlı dördüncü bölümünde, Briolanja'nın hükümdarlığından gelen bir kadın, Oriana'ya, Amadis'in Insula Firme'de başından geçen doğüstü olayları anlatmaya başlar:

“Hanımefendi, Insula Firme'ye vardığımızda, bizi Apolidón'un ünlü evlerinden birine getirdiler. Ev kaleye yakın, çok güzel bir yerde bulunuyordu. Yemek vakti gelince ortasında derin ve karanlık bir mağara olan salona girdik. Buradan kuleye çıkılabiliyordu ve kuleden geçtikleri yer izlenebiliyordu. Kraliçe ve bizi kuleye götürdüler. Bizler pencerelerin, masaların ve platformların yanında duruyorduk. Orada bize hizmet ettiler. Kraliçenin şövalyelerini yemek yerken izliyorduk. Yemek servisi ikinci defa gerçekleştiğinde mağaradan gelen kuvvetli ısıklık sesleri duyuldu. Mağaradan dumanlar çıkmaya başladı. O anda salonun ortasına, kimsenin bakmaya cesaret edemeyeceği derecede korkunç bir yılan geldi. Ağzından, burnundan dumanlar çıkıyor, kuyruğuyla tüm salonu titretiyordu. Yılanın ardından iki büyük aslan çıktı ve büyük bir savaş başladı. [...] Ertesi gün bizi Apolidón'un başka bir ikametgahına götürdüler. Uyku vakti gelince kaliteli kumaşlarla döşenmiş güzel bir odaya girdik. Gece yarısından sonra, sakin bir şekilde uyuduğumuz sırada, aniden kapılar açıldı ve odaya boynuzlarında yanan mum ışıkları ile odayı aydınlatan bir geyiğin girdiğini gördük. Geyiğin vücudu beyaz, boynu ve başı siyah, boynuzlarından biri altın diğeri ise kırmızı renkteydi.³⁸⁷

³⁸⁷ a. g. e., s. 210.

Geyiğin hemen ardından odaya giren dört tane köpeğin saldırısından da bahseder. Bu dört köpek onlara saldırdığında adeta görünmez bir elin, fildişinden yapılmış altın boynuzu kavrayarak, çalan müziğin ritmiyle köpekleri onlara karşı kışkırttığını anlatır. Yaşanan olaylar Amadís ve arkadaşlarını oldukça korkutmuştur. Gürültüler üzerine odaya gelen kadına başlarından geçeni anlattıklarında, kadın onlara güler ve biraz önce sessiz ve sakin bir şekilde uyuduklarından bahseder.

Ertesi günün sabahında büyük çam ağaçlarından, mükemmel bağ ve bahçelerden oluşan büyük bir ormana gelirler. Yuvarlak ve kristal bir alan içerisinde on iki tane mermer sütundan oluşan bir bölmeye girerler. İç taraftan dışarıda olan her şey görülebilmektedir. Kapılar altın ve gümüş yapraklarla korunmaktadır, her sütunun yanında bakırdan dev imajlar ve bu imajların ellerinde yay ve demirden yapılmış, ucundan alev çıkan oklar bulunmaktadır. Önlerinden geçen geyikleri fırlattıkları oklarla küle çevirirler. Tüm günlerini burada geçirdikten sonra kraliçe, Isanjo'ya adada yapılan büyülerin ne anlama geldiğini sorar. Isanjo aslan ve yılan arasındaki savaşın, köpekler tarafından kovalanan geyiklerin, adada yaşanan tüm bu doğüstü olayların ve yapılan büyülerin Apolidón'un Grimesa'yı eğlendirmek amacıyla yapıldığını söyler. Büyülerin ancak aşkına sadık bir şövalye tarafından testlerden geçmesiyle son bulacağını açıklar.³⁸⁸

Amadís ve arkadaşlarının uyudukları sırada aniden odaya giren geyiğin farklı renkteki boynuzları, boynuzlarında yanan mum ışığı ve ardından odaya gelen dört tane köpeğin saldırısı yorumlanabilecek önemli semboller arasındadır. Yapıtta bahsedilen geyik ve saldırgan köpek sembolü, Yunan mitolojisindeki Akteon ve Artemis arasında geçen olayın bir yansıması olarak görülebilir. Artemis, mitolojide

³⁸⁸ a. g. e., ss.210-212.

vahşi doğa ve avcılık tanrıçası olarak bilinmektedir. Onu betimleyen resim ve heykel gibi çeşitli görsel tasarımlarda yanında erkek geyikle tasvir edilir.³⁸⁹

Efsaneye göre, avcı Akteon köpek sürüsüyle dağlarda avlanırken, ormanın içindeki pınarda banyo yapan Artemis’le karşılaşır. Kendisini bu halde gören Akteon’a sinirlenen Artemis, onu geyiğe çevirir. Akteon’un sahibi olduğu köpek sürüsü geyiğe dönüştürülen Akteon’u tanıyamadıklarından dolayı onu öldürürler.³⁹⁰

Dört köpeğin saldırmasındaki dört sayısının ezoterik anlamı eski öğretilerde dört ana elementin ateşi, havayı, toprağı ve suyu temsil ettiğini önceki bölümlerde belirtmiştik. Pisagorcular dört sayısını doğanın “ana şalteri” olarak tanımlamışlardır. Çünkü doğada dört mevsim, dört ana element, göğün dört köşesi, dört tane İncil, cenette dört ırmak vs... vardır.³⁹¹

Yanan mum aydınlanmayı ve arınmayı sembolize eder. Boynuz ise gücün sembolüdür. Geyik boynuzu, görüntüsü nedeniyle yaşam ağacına benzetilebilir, geyiğin her yıl boynuz değiştirmesi de reenkarnasyonla ilişkilendirilebilir.³⁹²

Dördüncü kitapta *Las Bodas* adlı onuncu bölümde Urganda la Desconocida, Amadís ve Oriana’nın düğününe katılmak için kocaman bir yılanın üzerinde denizden gelir.³⁹³ İnsanların denizden gelen bu büyük yılanın dehşet verici görüntüsünden korktukları ve sahilden kaçarak uzaklaştıkları şu şekilde değinilmiştir.³⁹⁴

³⁸⁹ **Mitoloji**, s. 136.

³⁹⁰ a. g. e., ss. 136-137.

³⁹¹ Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim, (Çev: Levent Özşar), **Gizli Felsefe ya da Büyü Felsefesi, 2. Kitap Sayı büyü**, Biblos Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 36-38.

³⁹² Alparslan Salt, a. g. e., ss. 73- 57.

³⁹³ **Amadís de Gaula**, ss. 311-321.

³⁹⁴ a. g. e., ss. 320-321.

“ Denizden, siyah renkli ve korkutucu bir duman yaklaşıyordu. Duman yayılmaya başladığı sırada dünya üzerinde herhangi bir gemiden bile çok daha büyük boyutlara sahip bir yılan, dumanın ortasında belirdi. Yılanın iki büyük kanadı ve bir kuleden daha uzun, arkaya doğru sarılmış bir kuyruğu vardı. [...] Krallar ve şövalyeler hiçbir şey demeden birbirlerine bakıyorlar, bu kadar büyük ve korkunç bir canavarla nasıl baş edeceklerini düşünüyorlardı.”³⁹⁵

Yılanın birçok sembolik anlamı mevcuttur. Urganda yapıtta, Amadis ve arkadaşlarına yardım eden, onlara yol gösteren, olacakları önceden haber veren büyücü, bilge kadın arketipiyle bağdaştırılması, onunla beraber gelen yılanın da olumlu bir imge olarak yorumlanmasında önemli bir etkidir. Klasik Ortaçağ cadılık inancında, cadıların veya büyücülerin yanlarında onlara yardım eden bir hayvan bulunması, yılanla farklı bir bakış açısıyla yaklaşılmasını sağlar. Yapıtta, Urganda'nın yılanının devasa boyutlarda tasvir edilmesi, akıllara bahsedilen yılanın simgesel anlamda “Basilisk” adı verilen efsanevi yılanla bağlantısı olabileceğini düşündürülebilir.

Yılanların kralı olarak bilinen Basilisk'in, bakışıyla insanları taşa dönüştürebileceği veya yakıp onları küle çevirebileceği de bilinmektedir.³⁹⁶ Clare Gibson, basilisk hakkında şu bilgileri vermektedir: “ Korkunç derecede büyük basilisk Ortaçağ sanatında iblisi simgeler, ayrıca çeşitli günahları işaret eder.” Bu devasa boyutlardaki efsanevi yaratığın Urganda'nın himayesinde olması

³⁹⁵ a. g. e., s. 316.

³⁹⁶ Thomas Bulfinch, **Bulfinch Mitolojisi, Efsaneler Çağı, Şövalyeler Çağı, Charlemagne Efsaneleri**, (Çev: Berk Özcangiller), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 316.

muhtemeldir ve böylelikle Amadís'in doğüstü serüvenlerinin ardındaki semboller farklı bakış açısıyla incelenebilir.

Amadís de Gaula, dönemin en önemli yapıtları arasındadır. Çalışmanın konusu bağlamında büyü ve büyücülük kavramları değerlendirildiğinde, yapıtın en önemli özelliği, bahsedilen kavramları semboller aracılığı ile sunmasıdır. Yapıt boyunca Amadís, şeytani güçlerle, devlerle ve büyücülerle savaşmıştır. Doğüstü serüvenleri sırasında bilge kadın figürü her zaman onun yanında yer almış ve Amadís'i korumak için çeşitli büyüsel yollara başvurmuştur. Yapıtta ak büyü ve kara büyü'nün savaşı da söz konusudur. Büyü ve büyücülük kavramlarının yanı sıra yapıtta mitolojiden de yararlanılmış, sembollerin içindeki derin anlamların algılanması mitolojik çözümler sayesinde daha anlaşılır bir hal almıştır.

3. 3. La Celestina

1475-1516 yılları arası, İspanya için başarılarla dolu bir dönemdir. Amerika'nın keşfedilmesi, Katolik Hükümdarlar Isabel ve Fernando'nun birleşmesi, *Reconquista*'nın tamamlanması İspanya'nın çeşitli alanlarda gelişmesi için büyük bir adım niteliğindedir.

*“Fernando ve Isabel yarımadanın birleşmesini ve yeni ufuklara açılmasını sağlayacak temeli birlikte oluşturdular. [...] Örneğin güçlü bir devlet yapısı kurabilmek için soyluların haklarında birtakım kısıtlamalar yaptılar, hatta onların haksızca el koydukları toprakların geri alınmasına çalıştılar; köylüler toprak sahiplerinin ağır boyunduruğundan kurtarıldı, hatta yer yer işledikleri toprağın sahibi olmaları da sağlandı. [...]”*³⁹⁷

Katolik Hükümdarlar, edebiyat ve sanata büyük ölçüde destek olmuşlardır. Matbaa'nın Kastilya'ya kadar gelmesi, kültürel anlamda ilerlemenin sembolü olarak görülmüştür. İspanya sonraki yıllarda kargaşa içinde olsa bile, yine de Katolik Hükümdarlar çağı İspanya'da Hümanizm'in ve Rönesans'ın temelini atıldığı bir dönem olmuştur.³⁹⁸

La Comedia de Calisto y Melibea, 1499 yılında İspanya'nın Burgos şehrinde yazarı belli olmayan bir eser olarak yayımlanır. 1500'de Toledo'da, 1501'de ise Sevilla'da yeni basımları belirir. On altı perdelik bir tiyatro eseri

³⁹⁷ Gül Işık, a. g. e., s. 91.

³⁹⁸ Nil Ünsal, 2004, a. g. e., s. 145.

şeklindedir. İkinci ve üçüncü basımlarında yazarının Fernando de Rojas olduğu ortaya çıkar.

Birinci perdenin, Yahudi asıllı bir Hristiyan tarafından yazılmış olabileceği görüşü, eleştirmenlerin birçoğu tarafından kabul görmektedir. 1502 yılında yapıtın yeni basımları piyasaya sürülür, fakat bu sefer kitabın adı *Tragicomedia de Calisto y Melibea* olarak değişmiştir. Yapıt yirmi bir perdeye çıkarılmış, içeriğinde de değişiklikler meydana gelmiş, son haliyle edebiyata *La Celestina* olarak geçmiştir.

Yapıtın yazarı Fernando de Rojas'ın yaşamına dair bilgiler kesin olmamakla birlikte, hakkındaki iddialar çeşitlilik göstermektedir. Hukuk Fakültesi'nde eğitim gördüğü, sonrasında Talavera de la Reina'da belediye başkanlığı yaptığı, 1541 yılında da öldüğü düşüncesi yaygındır. Yapıt hakkında tartışılan konulardan biri de, *La Celestina*'nın tiyatro yapıtı mı yoksa diyalog roman mı olduğu sorunsalıdır. Görüş birliği tiyatro yapıtı olduğu yönündedir.³⁹⁹

³⁹⁹ Nil Ünsal, "La Celestina'da Trajik ve Komik Olan." **Littera Edebiyat Yazıları**, cilt: 13, 2003, s. 65.

3. 3. 1. La Celestina'da Büyü ve Büyücülük

Yapıtın başkahramanlarından genç ve soylu Calisto, kendi gibi soylu Melibea'yı görür görmez ona aşık olur. Genç kadın, Calisto'nun aşkına karşılık vermediğinden Calisto, uşakları Pármeno ve Sempronio'nun yardımıyla büyücü ve çöpçatan olarak ünlenen Celestina'ya başvurur. Yaşlı kadın Calisto'nun isteğini yerine getirerek Melibea'nın Calisto'ya aşık olmasını sağlar, fakat Celestina Pármeno ve Sempronio tarafından öldürülür. Pármeno ve Sempronio yakalanırlar ve onların da sonu ölümdür. Calisto ve Melibea aşklarını yaşamaya devam ederlerken talihsiz bir kaza yüzünden Calisto, trajik bir şekilde ölür, Melibea da sevgilisinin ölümüne dayanamaz ve intihar eder.

Yapıtta asıl tema "aşk" gibi gözükse de Rojas; batıl inanç, büyü, açgözlülük, bencillik, duygularda aşırılık, çöpçatanlık gibi kavramlara da değinmektedir. Bu kavramlar arasında belki de en göze çarpanı, büyü ve büyücülüktür. Rojas, Celestina'yı yaşlı, büyü işleriyle uğraşan bir çöpçatan olarak tasvir eder. Celestina arketipi o dönemin cadı veya büyücü olarak yaftalanan kadınlarıyla benzer özellikler taşımaktadır. Yaşlı ve zevk düşkünü oluşu, gençken fahişelik yapması, otacı/ şifacı olarak bilinmesi de bu özelliklere dahil edilebilir.

Ataerkil toplumun himayesindeki Kilise, skolastik düşüncenin de etkisiyle kadının cinsel ihtiyaçlarını ve duygularını gizlemesinin, hatta yok saymasının doğru olacağı savını desteklemiştir. Celestina hayatını sürdürebilmek için erkeklerin arzularına hitap ederek, toplumun tüm yasaklamalarına karşı, kadınların duygularını bastırmayıp cinsel açıdan özgür olmalarını destekler. Celestina bekaretini kaybetmiş kadınları kendi yöntemleriyle iyileştirir. İçinde yaşadığı toplumu ve

toplumun sorunlarını bilen yaşlı kadın, toplumdaki bozulmuş düzenin boşluklarını kendi çıkarları uğruna çok iyi değerlendirmiştir. Celestina zeki, donanımlı ve yalnız bir kadın olarak toplumun kadınlara karşı dayattığı sosyal normları reddeder. Herhangi bir erkek dayatmasına boyun eğmeyecek kadar güçlü olması, çevresindeki erkeklerin ona bütünüyle teslim olmasını sağlar.⁴⁰⁰

Celestina isminin etimolojik kökenine bakıldığında, “Celestina” “ulvi kimse” “kutsal”, “ilahî” anlamına gelmektedir. Rojas’ın bu ismi seçmesinin çeşitli sebepleri olabilir. Celestina’yı bilge veya ruhsal anlamda gelişmiş bir insan olarak okuyucuya sunmak istemesi muhtemeldir. Belki de “ışığın kaynağı” ya da “ışık getiren” anlamına gelen Lucifer’in isminden etkilenip yapıttaki ironiyi yansıtmak amacıyla Celestina adını kullanarak okuyucuyu kazanmak, okuyucunun kalbini fethetmek düşüncesinde olması ihtimali de yüksektir.⁴⁰¹

Yazar, yapıtın birçok bölümünde büyüye değinmiştir, fakat bu bağlamda Rojas’ın büyü konusuna yaklaşımı hakkında çeşitli fikirler vardır. Rojas büyüye gerçekten inanmakta mıdır? Yoksa büyü kavramı onun için yapıtın konusunu ilgi çekici hale getiren bir unsur mudur? Bu soruların cevapları farklı yorumları barındırmaktadır, fakat ne olursa olsun Rojas, döneminin batıl inançlarını ve insanların büyüye yaklaşımını, kurguladığı kişilerin davranışları ve sözleri aracılığıyla okuyucuya sunar.

Yapıt, aşk uğruna her türlü zorluğa göğüs geren, saray aşkı kurallarını görmezden gelen Calisto’nun, Melibea’ya duygularını itiraf etmesiyle başlar. Melibea’nın Calisto’un beklediği olumlu tepkiyi vermemesi, Calisto’nun

⁴⁰⁰ Jennifer M. Cory, a. g. e., ss. 179-190.

⁴⁰¹ a. g. e., ss. 179-190.

dizginlenemez tutkusunu ve sabırsızlığını tetikler. Genç ve soylu Calisto, Melibea'ya olan aşkı karşılık bulamadığını uşağı Sempronio'ya anlatır ve ondan kendisine bu konuda yardım etmesini ister. Calisto'nun derdine çare bulmak için Sempronio, Calisto'ya Celestina adlı yaşlı bir kadından bahseder ve içinde bulunduğu duygusal çıkmazdan onu ancak Celestina'nın kurtarabileceğini söyler.⁴⁰²

Sempronio Calisto'yla yaptığı bir konuşmada, Celestina'nın büyücü olduğundan bahsetmektedir. Sempronio, Celestina'nın bir ayağı çukurda, aklına gelen her türlü kötülüğü yapabilecek yaşlı bir kadın olduğunu, aynı zamanda Şeytan'la işbirliği yapan kurnaz ve zeki bir büyücü olarak da bilindiğinden bahseder:

Calisto: Bu derde nasıl bir çare düşündün?

Sempronio: Merak etmeyin söyleyeceğim, çok uzun süreden beri, Celestina isimli saçları ağarmış, yaşlı bir koca karı tanyorum, hem de buradan çok uzak değil, yakında oturuyor. Dünya üzerinde var olan bütün kötülükler konusunda uzman ve Şeytan'a bile pabucunu ters giydirebilecek kadar zeki bir büyücü olarak bilinir.⁴⁰³

Celestina'nın yardımına muhtaç olarak tasvir edilen, şehvetten gözü dönmüş aşık Calisto'nun bu durumu, insanların aşk uğruna olmadık şeylerden medet umduklarının bir göstergesi sayılabilir. Duygusal hezeyanın ruhani anlamda çözümü için Kilise'ye gidip Tanrı'dan yardım istemek Calisto ve Sempronio'nun aklına bile gelmez. Calisto'nun duygusal gelgitleri, sabırsızlığı ve kara sevdası yüzünden muhakeme yeteneğini kaybetmesi, Celestina'nın kapısını aşındırmasına neden olur.

⁴⁰² Fernando de Rojas, **La Celestina**, (Elektronik Sürüm), Bruno Mario Damiani (Ed), Scripta Humanistica, U.S.A, 1991, s. 67.

⁴⁰³ a. g. e., ss. 67-68.

Burada irdelenmesi gereken bir başka konu da soylu ve zengin Calisto'nun Celestina'nın meziyetlerini bilmesi durumunda takınacağı tutumdur. Yapıt boyunca Calisto'nun sergilediği davranışlara daha dikkatli bakıldığında, onun melankolisi, histerik tepkileri ve belki de soylu bir aileden gelmesinin şımarıklığı nedeniyle zaten daha mantıklı bir yola başvurması engellenecektir. Bu yüzden Calisto'nun Celestina'yı yardıma çağırması okuyucuya, insanoğlunun herhangi bir duygusal kriz anında mantıklı sonuçlar aramak yerine batıl inançlara dayalı arayışlara yöneldiğini gösterir.

Sempronio, Calisto'nun ısrarıyla Celestina'yı Calisto'nun evine getirir. Bunu öğrenen Pármeno, Calisto'ya küçükken annesi Claudina'yla Celestina'nın evinin yakınında kaldıklarından ve kendisinin de Celestina'ya yardım ettiğinden bahseder. Pármeno, Celestina'nın altı ayrı işle uğraştığını söyler. Bunlar terzilik, parfümcülük, kızlık zarını kendi yöntemleriyle onarması, çöpçatanlık ve büyücülüktür. Evinde çok çeşitli bitkiler ve hayvanlar vardır.⁴⁰⁴ Pármeno, Celestina'nın evinden Calisto'ya şu şekilde bahseder:

“Efendim, Celestina için yaptığım şeyler saymakla bitmez; onun için pazara gidip yiyecek içecek getirir, yanından ayrılmazdım, gençliğimde olabildiğince, bana verilen bütün görevleri layığıyla yapmaya çalışırdım. Celestina'ya hizmet ettiğim süre boyunca o kadar çok anım birikti ki, bunları silmeye yılların gücü yetmez. Bu iyi ve hoş hanımefendi; tabakhanenin dışında, şehrin kenarında, nehrin kıyısındaki bayırın üstünde yer alan herkesten uzak, yıkık dökük, ucuzca döşenmiş bir evde yaşıyordu. Bilmenizde fayda var, Celestina

⁴⁰⁴ a. g. e., ss. 73-74.

geçimini sağlamak için hemen hemen altı ayrı işle meşguldü; dikişçilik, parfümcülük, boyaları, pudraları birbirine karıştırıp makyaj malzemeleri yaratır, bakirelerin koruyuculuğunu üstlenir, muhabbet tellallığı yapar ve bazı durumlarda ise büyücülükle ilgilenirdi. Celestina'nın çalıştığı ilk yer, birçok kimse için bir çeşit barınak gibiydi, aralarında hizmetçisi olan birçok kadın, bu bahaneyle orada kalıyordu. Bu kızların çoğu, Celestina'nın evine gelir fular ya da buna benzer şeyleri dikerlerdi. Hemen hemen hepsi, çalıştığı yerde hanımlarından çaldıkları domuz pastırması, buğday, un, şarap gibi diğer malzemeleri de beraberinde getirirlerdi. En azılı hırsızlar bile onun evinde saklanırdı. Öğrenciler, kâhyalar, hizmetkârlar, hatta rahipler Celestina'nın arkadaşıydılar. Bu arkadaşlarına, kandırdığı genç ve bahtsız kızların masum kanını satardı. Celestina'nın daha da büyük hedefleri vardı, bu kızlar aracılığıyla birçok kimse ile tanışabiliyor böylece amacını gerçekleştirebiliyordu. Dini ve kutsal olarak bilinen, gizli saklı gerçekleştirilen gece ve alacakaranlık ayini sırasında birçok örtülü kadını Celestina'nın evine girip çıkarırken gördüm. Ayrıca, yalınayak, pantolonları paçalarından düşen durumlarından bin pişman suratı asık adamlar, günahlarından arınmak için Celestina'ya gelirlerdi. Üzerinde düşündüğünüzde, Celestina'nın yaptığı tam bir ticaretti. Bebekleri iyileştirir, bir evden diğerine ip istemek için bahaneler üreterek girebilirdi. Celestina'yı gördüklerinde, o bir anne, yaşlı bilge kadın, hanımefendinin ta kendisi diye haykırırlardı. Yaptığı bütün bu işlere ilaveten Celestina hiçbir

zaman Kilisede gerçekleşen akşam dualarını ve ayinleri kaçırmaz, papaz ve rahibelerle yakın ilişkiler kurardı. Evinde parfümleri damıtır, ay fındığı balsamını, reçine, çam sakızı özü, esmer amber, çeşitli misk ve pudraları, böğürtlen çiçekleri gibi karışımları mükemmel hale getirinceye kadar uğraşır. Evinde bir oda dolusu imbik, küçük fırınlar, çamurdan, camdan, bakırdan kavanozlar, envai çeşit boylarda binlerce teneke kutu vardı. Çürütücü kimyasal bileşenlerden tutun da, çeşitli makyaj malzemeleri, ağdalar, losyonlar, yumuşatıcılar, temizleyiciler, beyazlaştırıcılar, onları yumuşatmak için küçük küreklerle karıştırırdı. Çirişotunun kökünü, ejderha çayını, mazi, üzüm çekirdeğini damıtır, şarap yaparak, tatlandırır. Cildi yumuşak hale getirmek için limon suyuyla, geyik ve balık iliği gibi malzemelerle ovalardı. Gül, portakal çiçeği, yasemin, yonca, hanımeli, sümbül gibi çiçekleri kaynatır, bu çiçekleri toz hale getirerek şaraplarla ıslatır. Asma yaprağını, çobanpüskülü, çavdar, meşe, köpek otu, gibi bitkileri, gübre, şap, civanperçemi gibi zıt maddelerle karıştırarak saç açıcısı elde ederdi. Merhem yapmak için bir araya getirdiği malzemeler, sayılamayacak kadar uzundu: inek, ayı, at, deve, yılan tavşan, balina, çeşitli balık, çulluk, geyik, vahşi kediler, sincap, porsuk, kirpi, su samuru gibi hayvanların organlarını kullanırdı. Banyosunda hayret verici baharatlar ve bitki kökleri bulunurdu, evinin çatı kirişlerinde ise, biberiye, papatya, ebegümece, baldırı kara otu, eğrelti otu, yonca, mürver çiçeği, hardal bitkisi, lavanta çiçeği, beyaz defne, gül, kunduz bitkisi, yabani

çiçekler, altın rengi ve kırmızı yapraklar asılıydı. Yüz için yaptığı malzemeler ise inanılmayacak kadar garipti; ay fıncığı bitkisi, yasemin, limon, çeşitli meyve çekirdekleri, menekşe, benzoin, fıstık, çam fıstığı, çeşitli tahıl parçaları, tarla rezenesi, acıbakla, burçak, daha birçok ilginç baharatı bir araya getirirdi. Yanında her zaman küçük bir şişe merhem bulunur, burnunu turnaklayarak bunu sürerdi. Bakireler için zoraki hayvanların mesanelerini toplar bunları dikerek onarırdı. En iyi iğnelerini ve ipliklerini ipeklere sarıp sarmalar küçük bir rafta bulundurur, bu rafta sarı kantaronlar, kan otu çiçeği, ada soğanı, kanger otu asılı dururdu. Bütün bunlarla, harika bir şekilde çalışırdı, Fransız elçi, geldiğinde, tam üç defa hizmetkârlarından birini bakire diye satmışlığı vardır.”⁴⁰⁵

Celestina, sadece büyü ve büyücülük alanında yaptıklarıyla değil, toplum tarafından onaylanmayan ancak ihtiyaç hissedilen birçok konuda da başvurulacak becerikli bir kişi olmasıyla da bilinir. Bu özellikleri Celestina karakterinin karanlık tarafını da oluşturmaktadır.⁴⁰⁶

Pármeno, yukarıda da belirtildiği gibi Calisto’ya, Celestina’nın laboratuvarında bulunan; kehribardan, biberiyeden, bakirelere ait saç telinden, eşek beyninden, kirpi dikenini gibi farklı içeriklerden bahseder. Bu çeşitli içerikleri büyü kavramıyla doğrudan ilişkilendirmemek gerekmektedir. Ortaçağ’da çeşitli bitkisel karışımlar yapan ve uygulayan, canlı veya cansız varlıklara ait saç, tırnak vs... gibi nesnelere kullanan kişilerin cadılık veya büyücülük ile suçlandıkları bilirse de

⁴⁰⁵ a. g. e., ss. 74-76.

⁴⁰⁶ Jennifer M. Cory, a. g. e., ss. 179-190.

bitkisel karışımların şifacılık alanında kullanılma ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Antikçağ'da hastalıkları tedavi etmek amacıyla sıklıkla kullanılan, şifa kaynağı olarak bilinen çeşitli bitkiler günümüzde de alternatif tedavi yöntemi olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden Celestina'nın evinde bu karışımların bulunması ve onları kullanması Celestina'nın büyücü olduğu anlamına gelmemektedir.

Rojas, belki de özellikle yapıtta bu çelişkiye dikkat çekmek amacıyla Celestina'nın otacılık ve şifacılık yeteneğini büyü ile birleştirmiştir. Celestina'nın evinin adeta bir laboratuvar görünümünde olması, içinde çeşitli iksirlerin bulunması Celestina'nın simya ile ilişkilendirilmiş olmasını akla getirmektedir. Çünkü simya, Ortaçağ'da büyücülükle uğraşanların ilmi sayılmaktaydı ve simya ile uğraşan, gençlik iksirleri üretmeye çalışanlar ya da herhangi bir eşyayı altına çevirmek için çaba gösterenler simya ile doğrudan bir etkileşim içindeydiler. Bu kişiler doğanın dengesini bozmak, Tanrı'nın işine karışmak gibi durumlarla suçlanmaktaydılar.

İksirleri karıştırıp yeni bir şey üreten veya herhangi bir nesnenin içeriği ile ilgili değişiklik yaratmak için uğraşan ve bunu uygulamaya çalışan simyacıları büyücü adı altında yargılamak Ortaçağ'a özgü bir gelenektir. Fakat simya ve simyalara daha dikkatli bakıldığında doğüstü olan her şeyin aslında insan doğasıyla ilgili olduğu ortaya çıkar. İnsanın bilinçaltı; etrafındaki olayları algılayış şeklini; dolayısıyla da doğüstüne bakış açısını da etkiler.

Carl Jung simyada, bireyin benliğinin gelişmesi sırasında gerçekleşen psikik süreçleri yansıtan bir alanın bulunduğuna inanıyordu; ancak simyanın bireysel süreçlerle sınırlı olmayıp aynı zamanda kültürel alanı içeren kolektif bilinçaltını da

kapsadığını düşünüyordu.⁴⁰⁷ “Yansıtma” kavramı olarak adlandırılan Jung’un bu tezi simyayı, kendi başına ayrı bir kategoriye koymak yerine, onu arketipler ve kolektif bilinçaltıyla bağdaştırmıştır.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere, simyacılar, şifacılar, otacılar, büyücüler ve cadılar Ortaçağ’da yorumlanan büyü kavramının marjinal birer temsilcisydiler. Bu kişiler arketipsel bağlamda yıllar boyu aktarılan bilgilerin dönemler ve insanlar aracılığı ile kültürel aktarımlar sonucu varılan son halidir. Örnek vermek gerekirse, bir şeyin ilk örneği ve insanların bilinçaltına kodlanmış şekli onun kaderini de belirler

Celestina, ikiyüzlülüğü, kötülüğü, insanları yönlendirme yeteneği ve uyguladığı büyü pratikleriyle istediğini kolayca elde edebilen bir figür olarak okuyucu karşısına çıkar. Celestina’nın büyüleri sonucunda baştan çıkan genç kadınlar ve Rönesans İtalyası’ndaki gibi zevk düşkünü olan dönemin soylularını yansıtan karakterler bize yapıt hakkında ipuçları vermektedir.⁴⁰⁸ Bu ipuçları sayesinde okuyucu arketiplerin ve sembollerin yapıt içinde kullanımına dair bilgi sahibi olur.

Celestina’nın büyü ve büyücülükle olan ilişkisini incelerken karşımıza farklı görüşler çıkmaktadır. Bazı araştırmacılar Celestina’yı cadı olarak değil sadece büyücü olarak adlandırmaktadırlar. Bunun belli başlı nedenlerinden birkaçı Celestina’nın demonik olarak adlandırabileceğimiz Sabbat gibi hiçbir aktivitede bulunmaması, Şeytan veya ibislere tapmaması, gece uçuşlarına katılmamasıdır. Araştırmacıların çoğu sadece büyü pratiğini uygulaması nedeniyle Celestina’nın büyücü olarak tasvir edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Daha önce de belirttiğimiz

⁴⁰⁷ Claus Priesner, **Simyadan Kimyaya**, (Çev: Murat Sağlam), Mitra Yayınları, İstanbul, 2008, s. 136.

⁴⁰⁸ Julio Caro Baroja, a. g. e., s. 102.

gibi demonik varlıklarla yapılan antlaşmalar cadılara özgüdür; bu bağlamda yapıtta Celestina'nın Roma mitolojisinde yeraltı dünyasının hükümdarı olarak bilinen Pluto ile antlaşma yapması büyücü ve cadı sorunsalını farklı bir noktaya taşır. Bazı eleştirmenler bu sebepten ötürü Celestina'yı hem büyücü hem de bir çeşit cadı olarak karakterize etmişlerdir.⁴⁰⁹

Calisto'ya Melibea'yı kendisine aşık edeceğine dair söz veren Celestina, Melibea'nın evine gitmeden önce doğüstü güçlerin yardımına başvurur. Celestina'nın yeraltı hükümdarı Pluto'a seslenişi şu şekildedir:

Celestina: *Senden gelmeni rica ediyorum karanlıklar prensi Pluto, korkunç cehennemin ve lanetlilerin tek hükümdarı, cennetten kovulmuş meleklerin gururlu komutanı, Etna dağının eteklerinden dökülen cehennem sıcaklığı alevlerinin, kükürt dolu ateşin yegane ustası, günahkar ruhların, eziyetçilerin efendisi, öç tanrıçaları; Tisiphone, Megaera ve Alecto'nun baş komutanı, Styx ve Dis hükümdarlığındaki bütün karanlık, tiksiniç göllerin, gölgelerin, düzensizliğin, kaosun hakimi, gaddar, aç gözlü kişilerin, gudubet gorgon çetesinin lideri. Ben Celestina, senin en sadık hizmetkârın, sana bunları yazabilmek için yarasaların kanından akıttığım kan kırmızısı satırların güc, kudreti adına bu yazıda geçen işaretlerin ve isimlerin hatırı için bana yardım etmeni istiyorum, en öldürücü yılanların zehrinden çıkardığım bu yağı, elimdeki ip yumağına sürüyorum. Sana bütün kalbimle yalvarıyorum lütfen, vakit kaybetmeden buraya gel, Melibea'yı ele geçirincede kadar sakın ona acıma. Öyle bir tuzağa düşsün ki, bu ipe*

⁴⁰⁹ Antonio Garrosa Resina, a. g. e., ss. 569-570.

*baktıkça, kalbi yumuşayıp, bütün isteklerime itaat etsin. Sonra onun kalbini ikiye ayır, Calisto'ya duyacağı tutkulu merhametsiz aşkı yerleştir, Melibea'nın bütün sınırlarını ortadan kaldır ve bunların hepsini bana göster. Mesajlarımı ve yaptığım kötülükleri onurlandır. Bunu yaptığın zaman bil ki emrine amadeyim. Ama eğer bu isteklerimi yerine getirmezsen, senin en ölümcül düşmanın olur, o mutsuz çaresiz karanlık hapisanene güneş gibi doğar, ışığımla seni boğarım. Senin o bütün düzenbazlığına ihanet ederim. En ağza alınmadık küfürleri senin ismin için kullanırım. Seni tekrar çağırıyorum, bütün heybetli güçlerimin farkında ol, şu anda o iblis ruhunun yerleştiğine inandığım bu ip yumağını Melibea'ya vermek üzere alıyorum.*⁴¹⁰

Celestina'nın doğüstü güçlerden büyüünün gerçekleşmesi için yardım istemesinden sonra Melibea'nın evine yaklaşırken korkmaya başlaması onun insancıl tarafını da gözler önüne serer.⁴¹¹ Çünkü görevini gerçekleştirmezse Calisto ona parasını vermeyecek, suçüstü yakalanırsa da çok ciddi bir cezaya çarptırılacaktır. Yaşadığı toplum, büyücü olarak damgalanan Celestina'yı kendini geçindirebilmesi için gizli kapaklı işler yapmaya zorlar, zaten onun da bu konuda seçebileceği bir başka yol yoktur. Onu destekleyen, ona kol kanat geren ne bir erkek vardır arkasında ne de zengin, soylu bir ailesi. Celestina çok zeki bir kadındır. Buna rağmen toplum bu zekâyâ sahip bir kadına üstesinden rahatlıkla gelebileceği saygıdeğer meslekler sunmaz. Kadınların Kilise hiyerarşisine göre üst kademelere yükselmesi, orduda yer alması ya da seçkin bilim adamlarıyla aynı düzeyde bir hayat sürmeleri o dönemde olanaksızdır. Celestina toplumun en alt kesiminden gelen bir kadın olarak

⁴¹⁰ Fernando de Rojas , a. g. e., ss. 107-109.

⁴¹¹ a. g. e., s. 109.

kurnazlığını kullanıp hayatta kalmaya çalışmalı, aynı zamanda toplumun baskısından kaçmak zorundadır. Rojas, toplumun dışlanmış insanlardan nasıl cadılar ve büyücüler yarattığını sergilediği gibi, aynı zamanda Celestina'nın hümanist yönlerini de okuyucuya göstererek, cadılık veya büyücülükle ilgili olası varsayımlara da meydan okumuştur.⁴¹²

Yeraltı kralı Pluto ile antlaşma yapan Celestina iplik satma bahanesiyle ve Melibea'yı büyülemek amacıyla onun evine gider. Celestina Melibea'ya Calisto'dan bahseder. Melibea'nın Calisto hakkındaki olumsuz görüşlerinden sonra, evine gelmesindeki asıl amacının Calisto'nun hastalığı için onun duasını ve belindeki kordonu almak olduğunu iletir. Melibea Celestina'nın bu isteğini geri çevirmez ve istediğini ona verir. Celestina Melibea'ya Calisto'nun diş ağrısı çektiğini, Santa Apolonia⁴¹³'ya diş ağrısının geçmesi için, ona dua edeceğini, yani "Azize Apolina" duasını okuyacağını söyler.⁴¹⁴ Ortaçağ'da Santa Apolonia'ya diş ağrısını geçmesi için dua edilirdi hatta ona ait özel bir dua da bulunmaktaydı.⁴¹⁵ Melibea'yı kandırmak amacıyla "azize duasını" kullanan Celestina istediğini almak için neler yapabileceğini okuyucuya gösterir.

Celestina Melibea'yı salt büyü ile kandırmamıştır çünkü Celestina insanları duygusal olarak etkileme yeteneğine sahiptir ve bu yönü ona her zaman her konuda ayrıcalık kazandırmaktadır. Nil Ünsal, Melibea'nın Celestina'ya kanmasındaki sebepleri şu şekilde sıralar:

"Genç kızın aklını çelmesinde bazı yardımcı yan etmenler de vardır. Yaşlı

⁴¹² Jennifer M. Cory, a. g. e., ss. 179-190.

⁴¹³ Ortaçağ'da diş doktorlarının ve diş ağrısı çekenlerin koruyucusu olarak bilinir.

⁴¹⁴ Fernando de Rojas, a. g. e., ss. 111-129.

⁴¹⁵ <http://www.oracionesantiguas.com/2015/01/a-santa-apolonia-oracion-para-calmar-el.html>. (20.09. 2015)

kadının lehine gelişen olaylar zinciri göz ardı edilmez: Birinci olarak, evin hanımının acilen ipliğe gereksinimi vardır, renkli iplikler satan Celestina'nın eve girmesi için biçilmiş kaftandır; ikinci olarak, Melibea'nın annesinin, o anda ve birdenbire daha da ağırlaşan kızkardeşini görmek için evden ayrılması zorunluluğu, yaşlı büyücünün genç kızla evde baş başa kalması demektir. Ancak Melibea'nın teyzesinin bu ani rahatsızlığını bir rastlantıya mı, yoksa Celestina'nın şeytanla olan işbirliğine mi bağlamak gerekiyor? Yorumlar çeşitli”⁴¹⁶

Melibea'nın annesi Alicia'nın, Celestina'nın gerçek kimliğini bildiği halde kızını yaşlı kadınla evde tek başına bırakması elbette okuyucuda kafa karışıklığına neden olmaktadır. Melibea planlı bir şekilde mi Celestina ile tek başına evde bulunmuştur, bu da Celestina'nın doğüstü güçlerini kullanarak elde ettiği bir fırsattır mıdır, yoksa olaylar zinciri sadece bir tesadüfen ileri mi gelmektedir, tam olarak bilinmemektedir.

Celestina büyücü kimliğinin yanı sıra hırslı, açgözlü biri olarak bilinir. Dönemin sosyal bir yansıması olarak, Celestina'nın açgözlülüğü, istediğini elde etmek için onu harekete geçiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Melibea'yı kandırmak için Calisto'yu hasta olarak tanıtır, azize duasını öne sürmesi ve Calisto'nun ona hediye olarak verdiği altın zinciri, Sempronio ve Pármeno ile paylaşmayı reddetmesi gibi tavırları, paraya ve pahalı hediyelere karşı doymak bilmez hırsı onun sonunu hazırlar. İronik bir şekilde kendi zaafının kurbanı olur. Rojas'ın Celestina'nın öldürülmesinin haklı sebeplerini doğrulamak istercesine ona

⁴¹⁶ Nil Ünsal, 2003, a. g. m., s. 71.

uygun bir olay örgüsü kurduğu gözlemlenir. ⁴¹⁷

Rojas yapıtta batıl inançlara ve mitolojiye de gönderme yapar. Buna örnek vermek gerekirse Melibea son bölümde sevgilisinin beklenmedik şekilde ölümü nedeniyle dehşete düşer, intihar etmek için kuleye çıkar ve babasına neden ölmek istediğini anlatır:

“Periler iplerini kopardılar; günah çıkarmadan hayatını sonlandırdılar; umudumu, zaferimi yok ettiler, eşimi kopardılar benden [...] ⁴¹⁸”

Yukarıda “periler” olarak bahsedilen varlıklar muhtemelen Yunan mitolojisinde Mire ve Moira, Roma mitolojisinde Parca adındaki kader tanrıçalarıdır. İlerleyen dönemlerde insanların kaderlerini belirleyen tanrıçalar üç kız kardeş şeklinde betimlenirler. Melibea’nın Calisto’nun talihsiz ve trajik ölümünden dolayı serzenişi, “perilerin bağlarını koparması” ve “umudunu kesmesi” olarak atıfta bulunduğu her ölümünün yaşam ipliğini doğdukları andan ölümlerine kadar kontrol eden kader tanrıçalarıdır.

Yapıtın çeşitli bölümlerinde geçen iplik, Melibea’nın belindeki kordon ve yaşam ipliği nin çeşitli anlamları mevcuttur. Celestina’nın Calisto’nun diş ağrısını geçirmek maksadıyla Melieba’nın belindeki kordonu almasını temas büyüsü ile ilişkilendirilebilir.

⁴¹⁸ Fernando de Rojas, a. g. e., s. 292.

Sedat Veyis Örne , *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* adlı yapıtında temas büyüsünden Şu Şekilde bahseder:

“ Parça bütününe aittir ilkesi, parçaya sahip olanın, bütüne de sahip olacağı düşüncesini doğurur. Buna göre, birinin saına sahip olan ya da tırnak, kirpik, elbise parçası, diş, pislik idrar vb. gibi Őeylerini elde eden kimse, söz konusu olanın üzerinde olumlu ya da olumsuz büyüsel bir etki gücüne sahip demektir... Temas b y s nde sa, tırnak, kirpik, diş vb. fizyolojik öğelerin yanı sıra, insanın giyim kuŐamı ve günlük hayatı için kullandığı Şeylerin de etkiyi ve gücü iletici niteliğe sahip oldukları kabul edilmektedir.”⁴¹⁹

İp sembolü pek çok kültürde farklı anlamlar ile ilişkilendirilir. Platon yeryüzü ve gökyüzü arasındaki simgesel ulaŐımı sembolik olarak ip ile bağdaştırır. İp her Şeyden önce iki Şey arasındaki bağdır. İki Şeyi veya Şeyleri birbirine bağlar, aralarındaki bağı kuvvetlendirir. İnsanlar arasındaki telepatik iletişim simgesel olarak ip ve düğüm ile bađdaŐtırılır.⁴²⁰

Yapıtın sonunda sözü Melibea'nın babası Pleberio'nun sözleri didaktik bir tondadır.  zg n baba Tanrı'nın dünyayı belirli bir düzen çerçevesinde yarattığını, bu belirlenmiş düzene de insanların uyması gerektiğini belirtir. Bu düzene baş kaldıranların sonu acı ve hüsrandır.⁴²¹

Belki de Rojas, eserin son sözüne bir babanın derin acısının etkileyici söylemini koymakla, büyü ve büyücülüğün, karanlık kişi ve bu kişilerle

⁴¹⁹ Sedat Veis  rne , a. g. e., ss. 138-139.

⁴²⁰ Alparslan Salt., a. g. e., ss. 174-176.

⁴²¹ Fernando de Rojas, a. g. e., ss. 293- 299.

ilişkilerin, iffetsizliğin ve açgözlülüğün karşısında ahlaki bir mesaj da sunmaya çalışmaktadır.

Yapıtta geçen büyü ve büyücülük kavramlarını yorumlarken belirtildiği üzere, Celestina birçok kimlikle okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Kimi zaman büyücüdür, kimi zaman otacı veya şifacı, kimi zaman da kadınların içsel özgürlüklerini kısıtlamadan yaşamalarına ön ayak olan bir kadındır. Birçok karakterin tek bir bedende vücut bulmasıdır. Kilise tekelinde dönen erkek egemenliğindeki Ortaçağ dönemine başkaldıran insanların marjinal bir temsilcisidir. Celestina'yı yargılamak onu sadece cadı, büyücü veya herhangi bir demonik faaliyette bulunan "Şeytan'ın hizmetkari" olarak adlandırmak yüzeysel bir bakış açısına örnek teşkil etmektedir. Rojas yapıtta Celestina karakteri aracılığı ile Ortaçağ'da kuraldışı sayılan kavramları usta bir dille yapıtında yansıtmayı başarmıştır.

Celestina kimilerine göre bilge bir kadındır, kimilerine göre ise vahşi ve lanetli biridir. Yapıt içinde Celestina'nın okuyucu tarafından doğru biçimde anlaşılması, dönemin yaşam koşullarının ve kadın imgesinin nesnel değerlendirilmesi ile mümkün olabilir.

Clarissa P. Estés, *Kurtlarla Koşan Kadınlar, Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler* adlı kitabında toplumun tehlikeli olarak adlandırdığı kadınların kendilerini ifade etme şeklinden şöyle bahseder:

"Eğer bir kadından uzak durulursa, bunun nedeni hemen her zaman vahşi sınıflaması içinde yer alan bir şey yapması ya da yapmak üzere olmasıdır. Bu çoğu zaman biraz farklı bir inancı dile getirmek ya da onaylanmayan bir renk giymek gibi

basit bir şeydir: Hem çok küçük hem de çok büyük bir şey. Baskı altındaki bir kadının uyum göstermeyi o kadar da fazla reddetmediği unutulmamalıdır, çünkü uymazsa ölecektir. Tinsel bütünlüğü tehlikededir. Ve mevcut bütün yollar onu riske soksa bile, mümkün olan her şekilde özgür olmaya çalışacaktır.”⁴²²

Rojas yapıtta dönemin sosyo-kültürel yansımasını tüm çıplaklığı ile gözler önüne sermiştir. İnsanlar arasındaki büyü ve büyücülük konularına ilişkin farklı algılar, toplumdaki eril güçlerin baskısına karşı bir ayaklanma sayılabilir. Celestina'nın "kusurlu" ama bir o kadar da insani tarafı dışıl enerjiyi ve toplumda dışlanan alternatif kesimi temsil eder. Celestina'nın büyü pratiğini uygulamadaki başarısı ve kişileri yönlendirme yeteneğinden dolayı farklı konumdaki insanların ona duydukları saygı yapıta ve olay örgüsüne renk katar, okuyucuyu durağan, kalıplaşmış düşünce yapısından uzaklaştırır.

Sorunlar karşısında mantıklı çözümler üretmek yerine, zor durumlardan çıkış yolunu gizli olanda bulmaya çalışan insanoğlu için büyü her zaman ilgi çekici bir konu olmuştur. Farklı çağlarda büyü, insan yaşamını ve toplumsal kurumları etkileyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle yüzyıllar boyunca toplumları, yaşamları etkileyen büyüün edebiyat dünyasında yer alması da şaşırtıcı değildir. Bu çalışmaya konu olan *La Celestina* adlı yapıt da Ortaçağ'dan Rönesans'a geçiş sürecindeki büyü ve büyücülük kavramlarının edebiyata yansıması ile ilgili eşsiz bir örnek teşkil etmektedir.

⁴²² Clarissa P. Estés, *Kurtlarla Koşan Kadınlar, Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler*, (Çev: Hakan Atalay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 268.

SONUÇ

Büyü ve büyücülük, tarihin bilinen ilk dönemlerinden itibaren insanoğlunun ilgi duyduğu bir konu olmuştur. Muhtevasında bulunan gizem ve bilinmezlik unsurları, büyü ve büyücülüğün her dönem popülerliğini korumasında etken bir güçtür. Bireyin, herhangi bir sorunla karşılaşması sonucu, akla ve mantığa uygun bir çözüm üretmek yerine, bilinmeyen güçlerin yardımıyla her türlü isteğini gerçekleştirme iddiası, büyü kavramını cazip bir hale getirir. Büyü aracılığıyla gerçekleştirildiği varsayılan uygulamalar da, toplumların inanç sistemlerini farklı şekillerde etkilemiştir.

“Kara sanatlar” olarak adlandırılan bu pratikler bütününe, ne zaman ve nerede ortaya çıktığı tam olarak bilinmemektedir. Antik dönemden günümüze kadar toplumları, kültürel ve siyasi alanda etkileyen, doğüstü kavramına farklı bir bakış açısı sunan büyü ve büyücülük, insanoğlunun kimlik inşa sürecinin sembolik bir yansımasıdır.

Büyü, Antikçağ’da birçok uygarlığın sağaltma amaçlı kullandığı bir yöntem olarak tanımlanabilir. Çeşitli büyüsel uygulamaları gerçekleştirdiklerini iddia eden büyücüler de, Antikçağ’dan günümüze kadar toplumları etkilemişler, büyü ve büyücülüğün olumlu ya da olumsuz yönde algılanmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Pagan inanın hakim olduğu dönemde sağaltma amaçlı kullanılan ve doğal bir disiplin olarak kabul gören büyü, tek tanrılı dinlerin ortaya çıkmasıyla kötülükle bağdaştırılmıştır. Ortaçağ’daki skolastik düşünce yapısının da etkisiyle, büyü yaptığı düşünülen kişiler büyücülükle suçlanmış, Engizisyon’da yargılanmışlardır. Avrupa’da birçok ülke büyü ve büyücülükle mücadele etmiştir.

Ortaçağ, XVI. ve XVII. yüzyılda özellikle Batı Avrupa'da büyücülere ve cadılara karşı yürütülen savaşın zeminini hazırlayan bir dönemdir. Hristiyan, Musevi ve Müslüman toplulukları içinde barındıran İspanya, Avrupa'daki diğer ülkeler gibi olmasa da belli bir ölçüde büyü ve büyücülükle savaşmıştır.

Bu çalışma, Türkiye'de Ortaçağ İspanyol edebiyatında büyü ve büyücülük üzerine yapılan ilk doktora tezidir. Çalışmaya konu olan büyü ve büyücülük kavramları, Ortaçağ İspanyası temel alınarak değerlendirilmiştir. Çalışmada *El Conde Lucanor*, *Amadis de Gaula* ve *La Celestina* adlı yapıtlar seçilmiştir.

Üç ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde genel hatlarıyla büyü kavramına ve tarihçesine yer verilmiştir. Temel kavramların ardından ikinci bölümde Ortaçağ İspanyası'nda büyücülük çeşitli alt başlıklarla aktarılmış, üçüncü bölümde ise yukarıda belirtilen yapıtlar büyü ve büyücülük bağlamında örneklerle incelenmiştir.

Çalışmanın üç bölümünden elde edilen önemli veriler şu şekilde sıralanabilir: Büyü kavramı tek tanrılı dinlerin ortaya çıkmasından önce, olumsuz güçlerin yok edilmesi ve alternatif tedavi yöntemi olarak sağaltma amacıyla kullanılması bakımından önem arz eder. Pagan dönemde yaşayan uygarlıklar büyüsel uygulamaları gündelik yaşamın bir parçası olarak görmüşler, bu pratikleri ve ritüelleri de gelenek ve görenekleri kapsamında içselleştirmişlerdir. Antikçağ'da büyü ve büyücülüğün tarihsel gelişimi amuletler, tılsımlar ve çeşitli büyü papirüsleri sayesinde sağlanmıştır. Mezopotamya ve Eski Mısır'da üzerinde büyüsel sözcüklerin yazılı olduğu amuletler bulunmuştur. Bulunan nesnelere o dönemdeki büyü anlayışı hakkında ipuçları verir. Pagan dönemde hastalıkların tedavisi ve kötücül güçlerden

korunma amacıyla kullanılan büyü, tek tanrılı dinlere geçişten sonra, din ile etkileşim göstermiş, eskinin tanrı ve tanrıçaları, Ortaçağ'ın skolastik bilinci nedeniyle dönemin demonlarına dönmüşlerdir. Hristiyanlığın kabulünden sonra Aurelius Augustinus, Thomas Aquinas ve Isidoro de Sevilla gibi teolog ve düşünürler paganizme karşı mücadele etmişler, Hristiyanlığın yayılmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Ortaçağ'da birçok kişi büyü yaptığı gerekçesiyle suçlanmış, işkence görmüş ve kazıkta yakılarak öldürülmüştür. Hekimler, cerrahlar, ebeler, şifacılar ve otacılar Tanrı'nın yarattığı evrensel düzene karşı gelmekle itham edilmişlerdir. Şuçlanan kişiler toplumun her kesiminden olmasına karşın, büyücü veya cadı olduğu gerekçesiyle çeşitli yaptırımlara maruz kalanların özellikle kadınlar olması da dikkat çekicidir. Cadı avı altında yapılan infazlarda, binlerce kadın haksız yere öldürülmüştür. Kadınlar kötücül güçlerle bağdaştırılmış, erkeklere kıyasla boş inançlı ve şehvet düşkünü olarak tasvir edilmişlerdir. Ortaçağ'ın sonunda basılan ve cadı avcılarının el kitabı olarak bilinen *Malleus Maleficarum*, süregelen cadı avlarını hareketlendirmiş ve bu tarihten sonra asıl cadı infazları başlamıştır. Engizisyon, mutlak güç olarak egemenliğini ilan etmiştir. Özellikle Batı Avrupa'da suçlamalar ciddi bir hal almaya başlarken, Hristiyanlığı, Museviliği ve İslamiyeti içinde barındıran üç kültürlü İspanya, cadı yakma olaylarının ve büyücülük suçlamalarının en az yaşandığı Avrupa ülkeleri arasındadır. Ortaçağ'ın sonunda İspanyol engizitörler çeşitli yasal vakalarla karşılaşmışlar, fakat İspanya büyücülerin ve cadıların yerine önceliğini, Hristiyanlığın karşısında yer alan heretik toplulukları ortadan kaldırmaktan yana kullanmıştır. Coğrafi konumu ve mitolojisi nedeniyle Bask bölgesi, doğaüstü olduğu iddia edilen olayların en fazla gerçekleştiği yer olarak bilinmektedir. Bu bölgenin yanı sıra Toledo, Salamanca, Zaragoza, Galicia ve

Cuenca da büyücü ve cadılarıyla ünlenen yerleşim merkezleri arasında sayılabilir. İspanya'da Ortaçağ'ın sonunda artmaya başlayan cadı infazları Avrupa'nın genel panoraması kadar olmasa da XVI. Ve XVII. yüzyıllarda doruk noktasına ulaşır. Astronomi, astroloji, simya ve kabala gibi çeşitli uğraşlarla ilgilenen birçok düşünür büyücülükle suçlanır, fakat adı geçen kişilere karşı çok ağır yaptırımlarda bulunulmaz. Toledo, çok kültürlü yapısı nedeniyle Ortaçağ İspanyası'nın önemli şehirlerindedir. Nekromansi ve nekromanlarıyla ünlüdür. X. Alfonso'nun yardımcılarıyla kurulan Toledo Çevirmenler Okulu'nda astronomi, simya ve kabala gibi çeşitli disiplinler hakkında yazılan birçok metin çevrilmiştir. Ortaçağ İspanyol edebiyatı, üç kültürlü İspanya'nın toplumsal ve kültürel bağlamda farklı yapılanmasından etkilenmiştir. Ortaçağ İspanyol edebiyatında büyü kavramının yansımaları zaman zaman yapıtlarda kendisini göstermiştir. Hristiyanlığın büyü ve büyücülükle ilgili katı görüşlerini desteklemek amacıyla Kilise, cadı ve büyücülere karşılık alternatif bir çözüm olarak aziz ve azizeleri kullanır. Mucizelerin yaratıcı azizler, Şeytan'ın emrindeki cadıların karşısında yer almışlar, halkı dine yönelterek Kilise'nin güç kazanmasını sağlamışlardır.

Çalışmada ilk incelenen yapıt, *El Conde Lucanor*'dur. İçinde öğretici birçok masalın bulunduğu bu yapıtın seçilmesindeki en önemli neden, Ortaçağ'ın klasik cadılık inancına göre, kişinin doğüstü güçlere sahip olması, ancak Şeytan ile anlaşma yapması halinde gerçekleşecektir. *El Conde Lucanor*'un da bu durumu en iyi yansıtan yapıtlardan biri olduğu tespit edilmiştir. Ortaçağ İspanyası'nda, Toledo'nun öneminden, nekromansi sanatı ve nekromanlarıyla ünlenmesinden bahsedilmiştir. *El Conde Lucanor*, Toledo'yu, büyü ve büyücülük kavramlarını, nekromansi alt başlığıyla anlatan önemli yapıtlar arasındadır.

Amadís de Gaula, bilinen en ünlü İspanyol şövalye romanı olma özelliğini taşır. Yapıtın seçilmesinin nedeni, büyü ve büyücülükle ilgili bölümlerde, birçok doğüstü olayı, mitolojiden de yardım alarak çeşitli semboller aracılığıyla okura sunmasıdır. Yapıtta, konuyla ilgili bahsedilen bölümlerden örnekler verilmiş, örneklerin içinde tespit edilen semboller de akademik referanslarla yorumlanmaya çalışılmıştır.

La Celestina, Ortaçağ'ın klasik cadı arketipini temsil eden en önemli yapıt olma özelliğini taşır. Yapıtta Celestina'nın, büyü işleriyle uğraşan yaşlı ve çirkin bir çöpçatan olarak tasvir edilmesi, büyü ve büyücülükle uğraşanların Ortaçağ'da İspanyol toplumu tarafından onaylanmadığının göstergesi sayılabilir. İspanya, Avrupa'ya kıyasla bahsedilen kavramlara daha hoşgörülü yaklaşmasına karşın yapıtta, Ortaçağ Avrupası'nın büyücülere yaklaşımı temel alınmış ve olay örgüsünün bu yönde geliştirildiği saptanmıştır.

Celestina'nın Melibea'yı büyülemek amacıyla, yeraltı tanrısı Pluto'dan yardım istemesi, Ortaçağ'da demonik varlıkları celp ederek istediği güce kavuştuğunu iddia eden kişilerin yansıması olarak düşünülebilir. Yapıtta, Celestina'nın büyücülükle ilişkisi incelendiğinde farklı görüşler belirir: Bazı araştırmacılar, Celestina'yı sadece büyü uygulamasını gerçekleştirdiğinden dolayı büyücü olarak nitelemeyi uygun bulmuş, bazıları da her türlü büyü faaliyetini cadılıkla bağdaştırmışlardır. Ortaçağ'da Kilise'nin büyücülere karşılık yarattığı "aziz kültür" yapıtta da kullanılmış, Celestina'nın Melibea'yı kandırmak için azize duasını kullandığı belirlenmiştir. Mitolojinin ve batıl inançların toplumun gelenek ve görenekleriyle harmanlanıp sunulması, yapıtın ilgi çekici özelliklerinden biri olmuştur.

Bahsedilen üç temel yapıtın incelenmesi sonucunda, Ortaçağ İspanyası'nda büyü kavramına bakış açısının toplumda ne şekilde geliştiği gözlemlenmiş ve konuya ilişkin bulgular aktarılmıştır. Alanında ilk olan bu çalışmanın yazın dünyasına mütevazı bir katkı olarak değerlendirilmesi ümit edilmektedir.

TÜRKÇE ÖZET

Ortaçağ İspanyası'nda Büyü ve Büyücülük ve Yazımsal Yapıtlara Yansıması başlıklı bu çalışmada, yapıtlarda büyü ve büyücülük kapsamında ele alınan konular araştırıldı. Ortaçağ İspanyası'nda büyü ve büyücülükle ilgili yayımlanmış yapıtlar arasından seçilen üç temel yapıt, bahsedilen konular dahilinde incelendi. Seçilen yapıtlarda büyü ve büyücülüğe ilişkin toplumsal ve kültürel unsurlar, tarihsel yansımalar tespit edilmeye çalışıldı.

Çalışma üç ana başlıktan oluşur. İlk bölümde genel hatlarıyla büyü kavramı ve tarihçesinden, büyü ve din ilişkisinden, Antik dönemde doğüstü varlık inancından, büyücülüğün kökeni ve Ortaçağ Avrupası'na etkilerinden bahsedilir. İkinci bölümde Ortaçağ İspanyası'nda büyü ve büyücülüğün gelişiminden, bu süreçte gerçekleşen cadı davalarından, dönemin “ünlü büyücülerinden”, hem Hristiyan, Musevi ve Müslüman aydınların toplandığı bir kültür merkezi olarak bilinen hem de “kara sanatlar” olarak da adlandırılan büyü ve büyücülükle ilgili çeşitli pratiklerin geliştiği ve gerçekleştirildiği şehir, Toledo'dan bahsedilir. Üçüncü bölümde ise Ortaçağ İspanyol edebiyatının büyüye bakış açısı ve konuyla ilgili seçilen üç temel yapıt örneklerle incelenmiştir.

Ortaçağ İspanyol edebiyatında büyü ve büyücük konuları temel alınarak gerçekleştirilen bu edebi çalışmanın, gelecekte bu konuya eğilecek araştırmacılar, öğrenciler ve konuya ilgisi olanlar için yararlı olması umulmaktadır.

İNGİLİZCE ÖZET (SUMMARY)

Certain topics; witchcraft, sorcery has been studied in the related Spanish works of art through this study entitled as *“Witchcraft, Sorcery in Middle Age Spain and It’s influence on Literary Works.”* Selected three works among the other works of art which were published during the middle age Spain, which was relevant to witchcraft, sorcery have been observed. In the course of study, the impact of historical events on society and culture has been scrutinized in the selected works of art.

This study is composed of three parts. In the first part, the concept and history of sorcery, the relationship between sorcery and religion, the belief in supernatural being in antique ages, the origin of witchcraft, sorcery and its impact on middle age Europe has been explained. In the second part; the rise of witchcraft and sorcery in middle age Spain, prosecution of witches during this time, the notorious witches of the time, and the city Toledo which was known for cultural center where Christian, Jewish and Muslim intellectuals gathered, and where witchcraft and sorcery named as black arts were raised and practiced have been mentioned. As for the third part, the outlook of the middle age Spanish literature to sorcery and three main works of art have been explained through examples.

This literary study which has dealt with witchcraft, sorcery in middle age Spanish literature, hopes to light the way for researchers and students who have interest in this subject in the future.

KAYNAKÇA

ACHTERBERG, Jeanne, **Kadın Şifacılar**, (Çev: Bilgi Altmok), Everest Yayınevi, İstanbul, 2009.

ADIBELLİ, Ramazan, **Mircea Eliade ve Din: Mircea Eliade'nin Din Bilimi Çalışmalarının Metodolojik Açısından İncelenmesi**, İz Yayınları, İstanbul, 2011.

AGRIPPA VON NETTESHEIM, Heinrich Cornelius, (Çev: Levent Özşar), **Gizli Felsefe ya da Büyü Felsefesi, 2. Kitap Sayı Büyüsü**, Biblos Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2012.

- **Okült Felsefe**, (Çev: Murat Gültekin), Mitra Yayınları, İstanbul, 2008.

AKIN, Haydar, **Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2011.

- **Ortaçağ Sonları ve Yeniçağ Başlarında Avrupa'da Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010.

AKYILDIZ ERCAN, Cemile, "Mitolojide Çocuk Katili Kadınlar: Lilith, Lamia, Medea", **ZFWT**, cilt. 5, no.1, 2013.

ALTUNAY, Erhan, **Paganizm-1 Kadim Bilgelige Giriş**, Hermes Yayınları, İstanbul, 2014.

- **Kadim Cadılık Öğretisi Wicca**, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2012.

Amadís de Gaula, Ángel Rosenblat (Ed.) Editorial Castalia, Madrid, 1987.

ARICI, Ali Fuat, “Tür Özellikleri ve Tarihlerine Göre Türk ve Dünya Masalları”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sayı: 26, 2004.

ARSLAN KARAKÜÇÜK, Suna, “Kokunun kadınları, Cadılar ve Cadıcılık”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, cilt:13, sayı 2, 2010.

AUGUSTINUS, **İtiraflar**, (çev: Çiğdem Dürüşken), (Çiğdem Dürüşken’in yazdığı Sunuş bölümünden alıntı yapılmıştır.) Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010.

AUGRAS, Monique, “María de Padilla: La Reina de Magia”, **Revista Española de Antropología Americana**, 2001, no: 31, s. 305.

BAZAN, Iñaki, “Supersición y Brujería en el Durangesado a fines de la Edad Media: ¿Amboto 1507?”, **Clio & Crimen**, no: 8, 2011.

BERNARDONI, Andrea, **İbn Sina ve Arap Simyası**, Ortaçağ, Katedraller, Şövalyeler, Şehirler, Umberto Eco (Ed.), (Çev: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa, İstanbul, 2014.

BOK, Sissela, “Yalancılara Yalan Söylemek”, (çev. Nurçay Türkoğlu) **Marmara İletişim Dergisi**, sayı no:10, 1999.

BOLOGNE, Jean Claude, **Gönül Çelmenin Tarihi; Antikçağ’dan Günümüze**, (Çev: Erkan Ataçay), Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2011.

BORGEAUD, Philippe, **Dinler Tarihinde Başlangıçlar**, (Çev: Adnan Kahiloğulları), Dost Yayınevi, Ankara, 2008.

BOTTERO, Jean, **Mezapotamya Yazı, Akıl ve Tanrılar**, (Çev: Mehmet Emin Özcan-Ayten Er) Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2012.

BULAT, Elif, **Din Eğitimi Açısından Kuran’da Şeytan Kavramı**, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul, 2006.

BULFINCH, Thomas, **Bulfinch Mitolojisi, Efsaneler Çağı, Şövalyeler Çağı, Charlemagne Efsaneleri**, (Çev: Berk Özcangiller), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011.

CARDINI, Franco, **Magia, Brujería y Superstición en el Occidente Medieval**, Ediciones Península, Barcelona, 1999.

CARO BAROJA, Julio, **The World Of The Witches**, The University of Chicago Press, Chicago, 1964.

COCKREN, Archibald, **Simya Sanatı ve Simyacılar**, (Çev: Murat Sağlam), Mitra Yayınları, İstanbul, 2008.

CONFORTI, María, **El- Razi ve İbn Sina'nın Kanun'una Batıdan Gelen Tepkiler**, Ortaçağ: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler, Umberto Eco (Ed.), (Çev: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınevi, İstanbul, 2014.

CORSI, Pietro, **Bilim ve Teknik**, Ortaçağ: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler, Umberto Eco (Ed.), (Çev: Leyla Tonguç Basmacı) Alfa Yayınevi, İstanbul, 2014.

CORRY, Jennifer M., **Perceptions Of Magic in Medieval Spanish Literature**, Lehigh University Press, Usa, 2005.

COX MILLER, Patricia, **Geç Antikçağda Düş Görme: Antik Kültürün Düş Gücüne İlişkin Araştırmalar**, (Çev: Medet Yolal), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2015.

CROW, W. B., **Büyünün Cadılığın ve Okültizmin Tarihi**, (Çev: Fulya Yavuz), Dharma Yayınevi, İstanbul, 2009.

ÇIĞ, Muazzez İlmiye, **Kuran, İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni**, Analiz Basım Yayın, İstanbul, 2013.

ÇOTUKSÖKEN, Betül, **Ortaçağ Yazıları**, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011.

DELL, Christopher, **Canavarlar, Garip Yaratıklar Kitabı**, (Çev: Nurettin Elhüseyni), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.

DEMİRİŞ, Bedia, “Antik Çağda Dil ve Gramer”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, sayı: 40, 2007.

DOĞAN, Cem, “ Osmanlı Devleti'nde Cadı Avı Var mıydı? (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)”, **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, cilt: 2, sayı: 1, 2013.

ECO, Umberto, **Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti**, (Çev: Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul, 1995.

ECO, Umberto (Ed.), **Çirkinliğin Tarihi**, (Çev: Anaca Uysal Ergün, Özgü Çelik, Arıcan Uysal, Elif Nihan Akbaş, Melike Barsbey, Kültigin Kaan Akbulut, Duygu Arslan, Berna Yılmazcan), Doğan Kitap, İstanbul, 2009.

ELIADE, Mircea, **Babil Simyası ve Kozmolojisi**, (Çev: Mehmet Emin Özcan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002.

- **Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu Yaratılış Özlemi**, (Çev: Prof. Dr. Mehmet Aydın), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2015.

- **Dinler Tarihine Giriş**, (Çev: Ali Berktaş), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009.

ENZENREICH, Barbara, **Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler**, (Çev: Ergun Uğur. İstanbul, Kavram Yayınları, 1992.

ESTES, Clarissa P, **Kurtlarla Koşan Kadınlar, Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler**, (Çev: Hakan Atalay) , Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015.

FEDERICI, Silvia, **Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim**, (Çev: Öznur Karakaş), Otonom Yayınevi, İstanbul, 2011.

FRAZER, James George, **Altın Dal: Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma** (Çev: Mehmet H. Doğan) Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 2004.

GARCIA MANZANO, Maria Dolores, **El Didactismo En el Conde Lucanor**, (Doktora Tezi), Universidad de Granada, Granada, 1998.

MANUEL, Don Juan, **El Conde Lucanor**, Juan Vicedo (Ed.), Editorial Aguacalera, Alicante, 1997.

GARROSA RESINA, Antonio, **Magia y Superstición en la Literatura Castellana Medieval**, Secretario de Publicaciones Universidad de Valladolid, Valladolid, 1987.

GIBSON, Clare, **Semboller Nasıl Okunur? Resimli Sembol Okuma Rehberi**, (Çev: Cem Alphan), Yem Yayın, İstanbul, 2013.

GONZALEZ SANCHEZ, Ana R., **Tradición y Fortuna de Los Libros de Astromagia del Scriptorium Alfonsí**, Departamento de Filología Española de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad Autónoma de Madrid, (Doktora Tezi), Madrid, 2011.

GÜLEÇ, İsmail- DEMİRİZ, H. Neslihan, **Ortaçağ'da Şövalye Eğitimi**, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2015.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Dünya İnançları Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013.

HOYOS, Carmen, “Algunos Esquemas Oracionales Intransitivos en el Conde Lucanor”, **Castilla: Estudios de Literatura**, sayı: 4, 1982.

IŞIK, Gül, **İspanya: Bir Başka Avrupa**, Metis Yayınevi, İstanbul, 2005.

KIECKHEFER, Richard, **Ortaçağda Büyü**, (Çev: Zariife Biliz), Alkım Yayınevi, İstanbul, 2003.

KILIÇ, Yusuf - UNCU Ebru, “Eski Mezopotamya İnanç Sisteminin Yunanlılara” Etkisi (İshtar Aphrodite Örneği), “**History Studies** ”, volume: 3, 2011.

KIRIKKANAT, Mine, G, **Gülün Öteki Adı**, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2008.

LE GOFF, Jaques, “Ortaçağ’da Batı Avrupa”, (Çev: Nilüfer Uluç), **Doğu Batı Dergisi**, sayı: 33, 2005.

LEWIS, Bernard, **Çatışan Kültürler: Keşifler Çağında Hıristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler**, (Çev: Nurettin Elhüseyni), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul, 2014.

LÜTHI, Max, “Avrupa Masal Tipleri ve Kişileri”, (Çev: Sevgül Sönmez), **Milli Folklor, Türk Dünyası Folklor Dergisi**, 1995.

MALINOWSKI, B., **Büyü, Bilim ve Din**, (Çev: Saadet Özkal), Kabalcı Yayınevi, Ankara, 2000.

MARTIN, Lois, **Cadılığın Tarihi: Ortaçağ’da Bilge Kadını Katili**, (Çev: Barış Baysal), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2009.

MARTIN, Sean, **Gnostikler: İlk Hristiyan Sapkınları**, (Çev: Eylem Çağdaş Babaoğlu), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2010.

MENENDEZ Y PELAYO, Marcelino, **Historia de los heterodoxos españoles I: Libros Primero, Segundo y Tercero (Volume 1)**, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel De Cervantes, 2003.

MESSADIÉ, Gerald, **Şeytanın Tarihi**, (Çev: Işık Ergüden), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999.

MERIDA JIMENEZ, Rafael Manuel, “Magias Brujerías Literarias en la Castilla Medieval”, **Clío & Crimen: Revista del Centro de Historia del Crimen de Durango**, no: 8, 2014.

MORGADO GARCIA, Arturo, **Demonios, Magos y Brujas en la España Moderna**, Universidad de Cádiz, Cádiz, 1999.

Mitoloji, Ntv Yayınları, İstanbul, 2012.

OGDEN, Daniel, **Eski Yunan ve Roma’da Büyü ve Büyücülük**, (Çev: Çiğdem Dürüşken- Eyüp Çoraklı), Bengt Ankarloo ve Stuart Clark (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.

ÖRNEK, Sedat Veyis, **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2014.

PRETEL MARIN, Aurelio, “Documentos de Don Juan Manuel y sus Vasallos de la Villa de Chinchilla”, **Al- Basit: Revista de Estudiosos Albacetenses**, no: 5, 1978.

PRIESNER, Claus, **Simyadan Kimyaya**, (Çev: Murat Sağlam), Mitra Yayınları, İstanbul, 2008.

ROJAS, Fernando de, **La Celestina**, (Elektronik Sürüm), Bruno Mario Damiani (Ed.), Scripta Humanistica, U.S.A, 1991.

SAGAN, Carl, **Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı**, (Çev: Miyase Göktepel) Tübitak Yayınları, Ankara, 1998.

SALT, Alparslan, **Neo- spiritüalist Yaklaşımlarla Ezoterik Bilgilerin Işığında Semboller**, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 2010.

SANZHEZ DONCEL, Gregorio, “Un Gran Senor de Medieval” **Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval**, no:1, 1982.

SENDON DE LEON, Victoria, **La España Herética**, Icaria, Barcelona, 1986.

SİPAHİ, Abdülkadir, **Türk Halk İnanışlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar** (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Dinler Tarihi), Ankara, 2006.

STORTI, Francesco, **Şövalyelik Kurumu**, Ortaçağ, Katedraller, Şövalyeler, Şehirler, Umberto Eco (Ed.), (Çev: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınevi, İstanbul, 2014.

STRANO, Giorgio, **İslam Kültürü ve Latince Tercümeleer**, Ortaçağ: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler, Umberto Eco (Ed.), Alfa Yayınevi, İstanbul, 2014.

TAMBIAH, Stanley Jeyaraja, **Büyü, Bilim, Din ve Akılcılığın Kapsamı**, (Çev: Ufuk Can Akın), Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2002.

TEZ, Zeki **Gizli İlimler Serüveni Büyüden Simyaya, Astrolojiden Fala Kara Sanatlar**, Hayykitap, İstanbul, 2011, s. 11.

- **Tıbbın Gizemli Tarihi: Semboller, Büyüleer ve Ritüeller Eşliğinde ‘Şifa’**, Hayykitap, İstanbul, 2010.

UYGUN, Azize, “Yazılı Büyü Olarak Muska: Kenzü’l- Havas Örneği,” **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 29, 2012.

- “Antik Dönem Büyüsel Tedaviler ve Günümüz Örnekleri,” **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 27, 2011.

ÜNSAL, Nil, **Kont Lucanor: Bir Masal Yumağı ve İletileri**, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001,

- **Ortaçağ İspanyol Edebiyatı Tarihi**, Ürün Yayınları, Ankara, 2004.

- “La Celestina’da Trajik ve Komik Olan.” **Littera Edebiyat Yazıları**, cilt 13, 2003.

WARNES, Christopher, “Avatars of Amadis: Magical Realism as Postcolonial Romance,” **The Journal of Commonwealth Literature**, 2005.

WILKINSON, Kathryn, (Proje Editörü), **Semboller ve İşaretler**, (çev: Seda Toksoy), Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2014.

YILMAZ, Sinan, **Nazar, Büyü ve Fal, İnançlar-Uygulamalar**, Divan Kitap, İstanbul, 2014.

ZİYA PAŞA, **Ortaçağın Karanlık Çehresi: Engizisyon Mahkemeleri**, (Ekler ve Çeviri yazı: Cahit Külekçi) İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2011.

<http://www.oracionesantiguas.com/2015/01/a-santa-apolonia-oracion-para-calmar-el.html>. (20.09. 2015)

<http://www.history.ac.uk/reviews/review/826> (29.08.2015)

<http://library.oxfordjournals.org/content/TBS-11/1/251.full.pdf> (15.05.2015)

http://www.redaragon.com/sociedad/heraldica/default.asp?Heraldica_ID=232&accion=pagina (11. 11. 2015)

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55c86a8689ca87.60836996 (10. 08. 2015)

https://www.academia.edu/2426147/KATOL%C4%B0K_HIR%C4%B0ST%C4%B0YANLI%C4%9EINA_G%C3%96RE_%C4%B0SA_NIN_HALEF%C4%B0_%C4%B0LK_PAPA_HAVAR%C4%B0_S%C4%B0MUN_PETRUS (21.08.2015)

<file:///C:/Users/w7/Downloads/DialnetEITratadoDeSuperstitionibusDeMartinDeAndosilla-144497.pdf> (20.7.2015)

